

თ ე ღ ი დ უ ნ დ უ ა

**საქართველო და დასავლეთი
ნუმისმატიკური მასალების
მიხედვით**

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი 1995

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია როგორც ქართული ნტიზმის, ასევე მსოფლიო ისტორიის რიგი კარდინალური საკითხები.

განკუთვნილია დამხმარე სახელმძღვანელოდ ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტებისა და სპეციალისტებისათვის.

რედაქტორი ისტ. მეცნ. დოქტორი ნ. ვაჩნაძე

რეცენზენტები: ისტ. მეცნ. დოქტორი ჯ. გვასალია

ისტ. მეცნ. კანდიდატი მ. სანაძე

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1995

© გამომცემლობა „მერიდიანა“

0504000000

ფ —————

608 (06) — 95

წინასიტყვაობა

წარმოდგენილი ნაშრომი მიმოიხილავს შემდეგ კარდინალურ საკითხებს: დასავლეთის ქნების დეფინიცია, ციკლური დიალექტიკა — კაპიტალისტური ევოლუცია. კაპიტალისტური სარტყელი, ქართული ეთნოკულტურის ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატის სიახლოვე და მისი მნიშვნელობა. ემპირიული კარდინალური აპლიკაცია, მიზანია—კაპიტალიზმის მატერიალური ბაზისის კვლევა, კონკრეტული შემეცნებითი კატეგორიის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მატარებლების ტიპოლოგიური დიფერენციაცია, საქართველოს განვითარების პერსპექტივების დეტერმინიზმი.

კაპიტალიზმის I ციკლის კაპიტალისტურ მეტროპოლისთან მიმართებაში XI ს. ქართული ეთნოკულტურის ადევნატური პოლიტიკური სტრუქტურისათვის მეტად სიმპტომატურია. მას აქეთ იმპერიული დღეალიზმი და უპირატესობის ჩრდილოეთისკენ ტრანსფორმაციის ტენდენცია (უფრო დაწვრილებით იხ. ქვემოთ). დასახელებული ქრონოლოგიური შტრიხის აღქმა პირველი წიგნის ზედა ქრონოლოგიურ ზღვრად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია.

აბსტრაქტირება და დედუქცია კონკრეტული მიმართებების შესწავლის მეთოდია — წყაროთმცოდნეობითი სუბსტრატი ნუმისმატიკურია მისი გვაცი კონტროლის პირობებში.

წიგნის სტრუქტურა ასეთია — ა) წინასიტყვაობა, ბ) თავი I — ქართული ეთნოკულტურა და დასავლეთი. პოლიტიკური მიმართება — აქ წარმოდგენილია ციკლური დიალექტიკის ძირითადი თეზები, აგრეთვე შესასწავლი ურთიერთობების ზოგადი პერიოდიზაციის სქემა, გ) თავი II — ქართული ეთნოკულტურის სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის საკითხისათვის (ნუმისმატიკური მასალების მიხედვით) — განხილულია: 1. უშუალოდ აღნიშნული პერიპეტეიები. 2. დასავლეთის ზემოქმედების ნუმისმატიკური რეალიზაცია. 3. წმინდა ნუმისმატიკური ნიუანსები. დ) ტაბულები. ე) შენიშვნები. ვ) სპეცურისის პროგრამა.

ქართული ეთნოკულტურა და დასავლეთი. პოლიტიკური მიმართებანი

მიზანი კაპიტალიზმის ავტოკონური ევოლუციის პერსპექტივების და ტიპის პერცეფციაა, რისთვისაც აუცილებელია სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის უნივერსალური წესის დაფიქსირება. წარმოდგენილი თემა ერთი საფეხურია. დასავლეთი — მოდერნიზებული ან გვიანდელი ნომინალური პერცეფციაა ტიპური სამრეწველო მეტროპოლისის, კატეგორიული დიფერენციაციაა შეფარდებითად ჩამორჩენილი ტიპური, ან საერთოდ, აგრარული ატრიბუტის მქონე კატეგორიის ასპექტით. დასავლეთი — სამრეწველო კაპიტალიზმია სპეციფიკური გეოგრაფიული კონიუნქტურის გათვალისწინებით. ტერმინის რეტროსპექტული ექსპლოატაცია რაციონალურია. პრობლემის დაკონკრეტება ასეთია: 1. ესწავლობთ კაპიტალიზმის ისტორიას პერსპექტივებით პერმანენტულ მოძრაობაში; 2. ცალკე ქართული ეთნოკულტურის ისტორიას; 3. სურვილი ქართული ეთნოკულტურის კაპიტალისტური პერსპექტივების მოხაზვა; 4. ეს კი მოძრაობაში განხილვის გარეშე შეუძლებელია. ე. ი. კაპიტალიზმი, საერთოდ, და ქართული სამყარო — აპლიკაცია, აპრობაცია და ექსპლოატაცია — ყოველივე საოცრად აქტუალურია; 5. ქრონოლოგიური შემოსაზღვრულობა აკონკრეტებს წარმოდგენილ კვლევას. ამასთან დაკავშირებით, ტრადიციული დაპირისპირება დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის შეიძლება შეიცვალოს ახალი კატეგორიის კონფრონტაციით — ჩრდილოეთისა და სამხრეთის ანტაგონისტური დიალექტიკური. ეგზისტენციით. სად უნდა იყოს ქვეყანა, როგორი უნდა იყოს ქვეყანა, როგორი უნდა იყოს მისი ეკონომიკის ინტერაქტული სტრუქტურა?! დაპირისპირება ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის შემეცნებით-ეკონომიკური ტიპის

წინააღმდეგობათა კომპლექსიდან აბსტრაპირებული ერთი მომენტი: ეკვატორის ქვემოთ ეკონომიკური იმპულსების პრიმატი ჩრდილოეთიდან სამხრეთის მიმართულებით ტრანსფორმირდება. ე. ი. საერთო პერსპექტიული სურათი ასეთია — ეკვატორს ზემოთ, სამრეწველო ჩრდილოეთი — აგრარული სამხრეთი; ეკვატორს ქვემოთ, პერსპექტივაში სამრეწველო სამხრეთი — აგრარული ჩრდილოეთი. საკითხის სტრუქტურა შემდეგია: I. დასავლეთის ცნების დეფინიცია. ციკლური დიალექტიკა. II. სუბტროპიკული (სამხრეთული) კაპიტალიზმი (კაპიტალიზმის I ციკლი) და ქართული ეთნოკულტურა. 1. ანტიკა. 2. პოსტანტიკა. 3. პერმანენტული დეგენერაცია. 4. სპეკულატიული სოციალიზმი. III. ზომიერი კაპიტალისტური რევოლუცია და მისი სემანტიკა — ქართული პერსპექტივები. პერალდიკური სტრუქტურალიზმი — საქართველო და ტრაპიზონი. IV. მონღოლები ირანში — სარწყავი შეურენეობის ზოლის ნორდიკული ნაწილის სტაგნაცია. არიული და თურანული რეაქცია — კოლექტიური სოციალურ-ეკონომიკური კონტროლი. V. ნორდიკული პერმანენტული რევოლუცია. ჩრდილოეთი და სამხრეთი — პერსპექტიული დიალექტიკური ანტაგონისტური კონიუნქტურა. სააქციონერო საზოგადოება — მარკის თვისებრივი ციკლური რეანიმაცია. წარმოდგენილი დებულებები ან აქვე განიმარტება, ან — შემდგომ.

რა არის რეალურად ელინიზმი, სად შეიძლება ეს ტერმინი რომ ვიხმართ? უპირველეს ყოვლისა, ელინიზმი არის კონკრეტული ნიშნით მიმდინარე კულტურული და არა ცივილიზაციური ტიპის პროცესი. ელინიზმი უდრის კაპიტალიზაციას, რაც ელინური მასის განსახლების შედეგად გარკვეულწილად კატალიზატორის ქვეშ ექცევა. მცირე აზიის ელინიზაცია მიმდინარეობს მას შემდგომ, რაც ელინური შემეცნებითი კომპლექსი პროტოკაპიტალისტურია და ის ვრცელდება სხვაგან $\approx$ ძვ. წ. VIII — ახ. წ. IV ს. IV ს. დამთავრდა კაპიტალიზაცია. მაგრამ აქაც ანალიზია საჭირო ცალკეული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების მიხედვით. მაგ., პონტოს ელინიზაცია მიმდინარეობს ძვ. წ. VIII — ახ. წ. IV სს. მაგრამ ეგეოსის ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე კაპიტალიზმი ადრე იმარჯვებს. ამავე ასპექტით არის პროტოკაპიტალისტური მერყეობაც და ეტაპობრივი დეგრადაცია ფეოდალიზმისკენ — სირია და ეგვიპტე ამისი

მაგალითებია. ელინიზმი და რომანიზმი სოციალურ-ეკონომიკური კუთხით სინონიმური სემანტიკებია; გალიის და ესპანეთის რომანიზაცია ანალოგიური მომენტია. პირველ შემთხვევაში მიმართებაში პროცესი სრულდება, ალბათ, კლავდიუსის დროს, როცა კონკრეტული პროვინციის ავტონომიური სოციალური ელემენტი სენატში გასვლის უფლებას იღებს. ეს არის კაპიტალიზაციის დასასრული. ე. ი. ელინიზმი, რომანიზმი, კაპიტალიზაცია, პროტოკაპიტალიზმი ზემანტიკური პარალელებია. ანტიკურობა არის კაპიტალიზმის I ციკლის აღმავალი ცნობიერება, მისი დროითი ატრიბუტები — მაგ., საბერძნეთისთვის, ძვ. წ. VI ს. — ახ. წ. IV ს., იტალიისათვის ძვ. წ. V ს. — ახ. წ. IV ს. შემდეგი სქემის პრეზენტაციაა შესაძლებელი:

ბაღყ ნერ-მკოლასხოორი
მეტროპოლი ი (ბონიზტა)

კაპიტალიზმი
(I ციკლი)

ანტიკა

პოსტანტიკა
(IV—VII სს.)

კაპიტალიზმის
პერიოდის
ტრეული
კრიზისი
(VII—XI
სს.)

საზღვრეული
სოციალიზმი
(XI—XII სს.)

შემდეგი საფეხურია პროტოკაპიტალიზმი — ტენდენცია მაქსიმალური აგრარიაზაციისკენ, და ფრონდის (ზილოტები) განადგურება.

შემეცნებითი ევოლუციის ზოგადი სტრუქტურა კი ასეთია:

1. პრიმიტიული კომუნიზმი.
2. I გარდამავალი საფეხური (პროტოფეოდალიზმი, პროტოკაპიტალიზმი).
3. ანტროპოკაპიტალიზმი.
4. II გარდამავალი საფეხური (ფეოდალიზმი, პროტოკაპიტალიზმი).
5. „ენერგეტიკული“ კაპიტალიზმი.
6. სამრეწველო კომუნიზმი.

შუა საუკუნეები უდრის II გარდამავალ საფეხურს, პერიოდს კაპიტალიზმის ორ ციკლს შორის. მისი ქვედაქრონოლოგიური ზღვაობა იტალიის და ბიზანტიის სტაგნაციის დასაწყისი, თუმცა კაპიტალისტური სარტყლის სოციალურ-ეკონომიკური მოშლის ხარისხი

და მასშტაბი VII ს. უფრო 'ნიშანდობლივია. სწორედ ამიტომ აღნიშნული ქრონოლოგიური შტრიხის ათვლის წერტილად პერცეფცია მიზანშეწონილია. ინგლისში სამოქალაქო თანასწორობის რეალიზაცია კონკრეტული ასპექტით კლავინდებურად საინტერესოა.

კაპიტალიზმის II ციკლის დანაწევრება შესაძლებელია:

— ანთროპოკაპიტალიზმის დიალექტიკური რესტავრაცია (ახალი ისტორია).

— ინდუსტრიული სტადია (უახლესი ისტორია).

დაწვრილებითი განმარტებების წარმოდგენამდე საჭიროა ზოგიერთი ფილოსოფიური ტიპის სქემატური კომენტარიც. დიალექტიკა სემანტიკაა, რომელიც არ არსებობს იდეის გარეშე. სოციალური ფუნქციები შემეცნებითი ორგანიზაციული სემანტიკებია. იდეის, მატერიის და დროის თანაარსებობა არ არის კანონი, ეს ობიექტური რეალობაა. კანონი არის ის, რის ზემოთაც შეიძლება დადგომა. შესაბამისად, ბუნების ნებისმიერი კანონი არ არის კანონი, კანონზომიერებაა. კანონი სოციალური ფენომენია. კანონი შემეცნებითი კომპლექსის ნაწილია. კანონი უფრო აღრეულია, ვიდრე ეკონომიკური აქტიური ემპირიული ტიპის შემეცნება. ზორბლის ზრდის რეგულირება არის ცოდნა მატერიის მოძრაობაზე და მეტი არაფერი. სამრეწველო აზროვნებისგან ის განსხვავდება. ამიტომაც უკანასკნელი უფრო მნიშვნელოვანია. მატერიის მოძრაობა ციკლურია, თუკი დროს პირობითად დავყოფთ. მატერიის მოძრაობის დაფიქსირება არის რელეგიის საფუძველი, ამიტომაც ის თავდაპირველად მატერიალისტურ-პროვიდენციულია. დიალექტიკა სემანტიკაა და აგრეთვე თავისებური პერცეფციის პირობებში, დიდუქციური შეთოდიც; ამ კუთხით მანიპულაციას აადვილებს ობიექტის მიმართ სტრუქტურალიზმის პრინციპის გამოყენება. სტრუქტურალიზმი არის სიმბოლოებში კვლევა — განა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სტაციონარული ეგზისტენციის პერცეფცია არ არის შეფარდებითი ასახვა ობიექტური რეალების და აქ მანიპულაცია?! განა ეკონომიკური წლის შერჩევა და მისი აღქმა რაღაც უფრო მცირე მონაკვეთად, ისტორიის წარმოსახვა თაობების მუდმივ ცვალებადობად და არა თანაარსებობად, 50-წლიანი შეფარდებითი ციკლის აპრობაცია არ არის სტრუქტურალიზმი?! სტრუქტურალიზმი დიალექტიკის ფარგლებში არსებული მეთოდია და უდრის ობი-

ექტური რეალიების და მათი ფორმალური პერცეფციის დიალექტიკურ აბლიკაციას. თუნდაც მონეტების რაოდენობრივი აკუმულაციის გააზრება და სუმირებული კატეგორიით ქმედება განა ეს არ არის სიმბოლოთი შემოსაზღვრულობა?! ნუმიზმატიკური მასალის აბსტრაჰირებულად მიმოხილვაც სტრუქტურალიზმია; ნებისმიერი აბსტრაჰირება უდრის სტრუქტურალიზმის აღიარებას. მაგრამ სოციალური ეგზისტენციის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური ასპექტების დიალექტიკის გაცნობიერებაც უკვე სტრუქტურალიზმია. ის, რასაც სტრუქტურალიზმს უწოდებენ, რეალურად არის ობიექტური პერიპეტეიების ადეკვატური გამარტივებული სქემით მანიპულაცია. სტრუქტურალიზმი იგივე დიალექტიკაა; ობიექტური რეალობის სქემატიზაცია. ამ ასპექტით ჰიპოთეტური (ან კატეგორიული!) ნომინალური ვარიანტებია — სქემატიზმი, სიმბოლიზაცია.

დავუბრუნდეთ ძირითად საკითხს. კაპიტალიზმის I ციკლის ფუნქციონირების რეალურობა დასაბუთებას მოითხოვს. ეკონომიკის წმინდა კაპიტალისტური ჰაბიტუსი ქვემოთ იქნება ილუსტრირებული ეტაპობრივად. აქ კი სადისკუსიოდ წარმოვადგენთ შემდეგ თემას — სოციალური კონტრაქტის ატრიბუტიკა. — სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიის დიფერენტი. სახელმწიფო უდრის ერთ სოციალურ კონტრაქტს ერთი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით (ნორმალური კონდიცია). ინდივიდთა ადრეული აღიარების მიმართულია იქითვე, რომ დაიცვას საკუთარი საარსებო არე, მაგ., ტყე — მეზოლითში. ეს არ არის სოციალური კონტრაქტი. ნეოლით-ენეოლითის ხანის თემებს აქვს წმინდა ეკონომიკური ფუნქცია, არც ეს არის სოციალური კონტრაქტი. ჯანსაღილველი ეთნოკულტურის ჩარჩოებში სოციალური კონტრაქტი იქმნება ადრეული ბრინჯაოს ხანის მიწურულს, როდესაც კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი განიმსპეალება საკუთარ ფარგლებში სხვისი პოლიტიკური რეგალიისა და ეკონომიკის ორგანიზაციის ინიციატივის მითვისების ობიექტური აუცილებლობის შეგნებით. რეგიონალური სოციალური კონტრაქტი განხორციელდა თავისუფალი თემების პოლიტიკური რეგალიის ექსპროპრიაციის მიზნით. რატომ არ ზდება ამ სოციალური კატეგორიის რევოლუციური განადგურება საწარმოო საშუალებასთან მიმართების ასპექტით?! იმიტომ, რომ ქვეცნობიერად დაშვებულია ის მომენტი, რომ სწორედ საკუთრების

ნიშნით უნდა მოხდეს უფალთა სოციალური კატეგორიის გაფართოება და ამის ერთადერთი ბაზისი არის სწორედ თემი (საძმო). ახლა ტექნიკური რეალიზაციის მომენტებსაც შევეხებით. ვის ირგვლივ ხორციელდება პოლიტიკური ინტეგრაცია? ვისაც ყველაზე დიდი დომენი აქვს. ვის აქვს ყველაზე დიდი დომენი? მას, ვინც ომის ფაქტორის პერმანენტული ქმედების პროცესში შეტი შეიძინა. ვინ შეიძინა მეტი? ყველაზე მრავალრიცხოვანმა?! არა. საძმოს სულადობა სტანდარტია. ეკონომიკური პრიმატი? არა. საქმე ეხება ერთ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონს. რეგიონალური მეტროპოლისის გენეზისისთვის აუცილებელი ეკონომიკური და სოციალური ატრიბუტიკის დაკომპლექტება შემდეგნაირად ხდება — პური და რკინა პრიმატის გარანტიაა. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ბელღის ცენტრალური პოზიცია ქვეცნობიერი ეკონომიკური პერსპექტიული აზროვნების რეალიზაციაა, ზოლო რკინის მადნის სიახლოვის ბუნებრივი უპირატესობა საძმოს ხელოვნური ზრდის საფუძველია. ე. ი. გაერთიანება ხდება ტერიტორიულად ყველაზე დიდი სოციალური მეტროპოლისური კონტრაქტის გარშემო. ამავე დროს სხვა დამთხვევაც არის აუცილებელი. ეს უნდა იყოს ეკონომიკური რეგიონალური მეტროპოლისიც — რკინა და ზორბალი ამ ასპექტით აუცილებელი ატრიბუტებია. არსებობს რეგიონალური სოციალური კონტრაქტის გენეზისის შემდეგი საფეხურები: 1. უკიდურესი პოლიცენტრიზმი. 2. „პროვინციული“ ინტეგრაცია (თემის პოლიტიკური რეგალიის ეგზისტენციის I კონტრარგუმენტი). 3. რეგიონალური ინტეგრაცია (თემის პოლიტიკური რეგალიის ეგზისტენციის II კონტრარგუმენტი). სოციალური კონტრაქტი უდრის ორგანიზაციას. სოციალური ექსპანსიის პირველი ბიძგის წმინდა ტექნიკური საფუძველია მეტალის სპეციალური აკუმულაცია მილიტარისტული სახმარი ღირებულებების აკუმულაციის მიზნით ამ კატეგორიის რესურსთან სპეციფიური მიმართების შედეგად. ყოველივე პერსპექტივაში სენიორული სტრატეგიკაციის საშუალო კატეგორიის გენეზისის ბაზისია. პროვინციული აუცილებელი დომენის გენეზისის ასპექტით ქვეცნობიერი აქტია ვეტო საძმოთა სოციალური კონტრაქტის დუალიზაციის მაქსიმალიზაციაზე. ცენტრის საფუძველი კი არის სამი საზღის უნიკალური სინთეზი ერთ საძმოდ. სოციალური სტრატეგიკაციის პროცესში წარმოების საშუალებებთან დამო-

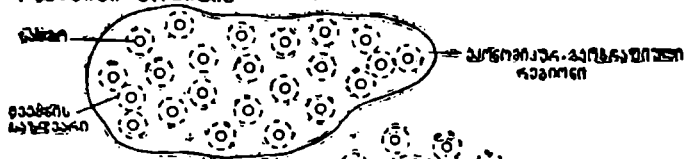
კიდებულებაში მოპოვებული პრიმატი უფალთა კატეგორიის სოციალური დიფუზიის ფაქტორთაგანია. ორგანიზაციული ფუნქციების მაქსიმალური ვიწრო პროფესიონალიზაცია სოციალური რეგალიის მაქსიმალური შეზღუდვის საფუძველია. შემეცნებითი ევოლუციის კვალდაკვალ, უნივერსალი ადამიანის ცნობიერების ფუნქციური სტრუქტურის რომელიღაც ნაწილის პრიმატის ძირითადად შენარჩუნების პირობებში, ორგანიზაციული ფუნქციების მატარებელთა რაოდენობის აბსოლუტიზაცია სოციალური რეგალიის ადეკვატურ დიფუზიას შეესაბამება. თუა ორი ან სამი სოციალური კონტრაქტის სვნიოკიზმის შესახებ სეფეწულთა კორპორაციის რეგიონული მეტროპოლისური მამულის და საერისთავო მეორეხარისხოვანი სოციალური ბაზისის სხვა ტიპის უფალთა შეფარდებითად შემოსაზღვრულ სოციალურ არესთან მიმართებაში უპირატესობის ფაქტის ლოგიკური აზსნაა, ერთი მხრივ, ამასთან, პირდაპირი ემპირიული მასალაც მოგვეპოვება. პეროდოტე 6 მიდიურ ტომს ჩამოთვლის, ორს მეტად ნიშანდობლივი წომინალით — ბუდიები და მაგები (Herod., I. 101). პირველი მათგანის არიული ეტიმოლოგია, ხოლო მეორის ადეკვატური სოციალური ელემენტის რელიგიური ფუნქციები მიდიურ სისტემაში მათ განსაკუთრებულ როლზე მეტყველებს. ცენტრის თეოფორეტული კონდიცია 4 პერიფერიული კორპორაციის მარკგრაფის ფუნქციებს უნდა ესამებოდეს (შდრ.: სომხური ვარიანტი. Plut., Lucull., 21). მიდია კი ირანული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კომპლექსის მხარეთაგანია.

მაშასადამე, ჩვენთვის საინტერესო რიცხვითი სემანტიკური ატრიბუტებია: 1 — სიმრავლის საფუძველი, 2 — პროვინციული უფლის მსაზღვრელი, 3 — მეტროპოლისური სოციალური კონტრაქტის სოციალური არსი, 6 — პროვინციული სოციალური კონტრაქტის ადეკვატური, 7 — ცენტრალური სოციალური კონტრაქტის დანაწევრება. გაუცნობიერებელი რელიგიური რემინისცენციური ვარიანტების და პირდაპირი ფაქტობრივი მონაცემების ნუსხა კი ასეთია: I. 1-ის ფილოსოფიურ კატეგორიად და სუბსტანციად პერცეფცია პითაგორეიზმია. II. 2-ის ქვეცნობიერი საკრალური სტატუსის ასახვაა, მაგ., დიოსკურების ეგზისტენციის ცნობიერი ქიმერა; აზოს ორი კერპის პოლიტიკური ტრანსფორმაცია; მონეტის Av. და Rv. — იურიდიული ტიპოლოგიური ვარიანტის და *παράθεμιον*-ის დია-

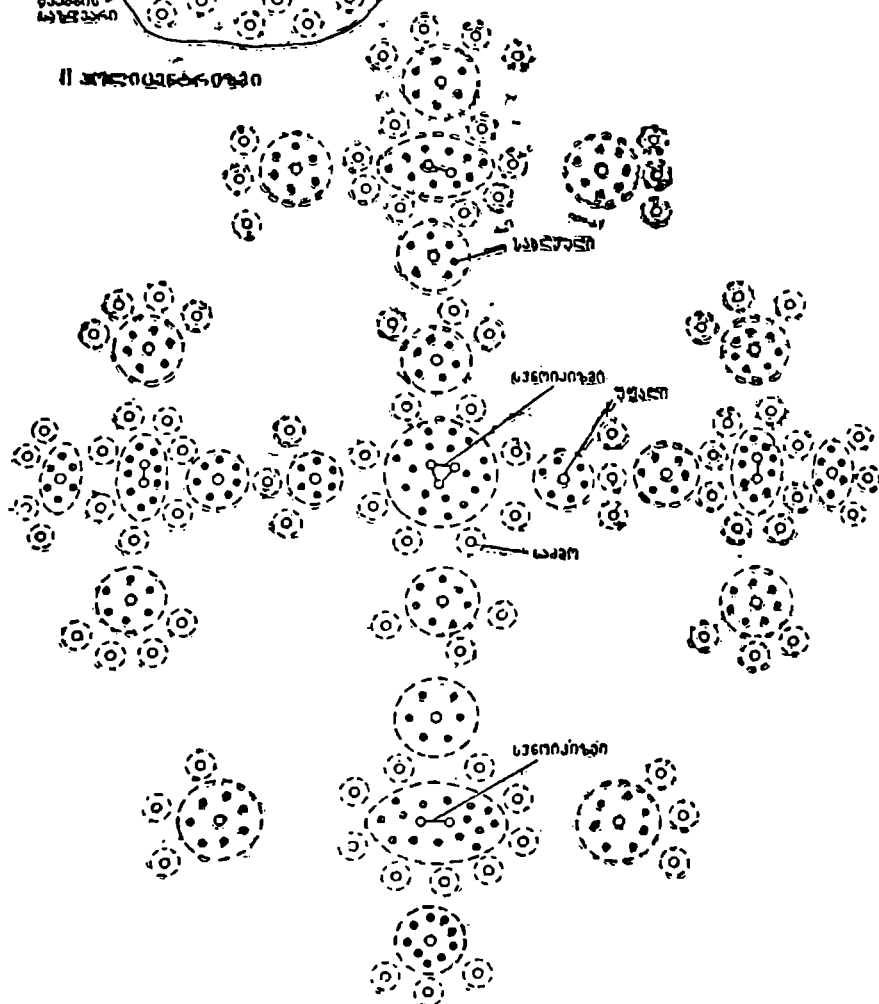
ლექტიკური აპლიკაცია — ათენა / ზუ — ატრიბუტის სტატუსით, ზეესი / არწივი — ატრიბუტის სტატუსით, არესი / მახვილი — ანალოგიური მიმართებით, იმპერატორი / მითრა — თეისტური დუალისტური კავშირი; იანუსი; კოლზური ვერცხლის ფულის მსხვილი ნომინალის Rv. ტიპოლოგია — პროვიდენციული ერთეულის გაორება, და სხვ. III. ფაბიუს მაქსიმეს სამობით პრინციპზე დამყარებული დედიაკაცია და პლუტარქეს კომენტარი მასთან დაკავშირებით (Plut., Fab., IV); სურიონის წარწერის ტრიადა, ვანი — მეტროპოლისი (!); ბაგინეთზე აღმართული სამი კერპი; ათენას ფუნქციური აბსტრაქტიზების სპეციფიური გადაწყვეტა — პართენოსი, პრომახოსი, ნიკა; ტრაპეზუნტული მითრა — ასტრალური დიფუზიის ნიმუში: მზე, მთვარე, ვარსკვლავი; არიული ტრიადა — აპურამაზდა, ანაპიტი და მითრა; ქრისტიანული სამება და სხვ. IV. 6-ზე აგებული კომბინაცია სოციალური საფრთხის ატრიბუტია (გამოც., 13. 18). ყოველივე გაუცნობიერებელი რემინისცენციაა პოლიტიკური ინტეგრაციის პროცესის ცენტრიდანული პროვინციული შეფერხების აუცილებელი ფაქტისა. V. 7-ს მკაფიოდ გამოკვეთილი საკრალური დატვირთვა აქვს: სურიონის შვიდსაფეხურიანი საკურთხეველი; შვიდი ჩაკრა; მითრისტული ინიციაციის შვიდი საფეხური; მზე, მთვარე და ხუთი ვარსკვლავი (ქც); შვიდი ეკლესია აზიაში, შვიდი ოქროს ლამპარი, შვიდი ვარსკვლავი, შვიდი ბეჭედი, შვიდი ანგელოზი (გამოც.). აქვეა მოსატანი ფაქტებიც — შვიდი სპარსული ტომის ეგზისტენცია (Herod., I, 125), რაც ჩვენი ვარაუდის დადასტურებაა; შვიდი სპარსელი მამასახლისი (Herod., III, 70) და სხვ.

წარმოდგენილი სქემის ისტორიული რეალიზაციის აბსოლუტიზაცია გამორიცხულია ემპირიული მასალით, ის ლოკალიზდება ისევ და ისევ ზომიერი სარტყლით — ევროპით. რატომ? იმიტომ, რომ ლოკალური სახელმწიფოებრივი გენეზისი მოდის ზუსტად იმ დროზე, როცა აღნიშნული კლიმატურ-გეოგრაფიული შტრახის პერსპექტიული აბსოლუტური პრიმატის ქვეცნობიერი პერცეფცია უკვე ფაქტია, ისევე, როგორც გამორიცხულია უფრო ჩრდილოური ტრანსფორმაციის შესაძლებლობა. სამხრეთული გენეზისები კი ევოლუციის ტემპების უპირატესობის მუდმივი მოძრაობის გამო პერმანენტული ბრძოლაა ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის; ეგვიპტის ორი სამეფო, პოლიტიკური ცენტრის სტატუსის ანაბაზისი

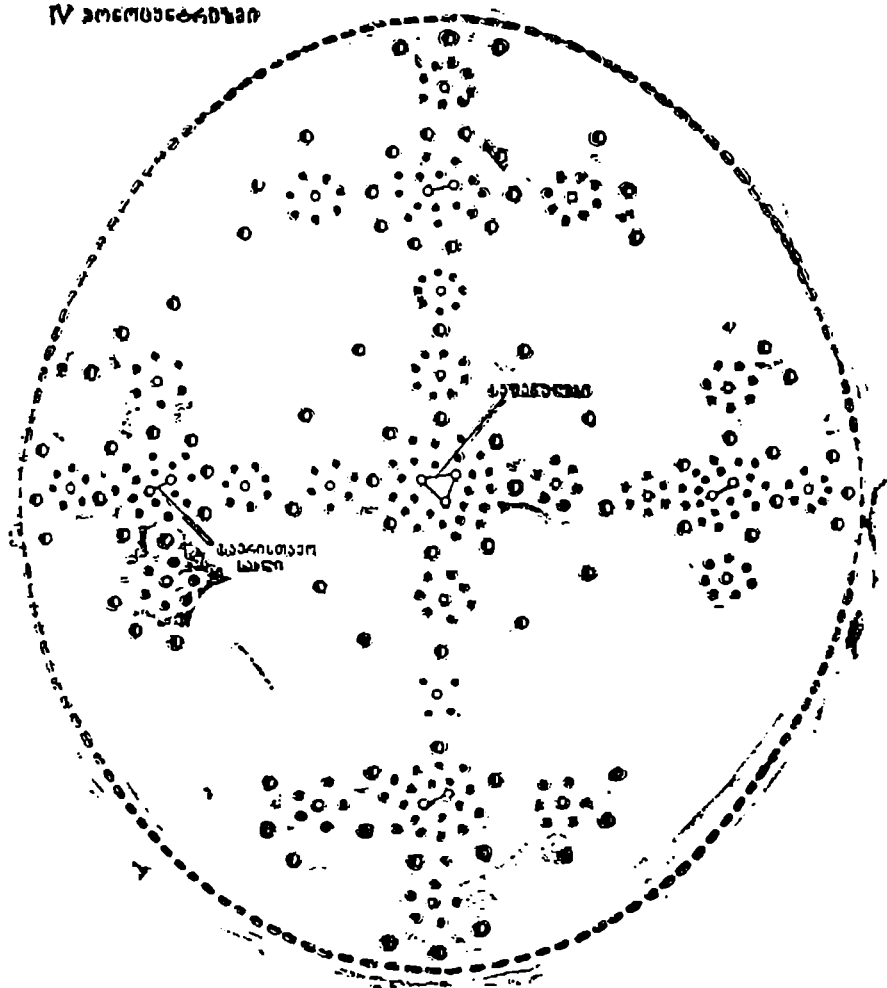
სტრუქტურული ერთეულების განვითარება I საზოგადოებრივი

II საზოგადოებრივი

IV ԶԱՄԱՆԱԳԵՐՈՒՄ

მესოპოტამიაში, მიდიისა და ფარსის მეტროპოლისური კონფრონტაცია ან ქართული ეთნოკულტურული წრიდან მომდინარე ფაქტი, ბრძოლა არიან-ქართლსა და მცხეთის ტახტს შორის, დიაოხის მეტროპოლისური პრიმატი და მისი ეტაპობრივი დეველუაცია — კონკრეტული შტრიხები აღნიშნული ასპექტით გასათვალისწინებელია. აქ მეტროპოლისური პოლარიზაცია პოლიტიკური ინტეგრაციის ერთ-ერთი ატრიბუტია. ფარნავაზის ზნის საკუთრივ ქართლის 7 საერისთავოც (ლოგიკით უნდა იყოს ზეთი) იმპულსური ტრანსფორმაციის პირდაპირი რეზულტატია. პირველი დამატება სამხრეთ-დასავლეთის „ტრიუმვირატის“ დუალიზაციის შედეგია. კორპორაციიდან აბსტრაქტიზებული უფალი სოციალური კონტრაქტისგან ცალკე მამულს იღებს. ასე ზომ არ გაჩნდნენ ოძრკეში ბიერტიანები (იხ. ქ. I, გვ. 185) ?! II დამატება კი მთის ჩრდილოური სამარკო ზოლის მეტად ფართო ზასიათის გამო განხორციელებული სოციალური ღონისძიების რეზულტატია — ეს კახეთის საერისთავოა?!

აქვე უნდა განვიხილოთ კიდევ ერთი საკითხი, კერძოდ, ურბანისტული ორგანიზმის გენეზისის წმინდა იურიდიული და ტექნიკური მექანიზმი. რკინა ურბანისტული პოლიცენტრიზმის საფუძველია. ურბანისტული სოციალური კომპლექსის ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატი უფლის კატეგორიაში აყვანილი სამშოს ქვეყანაა, რომელიც გარკვეული მომენტიდან კარგავს აგრარული ტიპის შემეცნებითი ბაზისის ფუნქციას ადეკვატური სოციალური უჯრედის მილიტარიზაციასა და ორგანიზაციულ ქმედებაზე გადასვლასთან დაკავშირებით. მეტალურგიული დარგის სტაგნაცია დაზღვეულია სუბორდინირებული ქვეყნის ფარგლებიდან შესაბამისი პროფესიონალური კატეგორიის ნედლეულის წყაროსკენ მიგრაციის ორგანიზებით — ის იდევნება პროტოსახელმწიფოებრივი კატეგორიის დეკრეტით მისგან უკვე სოციალურად გაუცხოებული წარმოების საშუალების — მიწის — ფარგლებიდან, და ამავე დროს სტიმული ეძლევა დასახლებას უფლის გორის ქვემოთ მდებარე ტერიტორიაზე. ე. ი. თუკი მოყვანილი ლოგიკური მსჯელობა სწორია, მაშინ პირველი მეტალურგიული დაბები, პროტოურბანისტული ეკონომიკური უჯრედები, ჩვენთან უნდა გაჩენილიყო სადღაც ძვ. წ. III—II ათასწლეულთა მიჯნაზე. ვთვლით, რომ წარმოდგენილი დედუქციური ფრაზით შესაძლოა განიმსჭვალოს არქეოლოგიური მასალის

კომპლექსური ატრიბუციის ცნობიერი პროცესი. მაგრამ მეტალურ-
გიული აქტის აუცილებელი სამრეწველო დანამატია მეთუნეობაც.
კონკრეტული ფუნქციების სახლეულზე ტრანსფორმაციის აბსოლუ-
ტიზაცია ლოგიკური დაშვებაა. ძალიან ვიწრო სპეციალიზაცია კერა-
მიკის წარმოებაში კი ამ ეტაპზე, ალბათ, გამოირიცხებულია. ე. ი. გამო-
დის, რომ ურბანისტული აფეთქების ლოგიკური თარიღი სწორედ
ძვ. წ. III ათასწლ. მიწურულია. ეს სამუშაო ჰიპოთეზაა, რაც ემპი-
რიზმს საჭიროებს. განსახილველი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რე-
გიონის პოლიტიკური ინტეგრაციის განხორციელების დრომდე ქარ-
თლში უნდა ფუნქციონირებდეს 25 საუფლო სახლი და ამდენივე
ციხე-ქალაქი. ემპირიული მასალა ავლენს ორ ათეულზე მეტ ურბა-
ნისტულ ცენტრს. მათი არათანაბარი პროვინციული დისტრიბუცია
თეორიული მოდელის პერმანენტული ლოკალური დარღვევის კატე-
გორიისაა. ბოლო მომენტში ჯდება ჩიცხვის ზრდა ოძრკის და
კახეთის სპეციფიური ადმინისტრაციული სტატუსის ჩამოყალიბების
გამო, და აგრეთვე — მტკვრის სისტემის ქალაქების საოცარი სიზ-
შირე უნდა მიგვანიშნებდეს ჩრდილოეთის სასაზღვრო ზოლის მორ-
ჩილებაში მოყვანის მიზნით ცენტრალური უფლის ინიციატივით
ზოგიერთ მიმდებარე სამშოსთან სოციალური კონტრაქტის განხორ-
ციელებაზე; კონსტიტუციურად არაფერი ირღვევა — სამშო მესა-
კუთრება. ურბანისტული ჰაბიტუსის ფორმირებაში მთავარ როლს
ასრულებს მცხეთიდან წამოსული მოსახლეობა; აქ მართლაც აზოს
სოციალური პოლიტიკის შედეგად ქარბი სოციალური ელემენტი.
ქართლის ქვეყანას მცხეთა სწორედ ამ დროს უნდა წოდებოდა;
ადრეული მესხური მიგრაციის ნომინალური ასახვაა საკუთრივ
აკროპოლისის სახელი, რაც დიფუზიას განიცდის ქვეყნის, და შემ-
დგომ, ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მიმართ. ეკონომიკუ-
რი ერთეულის განსხვავებული ნომინალის ტენეზისის აუცილებლო-
ბა დღის წესრიგშია, და აზოს მესხური ნაქადიც ამ მოთხოვნას აკმა-
ყოფილებს. დაბოლოს, მთავარ საკითხთან დაკავშირებით, პოლი-
ტიკური ტიპის ისტორიულ-გეოგრაფიული კრებითი ნომინალები —
სპერი, ტაო, კოლა და სხვ. — უდრის ძირითადად ერთი უფლის ქვე-
ყანას. 25-ის შევსება ამ ასპექტით გაძნელებდა. თუმცა ბევრი მათ-
განი აშკარად დაკარგულია, მაგ., შიდა ქართლის კომპლექსიდან.

შემდგომ იწყება სხვა პროცესი — ფეოდალიზაცია აუცილებე-

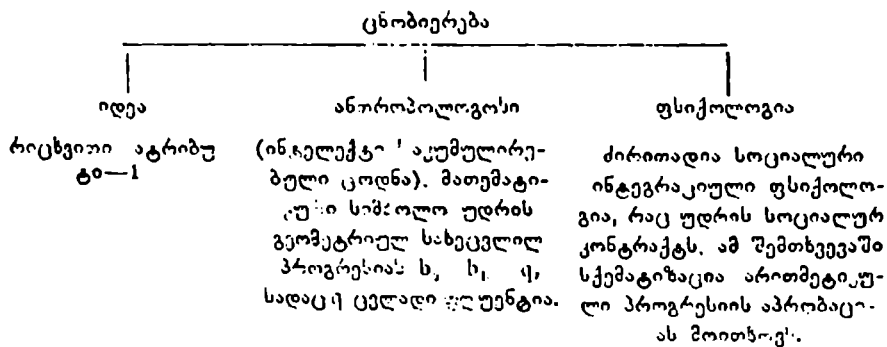
ლია. რეგიონალურ მეტროპოლისში მიმდინარეობს აზნაურთა აბსტრაქტიზება-გენეზისი და თემების სოციალური არეს სრული ინდივიდუალური ექსპროპრიაცია. რატომ არა პერიფერიებზე?! არა-ხელსაყრელია — თემების რიცხვი ანგარიშგასაწევეია. სწორედ ამიტომ პერიფერია ამ მხრივ არ აქტიურობს. მაგრამ როგორ გაიაზრება თვით პერიფერია, სოციალური კონტრაქტი ზომ ერთია?! რეგიონალური მასშტაბით კრებითი ნომინალური სისტემის და ადეკვატური საზღვრების მიხედვით. ეს არის თავდაპირველი სოციალური კონტრაქტები. აზნაურთა სოციალური კატეგორიის აკუმულაციამ შესაძლებელი გახადა ცენტრის (!) ფეოდალიზაცია. ე. ი. თუა ამ ეტაპზე ფეოდალური რევოლუციის შესახებ აბსურდია. ისევე როგორც, საერთოდ, ტერმინი ადრეფეოდალიზმი. მეტროპოლისური ფეოდალიზმი ცნობიერი კონდიციის ზუსტი ნომინალური შესატყვისია. თემების რიცხვი შემცირდა. ე. ი. რეგიონალური სოციალური კონტრაქტი თანდათან კარგავს თავდაპირველ ფუნქციას — თემების წინააღმდეგ მიმართულს. ქრისტიანობამ კი ზემოდან მოსპო სოციალისტური სტრუქტურის გენეზისის საფუძვლები. გაერთიანებული პერიფერია უტევს ცენტრს. მისი მოშლა ჯერ არ შეიძლება, რეგიონალური სოციალური კონტრაქტი მაინც აუცილებელია; იქმნება ოლფგარქია. შემდეგი საფეხურებია — პერიფერიული სოციალური რეორგანიზაცია — აბსტრაქტიზება; პოლიტიკური დეცენტრალიზაცია; სოციალურ კონტრაქტებს შორის მდებარე თავისუფალი ზოლის დისტრიბუცია და დაშლა. რეინტეგრაცია წოდებრივია, ის პერსპექტიული ფრონდის წინააღმდეგ არის მიმართული. კაპიტალისტური რეგიონალური სოციალური კონტრაქტის ცნობიერი ბაზისია ბაზრის პერმანენტული პრეზერვაციის აუცილებლობის ფა-ცნობიერების საფუძველზე აღმოცენებული ექსპანსიონისტური და იმპერიალისტური ფსიქოლოგია. აგროსამრეწველო კომპლექსის კაპიტალისტური რეგიონალური ინტეგრაციული ევზისტენცია თავდაცვითია. ჩრდილოური ალიანსის რეალიზაციის პერსპექტიული ფორმაა გლობალური ტიპის კონფედერაცია ლოკალური სოციალური კონტრაქტების და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების ქსელის შენარჩუნების პირობებში. მსგავსი კაპიტალისტური ინტერ-რეგიონალური კონფედერაცია უპრეცედენტოა. რეგიონალური პოლიტიკური პროტოტიპი კი ალექსანდრეს დროის არაპერმანენტ-

ტული ბალკანურ-მცირეაზიური ელინური ინტეგრაციაა. ეკვატორის ქვემოთ სამხრეთული პერსპექტიული სამრეწველო კონფედერაცია პერსპექტივაში სინქრონული ანალოგიაა. სამრეწველო მეტროპოლისის სტატუსის პოლარიზაცია აუცილებელი სოციალურ-ეკონომიკური კონიუნქტურაა. გეოგრაფიული ფაქტორი ხელს უშლის აღნიშნული იდენტური პოლიტიკური სივრცეების შეტ-ნაკლებ სერიოზულ პოლიტიკურ კოორდინაციას; შესაძლებელია მხოლოდ სამხედრო პაქტის ვარიანტი, მაშინ როცა სარწყავი ზოლის (კონკრეტულ საკითხზე დეტალურად იხ. ქვემოთ) ორივე პირობითი განფენილობის მქონე პოლიტიკური თანამშრომლობა პერსპექტიული ობიექტური რეალობაა. აქვე რამდენიმე დამატებითი განცხადება — პოსტ-სკრიპტუმის ფიქსაციაა საჭირო — ქალაქის გენეზისი სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენია. ბურგი (ცხე) პრეუნიფიკაციის ეპოქის ურბანისტული ეპიცენტრია. პოსტუნიფიკაცია გამოირიცხავს ერთი ეკონომიკური ერთეულის სოციალური ელემენტის უეცარ ფუნქციურ ტრანსფორმაციას დეუნივერსალიზაციის ასპექტით, ამიტომ ხდება ძველი ურბანისტული გენეზისის მექანიზმის დენონსაცია. სამრეწველო ნედლეული ურბანისტული პერსპექტივის ერთადერთი ლოგიკური ატრაბუტია. და კიდევ ერთი, რატომ არ ხდება სასაზღვრო თემების სოციალური ბაზის ოკუპაციის საფუძველზე ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების პოლიტიკური კონსოლიდაცია? იმიტომ, რომ ამას მოჰყვება არა ინტერმეტროპოლისის, არამედ პეგემონი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის გენეზისი. სამარკო ზოლი ინარჩუნებს თავისუფლებას, ე. ი. სტრატეგიული იმპულსები ყველგანაა. ე. ი. ბატონყმური რიგის აგრარული აბსოლუტიზაცია განუხორციელებელია.

ჩვენ მიმოვიხილეთ სოციალური კონტრაქტის ევოლუციის ძირითადი შტრინები. ზოგი მომენტის დაზუსტებაც არ იქნებოდა ურიგო. კერძოდ, სოციალური კონტრაქტის სტრუქტურის ილუსტრაცია, სოციალური კონტრაქტის რაოდენობრივი ატრაბუტიკის გაცნობიერება. საფრანგეთში რევოლუციის წინ 24 000 000-ზე მეტი მოსახლე ცხოვრობდა. რამდენიმე ასეული ათასი ქმნიდა *de facto* ოლიგარქიას და ადმინისტრაციული პრიმატის რეგალიის სოციალურ ბაზისს. სწორედ ეს არის ფეოდალური ტიპის უფალი, ზოლო მისი პროცენტული დიფერენცია $\approx 2\%$. ფერმერთა სოციალური კატე-

გორიის გაქრობა კაპიტალისტური დიქტატურის გენეზისის საფუძველია. თანამედროვე სამრეწველო მეტროპოლისების სოციალურ სტრუქტურაში მისი ზვედრითი წილია $\approx 4\%$ — სწორედ ეს არის დემოკრატიის ბერკეტი. მსხვილი და საშუალო კაპიტალის რიცხვით მაჩვენებლად 47—49% პერცენტია ლოგიკური დაშვებაა. ე. ი. ბურჟუაზიული რევოლუცია უდრის სოციალური პრიმატის ფუნქციური სპეციფიკის ადეკვატური სოციალური ელემენტის რიცხოვრები ატრიბუტის $\approx 2\%$ 47—49% გაზრდას. წარმოების სფეროში სოციალური თავისუფლების ნორმის ექსპლოატაციის აბსოლუტიზაცია კონკრეტული დეფინიციის კუთხით აუცილებელი ატრიბუტია. ე. ი. ჯერ ბურჟუაზიული სოციალურ-ეკონომიკური რევოლუცია ჩორციელდება, შემდგომ კი წოდებრივი აბოლიციონიზმის ტრიუმფი. $\approx 2\%$ უდრის უსწრაფეს საკანონმდებლო პროცედურას კანონს ზემოთ დადგომის აუცილებელი რეგალიით, ე. ი. პრიმიტიულ აბსოლუტიზმს, რეგიონალური (განვითარებული) ფეოდალიზმის პოლიცენტრულ თავისუფალ რეგალიას, ანტიბიურგერულ აბსოლუტიზმს — საკანონმდებლო რეგალიის წოდებრივ რეალიზაციას. უფრო ზუსტი სოციალურ-ეკონომიკური დეფინიციით, $\approx 2\%$ შეესაბამება პროტოფეოდალიზმს, ფეოდალიზმს, პროტოკაპიტალიზმს. გამონაკლისია, ვთქვათ, რუსეთის და გერმანიის კაპიტალისტური წოდებრივი ნომინალური იმპერიები; ფაქტობრივად კი რეგიონალური ასპექტით მონარქიები, მაგრამ ამ პოლიტიკური პარადოქსის ახსნა შესაძლებელია პროლეტარიატის განსაკუთრებულად სახიფათო კონცენტრაციის გამო ჩამოყალიბებული იუნკრულ-ბიურგერული ალიანსით. ესეც მალე იცვლება 'ნაციონალ-სოციალისტური და სახელმწიფო სოციალისტური კაპიტალისტური მეთოდით. 47—49%' უდრის არაწოდებრივს (ან კი ამ ასპექტით საკმაოდ პირობით) იმპერიას საკანონმდებლო ინიციატივის რეგალიის არაგენეტური ტრანსფორმაციით. პლუს $\approx 4\%$ უდრის დემოკრატიას და სოციალური კონტრაქტის აბსოლუტიზაციას. ცნობიერი კონდიციის ადეკვატური სოციალური დისტრიბუციის ორგანიზაცია, ანუ სოციალურ-ეკონომიკური კონდიცია საკანონმდებლო ფუნქციონირების სპეციფიკური რიგს მოითხოვს; აქედან გამომდინარე, ამ უკანასკნელს ზუსტი ინდიკატორის სტატუსი აქვს. პალეოლოგური გენოკრატია ბალკანურ-მცირეაზიური კაპიტალიზმის I ციკლის დასასრულია.

მატერიალური სამყაროს სემანტიკური დიფერენციაცია რეალურია იმდენად, რამდენადაც რეალურია ამა თუ იმ ეტაპის ადგევატური ცნობიერების ეგზისტენცია: სემანტიკური სტრუქტურალიზმი მატერიით მანიპულაციის მეთოდია. საკუთრივ ცნობიერების თვით-სტრუქტურალიზმიც ასევე პირობაა. რეალური სემანტიკები მხოლოდ სუბსტანციებია. ცნობიერების პირობითი სტრუქტურული დიფერენციაციის შემდეგი სქემის წარმოდგენაა შესაძლებელი:

არითმეტიკული პროგრესიის სიმბოლური ეგზისტენციის მატერიალური სუბსტრატია თანაბრადანაწარებული სხეულის მოძრაობა და ამ კუთხით დაფარული მანძილი. თავისუფლად ვარდნილი სხეულის ფიზიკური პერიპეტეები და გეომეტრიული პროგრესია ასევე დიალექტიკური აპლიკაციაა. მანძილი სივრცეა, სივრცე კი იგივე მატერიაა. სხეული პირობითი სემანტიკაა. ე. ი. ნებისმიერი ფორმულა მატერიის ადგევატურია. ეს არის გარკვეული ცოდნა მატერიაზე, ანთროპოლოგოსი ან ანთროპოლოგოსის პირობითი სტრუქტურული ნაწილი. ფორმულა ცნობიერების ევოლუციაა. სტიმული შემეცნების ფსიქოლოგიური პირობაა, თვით ის წმინდა გნოსეოლოგიური მომენტებით არის განპირობებული, ეკონომიკური შემეცნება, სოციალური კონტრაქტი და სტიმულის კატეგორია, სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის ძირითადი შტრიხებია. სტიმულის გნოსეოლოგიური დიფერენცირებული ბაზისი კი ასეთია

ა) კომუნალური სტიმული:

1. საერთო შემეცნებითი ტენდენცია.
2. საკუთრებითი აპლიკაცია.

ბ) ფეოდალური (გარდამავალი) სტიმული:

1. საერთო შემეცნებითი ტენდენცია.
2. სოციალური კონტრაქტის სიმყარე.
3. გარეეკონომიკური იძულება.
4. კონკრეტული წილი.
5. შექმნილი შემეცნებითი კონდიციის გაცნობიერება.

გ) კაპიტალისტური სტიმული:

1. საერთო შემეცნებითი ტენდენცია.
2. სოციალური კონტრაქტის სიმყარე.
3. კონკრეტული წილი.
4. ეკონომიკური იძულება.

ციკლური დიალექტიკა სტიმულის მოძრაობის წრფივ მეტაფიზიკას გვთავაზობს რიცხობრივი ატრიბუტების — 2 და 4 ფარგლებში, და შემდგომ კი მოძრაობის სრულ ლიკვიდაციას.

სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის გრაფიკს შემდეგი სახე აქვს (იხ. გვ. 22).

განმარტებები და კომენტარები:

1. გნოსეოლოგიური მანიპულაცია ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ეგზისტენციის პირობებში მიმდინარეობს.

2. ეკონომიკური ევოლუციის რიცხვითი მაჩვენებლები უდრის, ვთქვათ, ისეთი კატეგორიის დიფერენტს, როგორიც არის ეროვნული შემოსავალი.

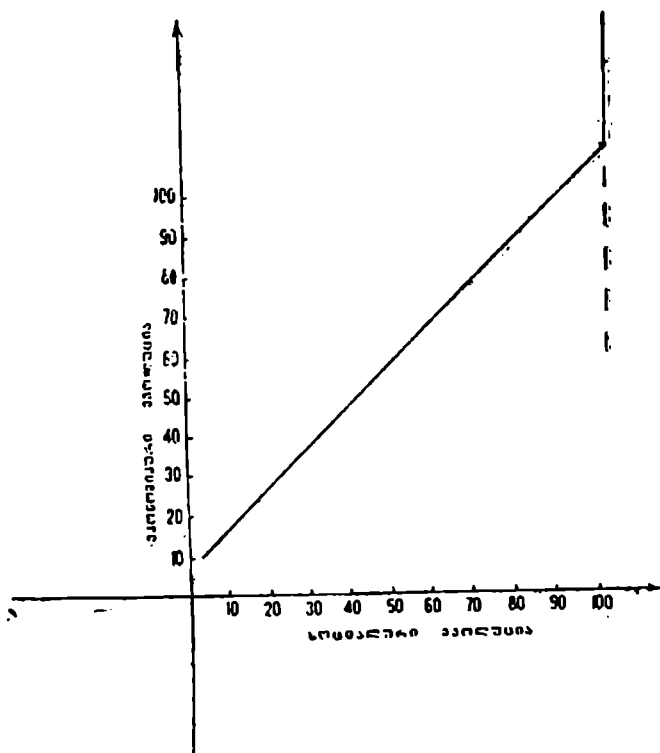
3. ბრინჯაოს ხანამდე ეკონომიკური ცნობიერება გარკვეულ გზას უკვე გადის.

4. აგებული გრაფიკი პირობითი და ზოგადია.

5. 100% სოციალურ კონტრაქტს ძირითადად კომუნალური სტიმული შეესაბამება. ე. ი. აქ ხდება წრფის მრუდედ ქცევა.

6. სახელმწიფო წყვეტს არსებობას, ვინაიდან სოციალური ევოლუცია და სტიმულის კატეგორია იყინება.

7. ანთროპოლოგოსი ემპირიული აპარატით ზემოქმედებს დედამიწის სიბრტყეზე, სიბრტყის ქვემოთ და ზემოთ არსებულ მატე-

რიალურ სტრუქტურებზე. ე. ი. შეშეცნებითი პროცესი ამავე დროს წრფეა. წარმოდგენილი მრუდის ზედა ნაწილის ვერტიკალური პერ-ცეფტია აუცილებელი მომენტი.

8. ეკონომიკური წლის ობიექტური ფენომენი ღერძებზე ივარა-უდება.

9. სახელმწიფოს გაქრობა სოციალური კონტრაქტის ანულირე-ბაა. ეკონომიკური კონტრაქტი სოციალური აპლიკაციის უნიკალური პერსპექტიული რეალიზაციაა. ფულადი ემისიის უმნიშვნელოვანესი პროფესიული ინიციატივაც საქონელგააცვლის უნაღდო ანგარიშის რეალიზაციით უნდა შეიცვალოს. გარკვეულ ეტაპზე სოციალური კონტრაქტის დიფერენტი კარგავს ყოველგვარ მნიშვნელობას; სინ-ქრონული პერსპექტიული გრაფიკული სიმბოლო უწყვეტი წრფეა.

ეკოლუციის ციკლური პროცესის ლოგიკური მიზეზი შემდეგია — ისტორია „ენერგიის“ თვალსაზრისით, რაც წმინდა წყლის მატერიაა, იყოფა ორ ეტაპად: I. სუბსტანციური ასპექტით დუალისტური პირობითი შემეცნებითი სემანტიკის მატერიალური საწყისის მოძრაობის ნიუანსების პრიმატი, ანუ ვულგარულად, ადამიანის კუნთების ძალის სპეციფიური როლი. II. წმინდა მატერიალური კატეგორიების მოძრაობის კონკრეტული ასპექტით განმაპირობებელი ფუნქციის ეგზისტენცია. შესაბამისად, კაპიტალიზმიც და კომუნისმიც წარმოდგენილ „ენერგეტიკულ“ დიფერენციაციას ექვემდებარება. პირველი ციკლის კაპიტალიზმის დაჩიხვის მიზეზები კი ასეთია: 1. საერთო ეკონომიკური პერსპექტივა, რაც სუბტროპიკული სარტყლის სასარგებლოდ არ უნდა წარმართულიყო. 2. „ენერგეტიკული“ ინტერიერული დაჩიხვა, რაც უდრის დისონანსს აგრარული ტიპის ცნობიერების სოციალური სუბსტრატის შეფარდებითად მცირე კაპიტალისტურ მოცულობას, კაპიტალისტურ საერთო დემოგრაფიულ სიტუაციას და ნელ ტექნიკურ პროგრესს შორის. 3. „ენერგეტიკული“ ექსტერიერული დაჩიხვა — ჩრდილოური განედების პროგრესის შეჩერების გარეეკონომიკური საშუალების არარსებობა. სტავანაცია ჭერ იტალიას, შემდგომ ბალკანეთს და მცირე აზიას შეეხო. რატომ?! მცირეაზიურმა სიღრმისეული განვითარების რესურსებმა იხსნა ელინური კაპიტალიზმი. მიზეზი არის ცნობიერების პირობითი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული, ეკონომიკური წლებების მიხედვით რეტროსპექტული და პერსპექტიული დროითი, ტიპოლოგიური სემანტიკების საფუძველზე შიდა სტრუქტურული და კიდევ უფრო ვიწრო ინტერიერული დიფერენციაციის შედეგად მიღებული პირობითი სემანტიკური კატეგორიების პირობითი დიალექტიკური აპლიკაცია, და ასეთივე პირობითი ცნობიერი დიფერენციაციის გნოსეოლოგიური მოდელისადმი დაქვემდებარებული მატერიის პერმანენტული მოძრაობის სტრუქტურული ურთიერთგანპირობებულობა.

ამ პირველი ციკლის არსებობის სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიის დიფერენტებია — ეკონომიკური: 1. ქალაქების და ინდუსტრიის აშკარა ეკონომიკური პრიმატი მეურნეობის აგრარულ სექტორთან შედარებით — პოლისის განსაკუთრებული როლი. 2. ინდუსტრიული ნაწარმის უფართოესი ექსპორტი. 3. პურის

აუცილებელი იმპორტი. 4. სოფლის მეურნეობის სპეციფიური დამხრობა — ღვინო, ზეთისხილი. 5. კომერციული მიმართებების განსაკუთრებული დიფუზია. 6. სავალუტო ექსპანსია. 7. ინდური ვაჭრობის პასიური ბალანსი. ფუფუნების საგნების სპეციფიური საზღვარი ღირებულების პერცენტის გენეზისი. 8. საბანკო საქმის განვითარება. 9. ძლიერი სავაჭრო კაპიტალი. 10. ფულადი მეურნეობის პაზიტუსი — ფრაქციული სისტემის ექსპლოატაცია. 11. ინფლაციების წმინდა კაპიტალისტური ტიპი — ფულის გაფუჭება არაძვირფასი მეტალის ლიგატურის საშუალებით. 12. ტრანსპორტის და კომუნიკაციების პრობლემის პერმანენტული ეგზისტენცია. 13. ზღვის განსაკუთრებული ეკონომიკური დატვირთვა; თალასოკრატიები. 14. საბაზრო შიმშილი. 15. მანუფაქტურები.

სოციალური: 1. მონების დამხმარე არაკვალიფიციური კონტინგენტის ეგზისტენცია. 2. უმუშევართა ბირჟა — კაპიტალისტური ტიპის სოციალური პოლიტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მომენტი. 3. დოტაციების სისტემა. 4. სამოქალაქო თანასწორობა ან დევალვირებული წოდებრიობა. 5. კოლონიზაცია — ქარბი მოსახლეობისგან ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის განტვირთვა. 6. დაქირავებული შრომის ექსპლოატაციის ფაქტები. 7. გლეხური ინდივიდუალური მეურნეობების პერიოდული ფუნქციონირება. და კიდევ ზოგადად ერთს დავამატებთ, რომ ეპოქის ექსპრესიული კონცეფცია რეალიზია, რომელსაც ბიზანტიური სიურრეალიზმი ცვლის.

ანთროპოლოგოსის და ფსიქოლოგიის მოძრაობა ევოლუციაა. ევოლუცია შემეცნებაა. შემეცნების ობიექტი საკუთრივ ცნობიერება. დრო და მატერიაა. იდეა და დრო მატერიის ვარეშე ინერტული სუბსტანციებია. კომპლექსში პირველი მათგანი აქტიურია ინერტული და მექანიკური მატერიის მიმართ. ე. ი. ევოლუციის მატერიალური სუბსტრატის ეგზისტენცია კონკრეტული პროცესის კატეგორიული პირობაა. მატერია გეოგრაფიული გარემოა. ცნობიერების პირობითი დიფერენციაცია ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რე-

გიონების მიხედვით აღნიშნული ფაქტორის განსაკუთრებული მნიშვნელობის ილუზიასაც კი ქმნის. ევოლუციის ტემპების პრიმატის ტრანსფორმაციის ფაქტი ჩრდილოეთისკენ შემდეგ ლოგიკას ექვემდებარება — მიწის ზედაპირიდან თანაბარ პრიმიტიულ სიღრმეზე სავეგეტაციო სეზონის დასაწყისისთვის მოთავსებული ხორბლის მარცვალ საშხრეთში ზედმეტი სითბოს არარენტაბელური მოქმედების ქვეშ ექცევა, მაგრამ კიდევ უფრო წამგებიაანია ჩრდილოეთის მიმართულებით შეფარდებითად ზრდადი წვიმის, ქარის და მოყინვის ზეგავლენა. შესაბამისად, ეს პირველი ეტაპი სამხრეთის აშკარა პრიმატით აღინიშნება. თესლის მოძრაობაც აქ ზელსაყრელი სიღრმისკენ, ე. ი. შედარებით გრილი პირობებისკენ, უფრო სწრაფად მიმდინარეობს, ვიდრე ჩრდილოეთ განედებში სიღრმისეული სითბოსკენ. მაგრამ მზის მცხუნვარების სიღრმისეული შედწევის დონე უფრო მაღალია, ვიდრე მოყინვის სიღრმისეული ქმედება. ე. ი. ჩრდილოეთს სრულებითაც არ სჭირდება გაუსწროს მიწის ზედაპირიდან მარცვლის მოთავსების სიღრმისეული შესაძლებლობის ასპექტით სამხრეთს, რომ აქაური მოსავალი უკეთესი გახდეს. საირიგაციო სისტემის ხარჯები სამხრეთული ეკონომიკის კიდევ ერთი მინუსია.

კონკრეტული ასპექტით შეფარდებითი ზონალური დიფერენციალია და ეკონომიკური პრიმატის პრეზერვაციის პიპოთეტური ხანგრძლივობა შემდეგნაირად წარმოგვიდგენია —

ძირითადი ინდუქციური შტრიხები:

სარწყავი ზ-ნა,
სამხრეთი ექტორი

ა) ეგვიპტის პოლიტიკური უნიფიკაცია (ძვ. წ. III ათასწ. დასაწყისი). პროტოფეოდალიზმის გენეზისი. ურბანისტული აფექტება მესოპოტამიასა და ინდის სეობაში. მესოპოტამიის პოლიტიკური უნიფიკაცია. პროტოფეოდალიზმის გენეზისი (ძვ. წ. III ათასწ. შუა ხანები).

ჩრდილოეთი სექტორი

ბ) ძვ. წ. VII—VI სს. — არეული ან-
შლული.

პროტოფოკალიზმი. არშაიდული
„ელინიზმი“.

(ეგვატურა პროტოკაპიტალიზმი,
ჩნეულია არეულია ტანს-
პლანეტალი).

ურწყავი ზონა.

სუბტროპიკები

ა) ბალკანეთი. ერო სოციალური კონ-
ტრაქტების გენეზისი. ძვ. წ. II—I
ათწლ. მიწა.

ძვ. წ. IX—VIII სს. — პროტოკაპი-
ტალიზმის (erminis pas! qdion).

ძვ. წ. IX—I სს. — სუბტროპიკული
კაპიტალიზმის ევოლუცია.

I—X სს. — ექსტენსიური დაჩისვა.

ზომიერი სექტორი

ბ) X—XI სს. — ზომიერი პროტოკაპი-
ტალიზმის დაწყების — გენე, ვენე-
ცია.

ე. ი. ურწყავი ზონის პრიმატი აშკარაა რეალური სოციალური
ევოლუციის დასაწყისიდან სადღაც ≈ 2000 წლის შემდგომ. საკუთ-
რივ სარწყავი ზონის არიული სექტორის უპირატესობის რეალიზა-
ციასაც დაახლოებით ამდენივე დრო სჭირდება. 2000 წელი აშორებს
ერთმანეთს ელინურ და ზომიერ პროტოკაპიტალიზმს. 10 საუკუნე
კაპიტალიზმის I ციკლის ევოლუციის ადეკვატური დროა, იგივე
ხანგრძლივობა შეესაბამება ექსტენსიურ დაჩისვას.

რა არის „შიზეზი სუბტროპიკული კაპიტალიზმის რეალიზაციისა,
რატომ არ განხორციელდა I ჩორდიკული ციკლი, რაც ციკლურობას
საერთოდ მოხსნიდა დღის წესრიგიდან და მოხდებოდა ეტაპობრივი
ტრანსფორმაცია უფრო მაღალი სტადიის ბაზისზე ენერგიის ასპექ-
ტით? შეკითხვა თითქოს უაზრობაა. ევოლუცია ევოლუციაა. ჩვენ
შეგვიძლია გამოვყოთ სუბსტანციური კატეგორიები, დავუშვათ
სუბსტანციური პერმანენტული გნოსიფილია, გავანალიზოთ სოცია-
ლური ევოლუციის ფაქტორები, გნოსეოლოგიური პროცესების მი-
მართულება, ტემპების ტრანსფორმაციის საკითხი, მაგრამ მოცემუ-
ლი შეკითხვა თითქოს კომენტარს არ საჭიროებს, თითქოს მხოლოდ

უნდა მოხდეს ფაქტის კონსტატაცია; მაგრამ არა. ნებისმიერი და-
ჩივნა ან ტემპის თვალსაზრისით პრიმატის დაკარგვა, გარდა სუბ-
სტანციური აპლიკაციისა, დაკავშირებულია ქვეცნობიერ კოლექტი-
ურ ქმედებასთან ან (ამაზე უფრო დაწვრილებით ქვემოთ) გარეეკო-
ნომიკური ბერკეტების ქვეცნობიერ ამოძრავებასთან, მსოფლიო
ევოლუციის ადეკვატურ პერსპექტიულ ცოდნასთან. დეტალურ კო-
ორდინაციასთან. უფრო ზუსტად, არიული ტემპების პრიმატის გე-
ნეზისი და სინქრონული პოლიტიკური კონტროლი სამხრეთზე; სუბ-
ტროპიკული კაპიტალიზმი და გერმანული ექსპანსია, ჰუნთა დამხმა-
რე კონტინგენტის რეცეპცია; ბალკანურ-მცირეაზიური კაპიტალიზმი
და თურქები — დიალექტიკური შტრიხებია. ე. ი. არსებობს ინტერ-
რეგიონალური ევოლუციის ასპექტით საკანონმდებლო ქვეცნობიე-
რი ინიციატივები და კატალიზატორული დანიშნულების სიმამხია.
პასუხი ასეთია — სამხრეთი ზელს უწყობდა ჩრდილოეთის განვითა-
რებას; როდესაც ზელის შეშლა დაიწყო, მიიღო მძლავრი ჩორდი-
კული დარტყმა. რეალური ფილოსოფიური ქვეცნობიერება ბევრად
უსწრებს წინ გაცნობიერების სტადიას. ქრისტეს მოჩვენება ათ-
საუკუნოვანი ზეობა (ი. გამოცხ. 20,4) ზუსტად უდრის ათსაუკუნო-
ვან კაპიტალისტურ დაჩივნას, თუ ქრისტიანობა და სოციალისტური
იდეა გარკვეულ კავშირშია ერთმანეთთან, სოციალიზმი კაპიტალის-
ტური სოციალურ-ეკონომიკური კონცეფციის ატრიბუტია და ე. ი.
კაპიტალიზმის დროითი დიფუზია უდრის სოციალიზმის ადეკვატურ
პრეზერვაციას. ბოლოს გამარჯვება ივარაუდება — ქვეცნობიერი
კომუნიზმი?! ქრისტიანული კონფესიის პურიტანული ვარიანტი
პროვიდენციულ-ევოლუციურია.

კოლექტიური ზონალური რეაქცია და მისი რენტაბელური ეფექ-
ტი თითქმის საგარეო-პოლიტიკური კომპოზიტის შტრიხთაგანია.
ჩვენ ვანგებ არ ვიხმარეთ ტერმინი — ფაქტორი, რაც საოცრად
სუბსტანციური და არსებითია; კონკრეტული კონიუნქტურა ზოგად-
ეკონომიკური ორგანიზაციული შეშეცნების ტიპს განეკუთვნება და
ანთროპოლოგოსის პირობითი სტრუქტურული ნაწილია. რა არის

ეკონომიკურ-გეოგრაფიული სუბიექტურ-დიალექტიკური დუეტის საგარეო-პოლიტიკური კარდინალური აპლიკაცია — მისი მიზანი, რენტაბელობის ასპექტი? ანექსია კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ადევანტური სოციალური კონტრაქტის მიერ სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კომპლექსის შესაბამისი სოციალური კონტრაქტის რეგალიური პაკეტის თითქმის სრული მითვლასეზაა, დუალისტური სოციალური კონტრაქტი სუბორდინირებული კონტრაქტის ინტერესების პრიმატით და პეგემონი სოციალური კონტრაქტის საკანონმდებლო ინიციატივით მხოლოდ სოციალური პოლიტიკის სფეროშია. სოციალური კონტრაქტების უნიფიკაცია უნიკალურ კატეგორიაში პირობითი დებულებაა; რეალურად კი აქ საქმე გვაქვს იძულებით სოციალურ კონტრაქტთან, რაც სოციალური კონტრაქტი არ არის. ფეოდალური აპლიკაცია უდრის აქტიურ (ადმინისტრაციულ) იძულებით სოციალურ კონტრაქტს, ე. ი. ეკონომიკურად რენტაბელური სოციალურ-ეკონომიკური რიგის პრეზერვაციისთვის ლოკალური სოციალური კომპლექსის ორგანიზაციული ფუნქციების მატარებელი სოციალური კატეგორიაც საკმარისია, ზოლო სრული ადმინისტრაციული საკადრო პრეროგატივის რეალიზაცია მეტროპოლისს არ შეუძლია სოციალური ტრანსპლანტაციის სუსტი სოციალურ-ეკონომიკური პოტენციის გამო. კაპიტალიზმი უდრის ნებაყოფლობით აქტიურ ან პასიურ სოციალურ კონტრაქტს, ეს ერთი სოციალური კონტრაქტია მეტროპოლისის სოციალურ სტრუქტურასთან. ძვ. წ. II—I სს. მცირე აზია და ბალკანეთი სოციალისტური გადატრიალების საფრთხის წინაშეა. ეს იმიტომ, რომ უფლის კატეგორია ძალიან დიდ ეკონომიკურ და სოციალურ დატვირთვას განიცდის, კონვერსიის ზანაა, საჭიროა რეგიონების დაკავშირება ერთმანეთთან, სპეციალიზაციების მისადაგება, რაც საკმაოდ რთული პრობლემაა; შესაბამისად, საპოლიციო-სადამსჯელო ფუნქციების რაციონალური რეალიზაცია მოითხოვს სხვა ოპერაციებით სოციალურ კონტინგენტს, ყველაფერს სჭირდება აგრეთვე ერთიანი სოციალური კონტრაქტი. რაც გააადვილებს კონვერსიული გეგმების განხორციელებას. გამოსავალია იტალიურ-ელზნური სოციალური კონტრაქტის იგენეზისი. იტალია ელზნური კაპიტალიზმის ზანაა სოციალისტური ქაოსიდან. კაპიტალიზმის და ფეოდალიზ-

მის რეგალიური კონფონტაცია უდრის პასიურ იძულებით სოციალურ აპლიკაციას. განვიხილოთ სხვა მაგალითი. ვთქვათ, გახლეჩილი ქვეყანა (ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი), იძულებითი სოციალური კონტრაქტი, ლოკალური ფრაქციული სტრუქტურა, უფრო ფართო ქვეცნობიერი სოციალური მისწრაფება, განმსჭვალვის არე არ შეესაბამება კონკრეტული სტრუქტურის რეალური ქმედების არეალს; სტრუქტურული ასპექტით განუხორციელებელი სოციალური კონტრაქტი არ არის სოციალური კონტრაქტი — ე. ი. ვუგარქის საპიტიახშო ცალკე სოციალური კონტრაქტია. Pax Romana ბალკანეთ-მცირე აზიის მიმართ არ არის ანექსია, უფრო რაციონალური ექსპერიმენტი და კოოპერაცია; მისი პირდაპირი რეზულტატია ბიზანტიური მეტროპოლისური სტატუსის მქონე ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფორმირება. საშავიეროდ, კაპიტალიზმის და ფეოდალიზმის პოლიტიკური აპლიკაცია უკვე ტიპური დაპყრობაა, მიზანი ლოკალური სამრეწველო წარმოების ნგრევა და სრული ეკონომიკური ასიმილაციაა, რაც ვერ რეალიზდება ზონალური განსხვავების გამო, სამაგიეროდ ხორციელდება აუცილებელი შინიშუმი — ადგილობრივი აგრარული ტიპის კაპიტალისტური რევოლუცია. ამგვარად, საგარეო-პოლიტიკური მომენტი კაპიტალისტური სამყაროს სამრეწველო და აგრარული კატეგორიების დიალექტიკური ანტაგონისტური ეგზისტენციის საფუძველია. ფეოდალური ექსპანსია კარდინალურად განსხვავდება კაპიტალისტურისაგან. ის განსაკუთრებით იძულებითია, რადგან ვიწრო სოციალური კონტრაქტის პირობებში სოციალური კონტრაქტის ნაწილის პერმანენტული გატყორცნა სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში არ არის მაინცდამაინც სასურველი არც ერთი ასპექტით. კაპიტალისტური ექსპანსია ძირითადად ინტერზონალურია, ფეოდალური — მხოლოდ და მხოლოდ ვერტიკალური დამხრობით; კაპიტალისტური ექსპანსია შემოქმედებითია — ის გავლენას ახდენს ობიექტის სამეურნეო ტიპზე, ფეოდალური კი პარაზიტული — ის აფერხებს ჩრდილოეთის ეკონომიკურ პრიმატს, ჰელაგვიანთა და სეფიანთა ჩრდილოური აგრესია ამ მხრივ მეტად სიმპტომატურია, ნომადური კატეგორიების არიული რეცეპციაც (მონღოლები, თურქმანები) კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის საგარეო-პოლიტიკური გააქტიურების აუცილებლობით იყო განპირობებული.

ჩრდილოეთი კოლექტიური ზემოქმედება სამხრეთზე უკვე სხვა ტიპის ქმედებაა. საქმე იმაშია, რომ აქ გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არა ლოკალური სოციალური კონტრაქტის რეგალიურ გაუცხოებას, არამედ კოორდინაციით საერთო ევოლუციისთვის რენტაბელური სტაგნაციისთვის გამიზნული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის დემოგრაფიული აფეთქების ორგანიზაციას, რაც კრიზისის გამძლეობას იწვევს; მაგ., გერმანელები იტალიაში, თურქები მცირე აზიაში. ეს საგარეო-პოლიტიკური მომენტი უკვე აღარ არის. აქვე დავამატებთ, რომ ჭვაროსნული ლაშქრობებიც, საერთო ჯამში, გამიზნული იყო არა თურქების წინააღმდეგ, არამედ სწორედ ბალკანურ-მცირეაზიური სტაგნაციისთვის. რაც შეეხება აქემენიანთა ხანის არიული რეგალიის უფართოეს დიფუზიას, აქაც ექსპერიმენტი და არა ოკუპაცია; უფრო ადრე არსებული ლიდური პრიმატიც უნიფიკაციის ასპექტით უნდა იქნას განხილული. მცირე აზია სოციალური დანამატის პერმანენტული რეცეპტორია — ბერძნული, არიული, კვლავ ბერძნული, ვალატური, ლათინური, უფრო ადრე, ფრიგიული. კაპიტალისტური რაციონალური ტემპების პრეზერვაცია აქ მოითხოვს კონკრეტულ სოციალურ პოლიტიკას. არიული განსაკუთრებული სუპერსტრატები მცირე აზიაში ავტოსტონური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის აუცილებელი განტვირთვის ინდიკატორია, რაც არ არის ტიპური პროტოფეოდალიზმისათვის; განტვირთვაში იგულისხმება უფლის ქარბი კატეგორიის თავიდან მოცილება, ხოლო ასეთი სიტუაციის გენეზისის სუბსტრატი ცალკე მსჯელობის საგანია. აქვე აღსანიშნავია, რომ არიული სამხრეთული ექსპანსია I ცდაა სირია-ეგვიპტის დაკავშირებისა ბალკანურ-მცირეაზიურ მეტროპოლისთან.

საგარეო-პოლიტიკური კონიუნქტურის სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტის ანალიზი შემდეგ კომენტარს საჭიროებს: თეორიული კრიზისის საფუძველია ის მომენტი, რომ როცა აკუმულირებული მარცვლეულის ვარკვეული რაოდენობა მიაქვს სხვას, მისი სოციალურად ადეკვატური გარკვეული ხელოსნური ფრაქცია წყდება საქმეს. ე. ი. თუკი ხელოსნობა წარმოადგენს რაღაც სამრეწველო ცოდნის გადანაწილებას, ერთი რომელიმე დარგის მოშლა უდრის აქ პროფესიონალიზებული ცოდნის სინთეზს სხვა კატეგორიასთან, რაც მიზეზია სამრეწველო ცოდნის დეგრადაციისა, და თავის მხრივ შემ-

დგომი დაცემის ბაზისია. ყველაფერ ამას თან სდევს მოსახლეობის რიცხვის თანდათანობითი არაჩენებადელი მატება. მაგრამ ნებისმიერი განვითარებული ფორმაციული ეგზისტენციის პირობებში ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონიდან გასული ზორბალი ივსება საამორტიზაციო ნაწილიდან, სამრეწველო სტრუქტურის პრეზერვაცია თვისებრივი ევოლუციის საფუძველია, კლავწარმოებისათვის განკუთვნილი სახსრების სიმცირე კი, უბრალოდ, ანელებს ეკონომიკური პროგრესის ბუნებრივ ნორმალურ ტემპებს. პროტოფეოდალიზმი თავისი სუსტი ეკონომიკური მექანიზმით აღნიშნულ პრობლემას რაციონალურად ვერ წყვეტს. საქართველოს სტაგნაცია XIII ს. მოყიდებული უდრის არა საგარეო შტრიხების ქმედებას, არამედ სამხრეთული, არიულ-თურანული ალიანსის აქტიურ ანტაგონისტურ ეგზისტენციას, და განსახილველი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის შუაში გახლეჩვას, რასაც მოჰყვა ურთულესი რეკონვერსიული პროცესები. ყოველივე კოლექტიური ქმედების მეტად საინტერესო სამხრეთული ვარიანტია (თანაც ინტერზონალური) რეალიზაციის სპეციფიური სტილით — არა დემოგრაფიული აფეთქება, არამედ ეკონომიკურ-დესტრუქციული ქმედება.

ქართული ეთნოკულტურული ევოლუციისთვის ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატის ასპექტით დამახასიათებელია პერმანენტული დუალიზმი და პერმანენტული კაპიტალისტური (ან პროტოკაპიტალისტური) სიახლოვე, რაც უკვე *a priori* უდრის დიალექტიკურ აპლიკაციას. კოლხური I ციკლის სამრეწველო სუბტროპიკული კაპიტალიზმის გენეზისი კი არ შედგა რეგიონის სინოტივის ხარისხის სპეციფიურობის გამო.

ქართული ეთნოკულტურის ევოლუციის პროცესში სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის როლი სპეციფიურია — განპირობებული კონკრეტული ფიზიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების ნაწილობრივ დიალექტიკური ეკონომიკური სპეციალიზაციით და საქონელბრუნვის სისწრაფისთვის აუცილებელი გეოგრაფიული ატრიბუტიკის სისრულით: და, რაც მთავარია, უკანასკნელად აღნიშნული მატერიალური სუბსტრატის სოციალურ-ეკონომიკური იმპულსები ხშირად ბევრად უფრო ძლიერი იყო. ყოველივე საფუძველს ქმნიდა შესაბამისი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული სტრუქტურის — თავდაპირველად ეს პონტოა, შემდგომ კი „კოლხური“ ექსპორტის ჩა-

მოწყალიბებელი ფიზიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი ბიზანტიური მეტროპოლისის ბაზისის ნაწილია; აქ განხორციელდა ტრაპიზონის სამეფოდ წოდებული ლოკალური სოციალური კონტრაქტი, ხოლო ლოკალური ეკონომიკური კომპლექსის გენეზისი არარენტაბელური აღმოჩნდა; სწორედ ამიტომ ზღვისპირა ზოლი კვლავ და კვლავ ეთნოკულტურული ასპექტით სახეცვლილი იმპერიის მეტროპოლისის ნაწილია — წმინდა ეკონომიკური პრიმატის არსებობისა: პონტოს აგარაულ-სამრეწველო პროტოკაპიტალისტური სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენი, რომეების საწევოს ბაღყანურ-მცირეაზიური კაპიტალისტური მეტროპოლისი სხვადასხვა შემეცნებითი კატეგორიების განსხვავებულ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონებში შეღწევის ბაზისად იქცა. გარკვეული უპირატესობა ვერც იმპერიის სტაგნაციამ ვერ მოსპო. ამგვარად, სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მიმართებანი კოლხეთთან და იბერიასთან, შემდგომ საქართველოსთან, დროით ასპექტში ზანგრძლივი, ხოლო თვისებრივად გარკვეული სემანტიკური თუ ტიპოლოგიურ-სტილისტური სიახლეების მომტანი იყო ავტონომიური კულტურული კომპლექსისათვის. ემპირიული მასალის სრული გათვალისწინების საფუძველზე კონკრეტული აქტიური კაპიტალისტური და პასიური ფეოდალური სუბიექტების დიალექტიკური დროითი ეგზისტენცია შემდეგ ვიწრო კლასიფიკაციას ექვემდებარება:

1. კოლხეთის სუბლემენტური პერცეფცია დასავლეთის მიერ და რეალიზაციის წმინდა ეკონომიკური მეთოდების ექსპლოატაცია (ძვ. წ. VI — ძვ. წ. I სს.).
2. კოლხეთის სუბლემენტური პერცეფცია დასავლეთის მიერ და რეალიზაციის სინთეზური ეკონომიკურ-პოლიტიკური გზები (ძვ. წ. I — ახ. წ. IV სს.).
3. კოლხეთის სუბლემენტური პერცეფცია და იმპერიალიზმის ბიზანტიური ინერციული ეგზისტენცია (IV—VI სს.).
4. სუბტროპიკული კაპიტალიზმის და სუბტროპიკული ფეოდალიზმის ორმხრივი კრიზისული აპლიკაცია (VII—X სს.); იბერიის მიმართ: 1. ტრანსკავკასიური ტრანზიტის პერსპექტივები და ქართლი (ძვ. წ. III — ახ. წ. III სს.). 2. ეკონომიკური ფუნქციური კატეგორიის ჰიატუსი (IV—VI სს.). 3. სუბტროპიკული გლობალური სტაგნაცია და სარწყავი ზონის უკიდურესი ნორდიკული ნაწილის პერსპექტივების ზრდის პერ-

ცეფცია. იმპერიული დუალიზმის გენეზისი. ქართლი — აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ეკონომიკური კურორტი და კონვერსიული პროცესების მეტროპოლისური ბაზისი, ბიზანტიური ჩრდილოური კონტროლის ფორმალური რეალიზატორი (VII—X სს.); საქართველოს მიმართ — 1. სახელმწიფო სოციალიზმი-ავტოპროტექტორატი; იმპერიალიზმის ზომიერ სარტყელზე კონცენტრაცია — იტალიის საკატეპანო, ბულგარული *tabula rasa*; კოლხური პრიმატის პრევენცია, საქართველო — ეკონომიკური სუბლემენტი, სამონეტო ექსპანსიის ობიექტი. ტენდენცია *de jure* იმპერიის *de jure* უნივერსალიზაციისკენ — გიორგი II კესაროსი (XI ს.). 2. დუალისტური იმპერიის გენეზისი *de jure* — დიარხია *de jure* (დავით IV). იმპერიული პერალდიკის იბერული ტრანსპლანტაცია. დემეტრე I პორფიროსტროტოსი (ქ^ე; I, გვ. 363) (XII ს.). 3. ჭვაროსნები და საქართველო; მბილიტარისტული ალიანსი *de facto*, ანტირომეული კოორდინაცია. ქართული ეთნოკულტურის ადეკვატური სუბტროპიკული ზოლის პრიმატის ტენდენციები — ქართული ავტოპროტექტორატი (XIII ს.), 4. ქართული ეკონომიკური რეკონვერსია. ტრაპიზონი. „ბერძენთა მეფობა“ — ქართული რეცეპცია. იმპერიის მეტროპოლისის ნორდიკული ტრანსფორმაციის წარუმატებელი ცდა. თურანული რეაქცია — კაპიტალიზმის I ციკლთან ურთიერთობის ეპილოგი (XIII—XV სს.). 5. ქართული იმპერიული ამბიციების მესხური რემინისცენცია. კლარჯეთი, ურწყავი პროვინცია — დეკლარაციის შესაძლებელი ეკონომიკური საფუძველი.

XI ს. იმპერიული დუალიზმის რეალიზაციის ხანა. ლოკალური სოციალური კონტრაქტის საკანონმდებლო ინიციატივის იმპერიული ატრიბუტიკა სწორედ ამ დროს იღებს სრულყოფილ სახეს. განსახილველი პერიოდის იმპერიული ანექსია და ინტერვენცია სხვა არაფერია, თუ არა სახელმწიფო სოციალიზმის რენტაბელური ექსპლოატაციისათვის განკუთვნილი დოტაციური სისტემის ნაწილი. ზოლო საიმპერიო ტიტულატურის რეცეპცია არა საგარეო-პოლიტიკური რეგალიის დათმობის ინდიკატორია ლოკალური სოციალური კონტრაქტის მზრიდან, არამედ სრული თანხმობა იმპერიის ჩრდილო-აღმოსავლურ დიფუზიაზე *de jure* და დუალიზაციაზე ასევე *de jure*. ქვეცნობიერი მიზანი საკუთარი სუბტროპიკული ზოლის საიმპერიო მეტროპოლისური სტატუსის პერსპექტიული ისტებლიზ-

მენტია. რა საჭიროა პერმანენტული და პერსპექტიული იმპერიული რეგალიის ფორმალური ფლობის სუბიექტური თუ ობიექტური ტიპის პერცეფცია, რა პერსპექტიული იურიდიული ქვეცნობიერი სახმარი ღირებულება უნდა ჰქონოდა მას?! XI ს. ზომიერი სარტყლის ანტისუბტროპიკული რეაქციის გენეზისის ხანაა. თურქთა გამოჩენა აღმოსავლეთიდან, ზოლო ჯვაროსანთა — დასავლეთიდან, ერთ თარგზეა აწყობილი. ეს ის ქვეცნობიერი სიმმახიაა, რაზედაც ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი. უნივერსალიზაციის აბსოლუტიზაციისკენ სწრაფვა აგრეთვე ქართული მხარის ანტიბიზანტიურ პერსპექტიულ ტენდენციებზე მეტყველებს, რაც, საერთოდ, უნდა დასრულებულიყო და ასეც მოხდა კიდევ გარკვეულწილად რომეების მეტროპოლისზე კოლექტიური კონტროლის დაწესებით, საოკუპაციო ზონების გენეზისით. კაპიტალისტური იმპერიის ფეოდალური დენონსაცია პურიტანული სახით აღებული, რა თქმა უნდა, აბსურდია. კოლექტიური კოორდინაცია კი ქვეცნობიერი კონიუნქტურაა. სწორედ ამიტომ კაპიტალიზმის საგარეო-პოლიტიკური კონკრეტული დეველაცია *de facto* დაფარულია იმპერიული ნომინალური სისტემით, და ყველაფერი წესრიგშია — მართლაც, ჯვაროსნები საკუთრივ კონსტანტინოპოლში მაგრდებიან, და არავითარ ცალკე მეტროპოლისს არ ქმნიან, თურქები ანატოლიას იკავებენ და მეტროპოლისური სოციალური კონტრაქტის სტატუსს იღებენ, ზოლო ქართული ცენზურა იმპერიული დუალიზმით მიიჩქმალა. რომეების მხრიდან კი დუალიზაციის პროგრესის რეალიზაცია დაწყებული-საქმის ჩვეულებრივი დასრულებათა და სხვა არაფერი.

ქართული ეთნოკულტურის სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის საკითხისათვის

(ნუმზმატიკური მასალების მიხედვით)

ქართული ნუმზმატიკური ძეგლები (და არა საქართველოს ნუმზმატიკური ძეგლები, რაც საკმაოდ ხშირად გვხვდება სპეციალურ ლიტერატურაში და, პრინციპში, სწორია; მაგრამ ფული წმინდა ეკონომიკური ფენომენია, ამიტომ გლობალურ ისტორიულ პერსპექტივაში მისი კუთვნილების აღმნიშვნელი ზუსტი დიფერენტის განსაზღვრა ასევე წმინდა ეკონომიკური ასპექტით მეტ სიზუსტეს და სიმკაცრეს მოითხოვს. საქართველო, კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კატეგორია, ორი სხვა ანალოგიური ფენომენის — კოლხეთ/ლაზიკის და ქართლის — კონვერსიული პროცესების შედეგია, სადაც პრიმატი ამ უკანასკნელს ეკუთვნოდა. შესაბამისად, აღნიშნული სამი განსხვავებული საწარმოო სტრუქტურის ადეკვატური სოციალური კონტრაქტების ზოგად-ეკონომიკური ორგანიზების ევოლუციური ინიციატივა ერთ-ერთი მათგანის ნომინალს ვერ მიიღებს განმსაზღვრელ შტრიხად. ამის საპირისპიროდ, „ქართული“ ზოგადი, ეთნოკულტურული ცნებაა. ტერმინის დიფუზია თვისებრივად ახალი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული სტრუქტურის გენეზისის პარალელურად მიმდინარეობდა და მან რეტროსპექტულად გადაფარა, გაითავისა დიალექტიკური, მაგრამ ტიპოლოგიურად განსხვავებული დასავლური ეთნოკულტურა. მისი ხმარება უფრო მიზანშეწონილად გვეჩვენება) ამ კატეგორიის წყაროთმცოდნეობითი სუბსტრატისათვის დამახასიათებელ უმნიშვნელოვანეს ინფორმაციას იძლევა ქვეყნის (როგორც ეკონომიკურ-გეოგრაფიული

ერთეულის) პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურის (თუმცა მატერიალური კულტურის მთელი მოცულობის დაშვებული გაიგივება ეკონომიკური ტიპის პროდუქციასთან, ზოლო ნებისმიერი სოციალური წარმოების კავშირი კლავწარმოებასთან, ბაზართან, და იდეის გამოხატვის მატერიალური ჰაბიტუსი შესაძლოა გვაძლევდეს უფლებას ტერმინების — ეკონომიკის და კულტურის — სინონიმებად ხმარებისა) ისტორიის კარდინალური საკითხების გასაშუქებლად. წინამდებარე მიმოხილვაში მოცემულია მოკლე ცნობები ეთნოკულტურული თვალსაზრისით განსაზღვრული სამყაროს სახელმწიფოებრივი აზროვნებისა ეკონომიკური პოლიტიკის სფეროში.

აკადემიურია კატალოგი ემისიების მიხედვით, ყოველივე ილუსტრაცია ეკონომიკური წლის პერცეფციისა ევოლუციური პროცესების ძირითად ციკლად. მაგრამ ემისიების დიფერენციაცია და მათი დროითი ატრიბუცია ხშირ შემთხვევაში შეფარდებითია ან შეუძლებელი. კონკრეტული პრობლემა ქართული ნუმისმატიკისთვის აქტუალურია. სამონეტო კლასიფიკაცია შემდეგი იდეური მომენტების გათვალისწინების საფუძველზე უნდა ზორციელდებოდეს: 1. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი; 2. სოციალური კონტრაქტის ტიპი (ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის შემთხვევაში); 3. კონკრეტული იურიდიული სუბიექტი; 4. ემისიის წელი (დროის ფილოსოფიური კატეგორიის (ან სუბსტანციის) სპეციფიურობის გამო აქ იდეურ მხარეზე საუბარი პირობითია); 5. წმინდა ეკონომიკური იდეები — სამონეტო სისტემა და სხვ.; 6. ტიპოლოგია; 7. სტილი; 8. ლეგენდათა სისტემა. ემისიას აყალიბებს პირველი ოთხი აღნიშნული პუნქტის ფარგლებში იდენტური შტრიხების შემცველი ნუმისმატიკური ძეგლები. ანალოგიური ვითარება I, II, VI და VII პუნქტებთან დაკავშირებით უკვე სერიაა, მხოლოდ I და II-სთან — ჯგუფი. ცალკეული ეგზემპლარის მიერ სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის ნიშნის ((5) წმინდა ეკონომიკური მომენტი) საკმაოდ შეფარული ტარების გამო მას ამ ასპექტით წყაროდ მხოლოდ ემისიის რაოდენობრივი მონაცემების გათვალისწინება და რთული კომპლექსური კვლევა აქცევს. ამიტომ კონკრეტული ევოლუციური სქემის დედუქციური გათვალისწინება მართებულად მიგვაჩნია.

აქვე უნდა დავძინოთ, რომ თემატიკის სპეციფიური ხასიათი არ გვაძლევს საშუალებას წარმოვაჩინოთ განსახილველი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების შერეული სამონეტო რეგალიიდან (ხშირ შემთხვევაში კურსის კორექტირება) ნორმალურზე გადასვლის პროცესი, რასაც შედეგად მოჰყვა ავტოხტონური მონეტის მიერ ლოკალურ ბაზარზე სრული უპირატესობის მოპოვება.

პ რ ო ტ ო ფ ე ო დ ა ლ ი ზ ი ი

დასავლეთ საქართველოს სპეციფიურმა სივრცობრივმა და სიღრმისეულმა ფიზიკურ-გეოგრაფიულმა თვისებებმა განაპირობა აქ პროტოფეოდალურ ეტაპზევე რამდენიმე სოციალური კონტრაქტის არსებობა, ცენტრისკენული პროცესების სისუსტე და არაავტოხტონური ეთნოკულტურული საჯარო ხელისუფლების აღმოცენება. ძვ. წ. VI—IV სს. კოლხთა პრიმატის ნიშნით შიშდინარე პოლიტიკური ტიპის ინტეგრაცია საბოლოოდ სრულ ფიასკოს განიცდის. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის საერთო ეკონომიკური აღმავლობა კი ბერძნული ჰეგემონიის აგრარულ-სავაჭრო ბაზისს ჰინტერლანდს უქვემდებარებს. კოლხეთის ტერიტორიაზე განხორციელებული პოლისური ან მონარქიული ტიპის საკანონმდებლო ხელისუფლების სამონეტო რეგალიის რეალიზაციას წარმოადგენს ნომინალურ-ტიპოლოგიური კომპლექსი, ტიპური სამონეტო ჯგუფი, კოლხური თეთრი — მისი ავტოხტონობა აღმოჩენათა ტოპოგრაფიის მეთოდის, და თემატურ-ტიპოლოგიური პარალელების დაძებნის საფუძველზე დგინდება. თუმცა აქვე უნდა დავძინოთ, რომ სტილისტური და ნაწილობრივ ტიპოლოგიური მონაცემები რეგალიის კუთხით უფრო ზღვისპირა ცენტრებზე მიგვანიშნებს. ამასთან დაკავშირებით შესაძლებელია კიდევ სხვა არგუმენტების მოშველიებაც, რასაც ამჯერად შეგნებულად გვერდს ვუვლით. და თუკი ეს ასეა, მაშინ კონკრეტული ნუმისმატიკური ძეგლების ქართულად ატრიბუცია განპირობებული უნდა იყოს შესაბამისი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის უპირატესი კულტურული ტიპით სოციალური მატარებლის რაოდენობისა და მის მიერ მწარმოებლური ფუნქციების განხორციელების თვალსაზრისით, ერთი მხრივ, ხოლო მეორე მხრივ, თვით ბერძნული კომერციული ელემენტის ეკონომიკური ბილინგვიზაციით.

კონკრეტული ჯგუფის დანაწევრებული ილუსტრაცია მიზანშეწონილია ცალკეული ტიპების მიხედვით, რაც შეესაბამება ან ზუსტად განუსაზღვრელ ემისიას, ან — სერიას.

1. სტატერი (ეგინური და სპარსული სამონეტო სისტემებით), Ar. d $\approx$ 22 მმ., რემედიუმი: 10,4—13 გრ. (ტაბ. I, № 1).

შუბლი: დიდი ხელოვნებით შესრულებული დალრენილი ლომის თავის გამოსახულება მარცხნივ.

ზურგი: quadratum incusum ფრთოსანი რაშის პროტომით მარჯვნივ.

ცალი წონით 10,4 გრ. უკვე სპარსული სიკლია. წარმოდგენილ ტიპოლოგიას დაქვემდებარებული ეგზემპლარების სიმცირე, აგრეთვე უკანასკნელად აღნიშნული წონითი დივერგენცია სულ კონკრეტულ ფარგლებში ამ ეტაპზე მაინც ორ ან ცოტა უფრო მეტ ემისიას გვაყარაუდებინებს. მათი შეფარდებითი ქრონოლოგია რიგი მონაცემების კომპლექსური გათვალისწინების საფუძველზე ძვ. წ. VI ს. II ნახევარს შეესაბამება.

2. სიკლი (სპარსული სისტემით; წ. — 10 გრ.; 10,1 გრ.; 11,3 გრ.; 11,4 გრ.); დიდრაქმა (ატიკური სისტემით; წ. — 7,9 გრ.; 8,1 გრ.; 8,6 გრ.; 8,6 გრ.; 9,4 გრ.): Ar (ტაბ. I, № 2).

შუბლი: მწოლიარე პერმაფროდიტი ლომის (ხვადის ფაფარით და ძუძუებით) გამოსახულება მარჯვნივ. თავი მარცხნივ აქვს მობრუნებული.

ზურგი: მუხლმოდრეკილი ხარისთავიანი ქალის ფიგურა მარჯვნივ quadratum incusum-ში. მარჯვენა ხელი დაშვებული აქვს ბარძაყის ჯასწვრივ. ყელთან შეიმჩნევა ნაოჭები (ყელსაბამი თუ წილაბი?).

კონკრეტულ ტიპოლოგიურ ფარგლებში მკაფიო ტენდენცია ნომინალური გაწვრილებისკენ სერიული კატეგორიის არსებობის მამტიკიცებელია. ზოლო ბოლო ეტაპის ატიკური სტანდარტი, რომლის მიმართაც ატიკური უნდა იყოს ჰემიდრაქმების არაარქაისტული ნაწილი (II ტიპი, quadratum incusum-ის გარეშე), განსახილველ ემისიებს ზოგადად ძვ. წ. VI ს. II ნახ. — V ს. ათარიღებს.

3. სიკლი (მაგ., 9,6 გრ.; 9,9 გრ.; 10,4 გრ.); დიდრაქმა (ატიკური სისტემით — მაგ., 8,7 გრ., 9,2 გრ.). Ar. d $\approx$ 18/20—21/23 მმ (ტაბ. I, № 3).

შუბლი: ზაზოვან რკალში ჩასმული ადამიანის თავის პროფილი მარჯვნივ.

ზურგი: quadratum incisum-ში ერთმანეთის საპირისპიროდ ადამიანის ისეთივე თავები, როგორიც მონეტის შუბლზეა გამოსახული.

ყოველივე ამასთან დაკავშირებით შესაძლებელია რამდენიმე დებულების ჩამოყალიბება: I — (2) და (3) ტიპები მონაცვლეობით იჭრებოდა; II — ეს უკანასკნელიც სერიას შეესაბამება. განსახილველი ტიპის მონეტებს ძვ. წ. V ს. ათარიღებენ.

4. შუბლი: ზაზოვან რკალში ჩასმული ადამიანის თავის პროფილი მარჯვნივ.

ზურგი: quadratum incisum-ში ერთმანეთის საპირისპიროდ ზარის თავები.

ტიპის ტრადიციული დაკავშირება დიდრაქმასთან ლოგიკურია შეიცვალოს (3) ანალოგიური ნომინალური ევოლუციის სქემით, ან უფრო კი, თითქმის სრული ტიპოლოგიური შესაბამისობა ჰემიდრაქმების II ტიპთან (ქვემოთ გვექნება საუბარი მათ ატიკურ სტანდარტზე) სწორედ ატიკური დიდრაქმის ვარიანტს ხდის ჩვენთვის კონკრეტული ასპექტით საინტერესოს. ტიპის მატარებლის უნიკალურობა და ასევე აშკარა ტიპოლოგიური კავშირი ჰემიდრაქმებთან კონკრეტული ემისიის ეკონომიკურ წელს აძლევს სპეციფიურ სტატუსს — ეს არის terminus post quem ჰემიდრაქმების II ტიპის სერიისა, რაც, ალბათ, შემდგომ წელსვე მსხვილი ნომინალის დამატების გარეშე ხორციელდებოდა.

აღნიშნული ეგზემპლარი ძვ. წ. V ს. თარიღდება.

ქუთაისის მუზეუმის უნიკალური ცალის დრაქმად ატრიბუცია აშკარად მოძველებულია, სინამდვილეში აქ საქმე უნდა გვქონდეს ჩახვევარ სტატერთან. ასევე სიკლთან (სპარსული სისტემით).

5. სიკლი, Ar. d = 17/19 მმ., წ. -- 5,5 გრ. (ტაბ. II, № 4).

შუბლი: ლომის თავი პირდაპირ.

ზურგი: quadratum incisum-ში ზარის თავის გამოსახულება მარჯვნივ.

ტიპის თემატური კავშირი (2)-სთან სიმპტომატურია სპარსული სისტემის ჩარჩოებში მათი ერთ ემისიად პრეზუმფციისათვის.

6. ატიკური სისტემის ჰემიდრაქმა (?), Ar. d = 11/12 — 12/13 მმ, რემედიუმი: 1,7—2,6 გრ. (ტაბ. II, № 5).

შუბლი: დადრენილი ლომის თავის მარჯვენა პროფილი.

ზურგი: quadratum incusum-ში მარჯვნივ მიმართული ძუ ლომის პროტომა.

ტიპის თემატური კავშირი (2)-სთან ნიშანდობლივია ატიკური სისტემის ფარგლებში მათი წინას ანალოგიური მიმართების მტკიცებისათვის. ამჭერადაც ძვ. წ. V ს. ჩვენთვის საინტერესო თარიღია.

7. II ტიპის ტრიობოლი (ატიკური ჰემიდრაქმა დეგრადაციისკენ ტენდენციით), Ar. d ≈ 12 მმ, რემედიუმი: 1,2—2,6 გრ. (ტაბ. II, № 6).

შუბლი: ხაზოვან ან წერტილოვან რკალში ჩასმული მარჯვნივ მიმართული ადამიანის თავის გამოსახულება.

ზურგი: ხარის თავის გამოსახულება მარჯვნივ ასევე ხაზოვან რკალში.

II ტიპის კოლხური ნახევარდრაქმების უმნიშვნელო პროცენტზე ბერძნული ასოებია — ΜΟ/ΣΟ, Ο. Α. Π, Ε, Δ. მათი სემანტიკის გაზნის აუცილებლობა რიგი ჰიპოთეზის კონსტრუქციის მიზეზი გახდა. ამ ასპექტით უპირატესობა, ალბათ, უნდა მიენიჭოს დებულებას განსახილველი ნიშნების კავშირის შესახებ პოლისის მაგისტრატურის კონკრეტული კუთხით პასუხისმგებელი პირის საკუთარ სახელთან. თუმცა საკითხი შემდგომ კვლევას მოითხოვს.

ორიოდე სიტყვით ქრონოლოგიასთან დაკავშირებით — I. quadratum incusum-ის გაქრობა; II — კონტაქტი ძვ. წ. V—III სს. სხვადასხვა კატეგორიის ინვენტართან; III — ამ ტიპის ნუმიზმატიკური ძეგლების განსაკუთრებული მრავალრიცხოვნება; IV — სინჯის და წონის ეტაპობრივი შემცირება — ყოველივე აღნიშნული საფუძველს გვაძლევს ჰემიდრაქმების II ტიპის ემისიების ძვ. წ. V—III სს. ჩარჩოში მოქცევისა.

8. იჭრებოდა უკნინესი ნომინალიც — ჰემიტეტარტემორიონი (?), Ar. (ტაბ. III, № 7).

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული ადამიანის თავის გამოსახულება.

ზურგი: რომელიდაც ფრინველი მარჯვნივ, მაღალი ფეხების გამო ის შესაძლოა წეროთა ოჯახს მიეკუთვნოს.

კონკრეტული წონითი კატეგორია სიმპტომატურია, მიუხედავად ამ თვალსაზრისით საინტერესო ეგზემპლარების სიმცირისა (სულ 3 ც.), თარიღდება სამარხეული კომპლექსის შიგნით — ძვ. წ. V ს. II ნახ.

პროტოფეოდალური სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსისთვის ძირითადი ნომინალის არსებობის ასეთი უჩვეულო ფორმა (ტრიობოლი) ერთდერით ლოგიკურ ახსნას ექვემდებარება — კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ვერცხლის სასაქონლო მარაგის მოცულობა არსებული სოციალური სტრუქტურის ეკონომიკური აზროვნების კონკრეტული სტადიის შესაბამის უკიდურეს მინიმუმს შეადგენდა. ყოველივე ამის ბაზისზე აღმოცენებული ვერცხლის შეფარდებითად მაღალი კურსი გახდებოდა მიზეზი რიგი დისონანსისა სოციალური დისტრიბუციის სფეროში — ნომინალური დაწვერილება აუცილებელი მომენტი იყო. ჰიპოთეზა, რა თქმა უნდა, შემდგომ დამუშავებას მოითხოვს.

კაპიტალისტური საწარმოო კომპლექსების ეტაპობრივი ტრანსფორმაცია ბიმეტალიზმზე, ევოლუციური პროცესის ციკლური ხასიათი საერთო დიალექტიკური შინაარსის ფონზე, დასავლური სამყაროს სამრეწველო სტაგნაციის ელინისტური გადაწყვეტა, ჩვენთვის საინტერესო ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მომპოვებლური სპეციალიზაციის გაზრდილი კავშირი ექსტერიორულ სამრეწველო პოტენციალთან და აქედან მოყოლებული სამონეტო აკუმულაციური ფენომენის აშკარა პრიმატი კოლხურ სამონეტო ბაზარზე — ყოველივე ზემოაღნიშნული დროით ასპექტში წყვეტილი ბიმეტალიზმის საფუძველი გახდა დასავლურქართულ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში; მისი შინაარსი ძვ. წ. III ს. ძირითადად ლიმიტირებულაა ალექსანდრეს და ლისიმაქეს სახელით მოჭრილი სტატერებით და კოლხური ჰემიდრაქმებით. ამასთანავე ტენდენცია ავტოხტონური ემისიების შეწყვეტისკენ სწორედ მზარდი აკუმულაციური პროცესების შედეგია, თუმცა აქვე ფიგურირებს პოლიტიკური ტიპის მიზეზებიც⁽¹⁾.

ფაქტობრივი მასალა ძალზედ მცირე ჩნით მაინც კოლხური სამონეტო ბაზრის მონომეტალიზაციას გვაეარაუდებინებს. ჰიპოთეზა ე. წ. აკის სტატერის ლოკალური ავტოხტონური სოციალური კონ-

ტრაქტის პროდუქტად მიჩნევის შესახებ (2) კარგად მიესადაგება კონკრეტულ დებულებას:

9. სტატერი (ატიკური სისტემით), Av. d $\approx$ 17/18 მმ., წონა — 8,5 გრ. (საქ. სახ. მუზეუმის ცალი) (ტაბ. III, № 8).

შუბლი: ალექსანდრე მაკედონელის თავის გამოსახულება ამონის რქით მარჯვნივ.

ზურგი: მარცხნივ მიმართული ტახტზე მჯდომარე ათენა პალადა. მარცხენა ხელით იგი ტახტის სახელურს ეყრდნობა, რომლის უკან ფარია მოთავსებული. მის გაწვდილ მარჯვენა ხელზე დგას ქალღმერთი ნიკე დაფნის ჯვირგვინით ხელში. ათენას უკან ლეგენდაა — ΒΑΣΙΛΕΩΣ. წინ — ΑΚΟΥ. გამოსახულების ქვემოთ — სამთითა, რომლის ტარი ორი დელფინით არის შემკული.

ბიზანტიონის პარალელის საფუძველზე კონკრეტული ემისია ძვ. წ. II ს. 90—90-იანი წლებით თარიღდება.

შეშლდომი პერიოდის როგორც ბიმეტალიზმი, ასევე ავტოხტონური ემისიების მიერ აკუმულაციის ეტაპობრივი გამოდევნა სრულებითაც არ იყო განპირობებული ადევნატური ეკონომიკური პროცესებით — პირიქით, საქმე გვაქვს კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ დაჩიზვასთან, შესაბამისად, ზემოაღნიშნული მომენტები კარგავს რეალურ სემანტიკას. ზოგადად აღვნიშნავთ, რომ კრიზისის პიპოთეტურ მიზეზთაგანია ფეოდალიზაციისათვის აუცილებელი სოციალური კონიუნქტურის არარსებობა; სხვა ამ კატეგორიის საფუძველია საგარეო-პოლიტიკური „ფაქტორი“. სტატერის იდეა, დასახული საუკუნის დასაწყისში, თანდათან ინფლაციურ დეგრადაციას განიცდის, მაშინ, როცა რეალისტური კონცეფციების და რეგალიური მომენტების გაქრობა, ე. ი. მინაბაძად ტრანსფორმაცია, წმინდა პოლიტიკური მომენტებით უნდა აიხსნას(3).

10. ლისიმაქეს ტიპის სტატერების ქართული მინაბაძი, Av. რემედიუმი: 1,1—7,9 გრ. (ტაბ. III, № 9).

შუბლი: ალექსანდრე მაკედონელის თავის სქემატური გამოსახულება ამონის რქით მარჯვნივ.

ზურგი: ტახტზე მჯდომარე ათენა პალადას სქემატური გამოსახულება ნიკეთი. ქვემოთ სამთითაა, ზოგიერთ ცალზე დამახინჯე-

ბული ბერძნული წარწერაა, რომელიც შტრიხებში გადაღის (ყოველივეს საფუძველია ლეგენდა — ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΙΣΙΜΑΧΟΥ).

კონკრეტული სერიის ზედა ქრონოლოგიური ზღვარია ძვ. წ. I ს. უკანასკნელი მეოთხედი.

11. ალექსანდრეს ტიპის სტატერების ქართული მინაბადი, Av. რემედიუმი: 1,6—3,7 გრ. (განსახილველი სერიების ემისია, ალბათ, სინქრონულად ხორციელდებოდა. ამ უკანასკნელის ადრეული ეტაპი კი ჩვენამდე მოღწეული არ არის) (ტაბ. IV, № 10).

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული ქალღმერთ ათენას სქემატური პროფილი.

ზურგე: ფრთოსანი ნიკეს სქემატური გამოსახულება პირდაპირ. ფრთები ფართოდ გაშლილ-ჩამოყრილი აქვს. ღვთაების თავი ხარის თავს წააგავს, ქვემოთ დაშვებული და მოხრილი რქებით. ზედწერილის ნაცვლად მსხვილი წერტილებია.

რეალურად არსებული მასალის ქრონოლოგიური ჩარჩოებია — ძვ. წ. I ს. II ნახ. — ახ. წ. I ს. I ნახ.

ზემოთ მოხაზული იქნა ძვ. წ. II—I სს. კოლხეთის სამონეტო ბაზრის ევოლუციის მხოლოდ ზოგადი სქემა; აღინიშნა ფულადი მიმოქცევის სიანთეზური ხასიათი — აკუმულაციური სუბსტრატის კორექტირება ინფლაციური ნუმიზმატიკური კატეგორიით. ლოკალური ემისიები ბევრად უფრო მრავალფეროვანი იყო, მაგრამ არაარსებითი სპეციფიკური ფულადი სისტემის გამო (იგულისხმება Ar. და Ae.). არისტარქეს ვერცხლი ეპიზოდური ეკონომიკური სტაბილიზაციის რეკულირებისათვის საჭირო მონახაზი იყო შემდეგი ძირითადი ატრიბუტიკით: მონომეტალიზმი (Ar.) და მაღალი სინჯადობა. ობიექტური მიზეზების გამო მან რეფორმაციული სტატუსი ვერ შეიძინა. იგივე შეიძლება ითქვას მითრიდატე უმცროსის (?) ვერცხლზე (?). რაც შეეხება სპილენძს, პროტოფეოდალიზმისთვის დამახასიათებელი დამხმარე სოციალურ ქმედებათა გარკვეული კონცენტრაცია ძირითად სოციალურ სუბიექტში ხელს უშლიდა აღნიშნული მეტალის ფრაქციულ სახმარ ღირებულებად პერცეფციას. სპილენძის მინიმალური დაღეჭილი რაოდენობა ძირითადად ზღვისპირეთში კოლხეთისთვის მის არაკონვერტირებულ სტატუსზე მიუთითებს, ზოლო ფართო მიმოქცევა მითრიდატულ

ხანაში წმინდა პოლიტიკური ფენომენია⁽⁴⁾. ამავე კრილში უნდა განიხილებოდეს ანალოგიური მოვლენა რომაულ ხანაში⁽⁵⁾.

12. დიოსკურიის სპილენძის საქალაქო მონეტები (ძვ. წ. 105 — 90 წწ.), ხალკი (?) (მაგ., რემედიუმი — 1,3—3,1 გრ.), დიხალკი (?) (მაგ., რემედიუმი — 3,7—5 გრ.), ტეტრახალკი (?) (მაგ., წ. — 6,1 გრ. ევზემპლარი, ალბათ, ცუდად არის შემონახული) (ტაბ. IV, № 11).

შუბლი: ტყუპი ძმების დიოსკურების ქუდები ვარსკვლავებით, თითოეულს ზემოთ, ძირითადად ექვსი, იშვიათად რვაქიმიანი.

ზურგი: კვერთხი. მის ორივე მხარეს სამ სტრიქონად მოთავსებულია ბერძნული ლეგენდა — ΔΙΟΣ/ΚΟΥΡΙΑ/ΔΟΣ ე. ი. დიოსკურიის⁽⁶⁾.

13. ვანში (?) მოჭრილი ანონიმური ემისია (მიოთრიდატე ფილოპატორ ფილადელფოსი (?) — ძვ. წ. 84/83 წწ. (?)). Ae. ხალკი — რემედიუმი 1,2—2,1 გრ.; პემიხალკი — რემედიუმი 0,8—1,1 გრ. (?). Ar. (?) (ტაბ. V, № 12).

შუბლი: სტილიზებული ლოტოსის გამოსახულება.

ზურგი: რვაქიმიანი ვარსკვლავი⁽⁷⁾.

ძვ. წ. 63 წ. პომპეუსმა კოლხეთში წინ წამოწია ვინმე არისტარქეს ავტორიტეტი. ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი მისი მცირე მოცულობის ემისიის ეკონომიკურ სემანტიკაზე.

14. დრაქმა (შემსუბუქებული ვარიანტი: რემედიუმი — 3,2—3,7 გრ.). d = 17/18—21/22 მმ. (ტაბ. V, № 13).

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული მამაკაცის თავის გამოსახულება სხივებიან გვირგვინში (პელიოსი პომპეუსის სახის ნაკეთებით (?)).

ზურგი: სავარძელში მჯდომი ქალღმერთის (ტიხე) დრაპირებული ფიგურა თავზე კოშკისებური გვირგვინით. მარცხენა ხელში სფეროსებრი საგანი უჭირავს, მარჯვენაში კი — საჭე. გამოსახულების წინ ზედწერილია — ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ, უკან — ΤΟΥΕΠΙ, ქვემოთ — ΚΟΛΧΙΑΟΣ/ΒΙ. ფენქციას — ὁ ἐπὶ τῇ Βασίλειαι⁽⁸⁾ — ლიმიტირება საკანონმდებლო ინიციატივის რეგალიით, ერთი მხრივ, ზოლო მეორე მხრივ, აქ რომაელთა პეგემონიის ზედაპირული ხასიათი აღნიშნულ ინსტიტუტს პურიტანულ სემანტიკას უკარგავს, რაც, საერთო ჯამში, ართულებს კონკრეტული ლეგენდის თარგმნას

(სიმპტომატურია მონაცვლეობა, არა Βασίλειον, არამედ Κοίτη), BI = პოლიტიკური ქმედების XII წ. — ძვ. წ. 52/51 წწ.

დასავლეთ საქართველო, როგორც განსაკუთრებული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი, წყვეტს საკუთარ ნუმიზმატიკურ აქტიურობას I ს. შუა ხანებისათვის. შემდგომ ამისა, ის აბსოლუტურად პასიურია აკუმულაციის მიმართ და აკომპლექტებს თავის სამონეტო ბაზარს უცხოური ვალუტით; ამ პროცესის მახასიათებელია საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების გამოკვეთილად დასავლური დამხრობა.

აღმოსავლეთქართული ასევე აკუმულაციური სამონეტო ბაზარი სირია-სომხეთ-პართიის ფულადი მიმოქცევის სუბსტრატზეა აღმოცენებული; ამ უკანასკნელთაგან ნაწილი არაავტონომიური მონეტით იყო დაკომპლექტებული დროის ნებისმიერ მონაკვეთში ან გარკვეულ ეტაპზე. საოცრად მცირე მოცულობის ძვ. წ. IV—III სს. ის ძვ. წ. II ს. უკვე მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ფენომენია. ძვ. წ. I ს. მეტად სიმპტომატურია ლოკალური ემისიების თვალსაზრისით — იატაკქვეშა ზარაფხანები (მაგ., აღაიანის) კოლხეთიდან შემოსული ალექსანდრეს და ლისიმაქეს ტიპის სტატერების იმიტაციებს ბაძავს. I—III სს. იბერიის ნუმიზმატიკის აუცილებელი ატრიბუტებია — ავგუსტეს ღენარები, რომელიც აურეუსები და ე. წ. გოტარზეს დრაქმები. ქართიზაციის ნიშნით მიმდინარე კონვერსიული პროცესების ნუმიზმატიკური გამოხატულებაა აღნიშნული ხანის არგვეთის შერეული სამონეტო ბაზარი. „ბრძოლა“ დასავლეთქართული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის უნივერსალური სპეციალიზაციის დაკონკრეტებისთვის სუბიექტური თვალსაზრისით რენტაბელური კონვერსიის გზით მცირეაზიურ კაპიტალისტურ მეტროპოლისს და ქართლის სოციალურ-ეკონომიკურ ფენომენს შორის ხანგრძლივი გამოდგა. ამ უკანასკნელის საბოლოო გამარჯვება განაპირობა ციკლური ევოლუციის I ეტაპის კაპიტალიზმის შედარებით ნაკლებმა პოტენციალმა. განხორციელებული ეკონომიკური ინტეგრაცია ფეოდალური, სასოფლო-სამეურნეო ტიპის იყო.

I ს. შუა ხანები ალექსანდრეს და ლისიმაქეს იმიტაციების ემისიის უკანასკნელი ეტაპია. ორსაუკუნოვანი შესვენების შემდგომ კი იბერიამ კვლავ განაახლა ქმედება ამ თვალსაზრისით, გარკვეულმა ეკონომიკურმა კონიუნქტურამ ხელი შეუწყო ქართლის სამონეტო

ბაზრის დიფერენტების რემინისცენციური ფენომენის გენეზისს. ამ მოვლენის ეგზისტენციის ქრონოლოგია სამარხეული კომპლექსების, კონკრეტული პროტოტიპებისა და სხვა უფრო ზოგადი მომენტების გათვალისწინების საფუძველზე, ძირითადად, III ს. II ნახ. იფარგლება.

15. ავგუსტეს დენარის ქართული მინაბადი. Ar. (ტაბ. VI, № 14).

შუბლი: ოქტავიანეს პროფილი მარჯვნივ, გარშემო დამახინჯებული ლათინური ლეგენდა.

ზურგი: გაიუს და ლუციუს კეისრების გამოსახულება, ეყრდნობიან ფარებს, მათ უკან შუბლებია. ირგვლივ დამახინჯებული ლათინური წარწერა.

რომაული იმიტაციების ჯგუფის სხვა კომპონენტია აურეუსების მინაბადები (დროით ასპექტში პროტოტიპების ექსპლოატაცია განსაკუთრებით ინტენსიურია III ს. 40—80-იან წლებში).

16. II ს. აურეუსის (მარკუს ავრელიუსი ან ლუციუს ვერუსი) მინაბადი. Av. (ტაბ. VI, № 14 *).

შუბლი: წვეროსანი იმპერატორის თავის გამოსახულება მარჯვნივ. გარშემო თითქოს იკითხება: M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX (შუბლის ასეთი წარწერა აქვს ავრელიუსის და მეტადრე ლუციუს ვერუსის აურეუსებს).

ზურგი: მარცხნივ მიმართული ფორტუნას გამოსახულება მთელი ტანით, მარჯვენა ზეღში საპე (?) უჭირავს, მარცხენაში — ყანწი, გარშემო: TR PX * IMP IIII COS... (მონეტის დეფექტის გამო წარწერა ცუდად იკითხება).

სამონეტო ტიპოლოგიის ევოლუცია თითქმის რეალისტური კონცეფციების სქემით შეცვლის ჩვეულებრივი პროცესია.

კონკრეტული პერიოდის იბერიის სამონეტო მიმოქცევასთან დაკავშირებით შესაძლებელია რამდენიმე დებულების კონსტრუქცია: 1. იმპერიის მძაფრი ეკონომიკური კრიზისი და ირანის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაცია აკუმულაციური დეფიციტის საფუძველი შეიქმნა. ავტობტონური ემისიის საკითხი აქტუალური უნდა გამხდარიყო. 2. ეს და თვით იმიტაციების სპეციფიური ჰაბიტუსი გამორიცხავს მათ იატაკქვეშ წარმოებას. 3. მაგრამ რეგალიის დაუფქსირებლობა წყარომცოდნეობითი

ბაზისის არსებულ დონეზე გაუგებარია. 4. იმიტაციების მცირე რაოდენობა, სამარხეულ კომპლექსებში მათი არადომინირებული კონდიცია, წონის და, აუცილებლად, სინჯადობის თანდათანობითი დაცემა, თითქმის ბიმეტალიზმი და ნომინალური გაწვრილება; დამატებით IV ს. დაცემული სამონეტო ბაზრის პერცეფცია წინა პერიოდის დერივატად — ყოველივე საკმაოდ მძაფრი და ხანგრძლივი კრიზისული პროცესის დანახვის საფუძველს გვაძლევს. ერთადერთი, რაც შეიძლება ითქვას ამასთან დაკავშირებით, მაინცდამაინც მეტად ფრთხილი სამუშაო ჰიპოთეზის სახით უნდა ჩამოყალიბდეს. ფეოდალური ურთიერთობების პრიმატისთვის აუცილებელი სოციალური სტრუქტურის შექმნის პროცესის მიმდინარეობის შედარებით ნელი ტემპები კონკრეტული კუთხით დასაშვები მიზეზთაგანია.

ექსკურსის ამავე სექციაში კიდევ ერთი მეტად საინტერესო ფენომენი უნდა განვიხილოთ. სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ავტონტონური ქანური მოსახლეობა, ჩართული პონტოს ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში და სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის კვალდაკვალ დაქვემდებარებული აუცილებელი ელინიზაციის პროცესისადმი, ელინისტური კონცეფციების გარკვეულ თავისებურ ინტერპრეტაციას ახდენს. მისი ნუმიზმატიკური ფიქსაცია კონკრეტული სოციალური კონტრაქტის მკვეთრ გააქტიურებასთან არის დაკავშირებული. თემატური სინთეზის (კაპადოკიური მენი, მხედარი და მითრა, ჭაბუკი სხივებიან ფრიგიულ ქუდში) ბაზაზე ორიგინალური კომპოზიციის და კონფესიონალური ელემენტის გენეზისი, კონკრეტული ტიპოლოგიის ლოკალიზაცია ტრაპეზუნტით (აგრეთვე, ეგრისით და ქართლით) ავტონტონური ენის ეკონომიკური ფუნქციების ჭერჭერობით შენარჩუნებაზე მეტყველებს. ქართული დიალექტიკური კულტურული ტიპისადმი განსაზღვრული ნუმიზმატიკური ძეგლების კუთვნილება აშკარაა.

17. ტრაპეზუნტის საქალაქო სპილენძი (ნომინალური სისტემა სპეციალურ კვლევას მოითხოვს) (ტაბ. VI, № 15).

შუბლი: იმპერატორის (ტრაიანე-ფილიპე უფროსი) ბიუსტის გამოსახულება შესატყვისი ბერძნული ლეგენდით.

ზურგე: ყველაზე გავრცელებული თემატიკის საბოლოო ევოლუციური ვარიანტი: ძირითადი ტიპი — ამხედრებული მითრა

(სინკრეტული ასტრალური ღვთაება). დამატებითი ელემენტები — ბომონი, რომლის წინაშეც ცხენს მარჯვენა ტორი აწეული აქვს, სიცოცხლის ხე, თანამგზავრები, ბომონის გვერდით კოლონა ამუ-რით, ან უმეტეს შემთხვევაში, ყვავით, ზემოთ ვარსკვლავი, ზაზს ქვემოთ (მიწის ზედაპირის სტილიზაცია) გართხმული გველი. ლე-გენაა ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΙΩΝ და თარიღი.

გამხილული ნუმისმატიკური იდეა თავისი სოციალურ-ეკონომი-კური შინაარსით პროტოკაპიტალისტური ფენომენია. აღნიშნული მომენტი ჩვენთვის საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც ეს არის ანტიკურობის სინქრონული ქართული კულტურული ელემენტის მაინცდამაინც პროტოფეოდალიზმით ლიმიტირების თეზის კონტრ-არგუმენტი. ამგვარად, ქართული ნუმისმატიკის სოციალურ-ეკონო-მიკური ატრიბუტი მისი განაწილების გამო სხვადასხვა ეკონომი-კურ-გეოგრაფიულ რეგიონში სხვადასხვაა.

შეზღუდვა

ფორმაციის შინაგანი სტაბილიზაციის და აბსოლუტიზაციის ეტაპზე განხორციელებული საგარეო ფაქტორის ინტენსიური სპე-ციფიური ზემოქმედება და კვლავწარმოებითი პროცესების რენტა-ბელური ევოლუციის დეგრადაცია სტაგნაციური ტიპის კრიზისული მოვლენის ეკვივალენტურია. ფეოდალიზმის იძულებითი დროითი დიფუზიის terminus post quem რუსუდანის მეფობის ჩანაა. ვთვლით, რომ განსახილველი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიო-ნების ფეოდალიზაცია არ ყოფილა თანადროული პროცესი. ვეც-დებით კონკრეტული მიმართებით ზოგიერთი მეტად ფრთხილი ჰიპოთეზის ჩამოყალიბებას.

შესასწავლი ეთნოკულტურის ფარგლებში ხაზგასმული სოცია-ლურ-ეკონომიკური კონდიციის შესატყვისი ევოლუციური სამო-ნეტო ბაზარი სხვადასხვა კატეგორიის ინფორმაციას იძლევა: 1. ეკონომიკური — ა) ფულადი მიმოქცევის შეფარდებითი ინტენ-სიფიკაცია ევოლუციური სქემის აღმავალ ხაზზე. ბ) პერმანენტული სწრაფვა ბიმეტალიზმისკენ. გ) ტენდენცია აკუმულაციიდან აეტოხ-ტონური ემისიების ხვედრითი წონის აბსოლუტიზაციისკენ. XII ს. II ნახ. ამ მხრივ სიმპტომატურია; ასევე — სომხეთის ფულადი ბაზრის ნაწილობრივ ქართული სპილენძით დაკომპლექტების ფაქტი.

დ) სპილენძის პერცეფცია შეფასების და საქონელგაცვლის საშუალებად — ნიშანდობლივია XI ს. მისი პინტერლანდური აკუმულაცია სოციალური მატარებლის აშკარად დიდი რაოდენობის პირობებში. ე) მძაფრი კონვერსიული პროცესები ორი განსახილველი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით — კონკრეტული კატეგორიის ახალი ფენომენის გენეზისი — ეს საქართველოა. ამ ასპექტით ნუმისმატიკური ინდიკატორის ფუნქციას ასრულებს გარკვეულ ქრონოლოგიურ სიბრტყეზე — XI ს. — ქართული ეთნოკულტურული ევოლუციისთვის სამონეტო ბაზრის ტიპოლოგიის თვალსაზრისით დამახასიათებელი დივერგენციის გაქრობა. ვ) საგარეო-ეკონომიკური მიმართებების წინა პერიოდის ანალოგიური დამხრობა; 2. სოციალური — აღმოსავლეთ საქართველოს სამონეტო ბაზრის დიალექტიკური სქემა შემდეგი კონკრეტული შტრიხების შემცველია — საერთო ევოლუციურ სურათში ეპიზოდური ჩავარდნები და ეკონომიკის დაღმავალი ხაზი მოდის მაინცდამაინც მეტად ნიშანდობლივ სხანაზე — ა) III ს. II ნახ. — IV ს. I ნახ. ბ) VII ს. II ნახ. — VIII ს., კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფეოდალიზაციის და ამ მიმართებით ეტაპობრივი ევოლუციის დროზე. ამასთან, III ს. II ნახ. ნუმისმატიკური ატრიბუტია ინფლაციური ფული; IV ს. I ნახ. მიმართულს, მას არ ახასიათებს აბსოლუტიზაციისკენ სწრაფვა. რაც შეეხება სხვა ხაზგასმულ პერიოდს. აქ კრიზისი სპეციფიურია; კურსის კორექტირების საჭიროების გარეშე. გარდა ამისა, ერთი შეხედვით, ალოგიურია VI ს. აღმავალი სხაზი, აქ გარკვეული დისონანსია პოლიტიკურ კონიუნქტურასთან შეფარდებით. ამრიგად, III ს. II ნახ. ღებრესია რალაც ნიუანსით განსხვავდება ანალოგიური მოვლენისაგან IV ს. I ნახ. ან VII ს. II ნახ. — VIII ს.; პირველი მათგანი სრული კონფუზისგან დაცულია ფულის გაფუჭებით და, ალბათ, შიდა ბაზარზე კონტროლის განხორციელების დამატებითი მექანიზმით, მაშინ როცა სხვა განსახილველი გამოვლინებები შიმდინარეობს ყოველგვარი სახელმწიფოებრივი პროტექტორატის გარეშე. რაც, თითქოს. გაუგებარია. ამასთან დაკავშირებით, მხოლოდ ერთადერთი რაციონალური ახსნა არსებობს: ტიპოლოგიურად განსხვავებული წყაროთმცოდნეობითი სუბსტრატის მონაცემების და ნუმისმატიკური აბსტრაქციების ლოგიკური რეზულტატის კომპლექსური შეჯერება შემდეგი ჰიპო-

თეზის რეკონსტრუქციის საფუძველია — IV ს. პერცეფცია ფეო-
დალური რევოლუციის გასრულების ზედა ქრონოლოგიურ ზღვრად,
წარმოებაში შრომის ინტენსიფიკაციის მეთოდის ეტაპობრივი დი-
ფუზიის პირდაპირი დამოკიდებულება რენტაბელურ ევოლუციას-
თან ქმნის გარკვეულ ლოგიკურ დისონანსს III ს. II ნახ. პურიტა-
ნულ და IV ს. I ნახ. არაინფლაციურ კრიზისთან მიმართებაში. ორი-
ვე შემთხვევაში საგარეო „ფაქტორის“ ზემოქმედების, ანუ ვანსზე-
ვებული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის შესაბამისი სოცია-
ლური კონტრაქტის ავტოხტონური რეგალიური კომპლექსის გათა-
ვისებისკენ ქმედების, არარსებობის პირობებში, და თანაც საქმე
გვაქვს არაკაპიტალისტურ სოციალურ-ეკონომიკურ ფენომენტთან,
სადაც საბაზრო შიმშილის ეკონომიკური მომენტი არ არსებობს,
მიზეზის კატეგორიის სოციალურ ტიპზე უნდა შეჩერდეს ყურად-
ღება. ე. ი. ქართლის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სპე-
ციფიკა მდგომარეობს ფორმაციული ცვლის აუცილებლობის შე-
მეცნებითი კონდიციის არასინქრონულობაში სოციალურად ხელ-
საყრელ კონიუნქტურასთან, ეს უკანასკნელი აუტსაიდერის პოზი-
ციაზეა; ჭარბი მოსახლეობის შეფარდებითი პრობლემა და შეუთავ-
სებლობა პროტოფეოდალურ სოციალურ-ეკონომიკურ შტრიხებთან
კი იწყებს ზეგავლენას კვლავწარმოებაზე დეგრადაციის მიმართუ-
ლებით. ე. ი. სოციალური ევოლუციის ნელი ტემპები განსაზღვრე-
ლი ფიზიკურ-გეოგრაფიული გარემოს შესაბამისი სოციალური
კომპლექსის ატრიბუტია. სახელმწიფოს მხრიდან წმინდა ეკონომი-
კური ღონისძიებების, და არა სოციალური კატალიზატორის ფუნქ-
ციის განხორციელება არის III ს. კრიზისის სუბიექტური მიზეზ-
თაგანი, გამომდინარე სპეციფიური კონიუნქტურის გაცნობიერების
სირთულიდან. IV ს. პიპოტეტური სოციალური რეფორმაციის არსი
უნდა მდგომარეობდეს წოდებრივი პრიმატის მატარებელი სოცია-
ლური სუბსტრატის პროცენტული მოცულობის ზრდის ტემპების
დაჩქარებაში „სამოს“ სოციალური ინსტიტუტის ფარგლებში
უმცირესი სოციალური დიფერენციაციის პირობებშიც კი, რაც
იწვევდა მწარმოებლის სოციალური ფუნქციის ზელოვნურ ტრანს-
ფორმაციას ორგანიზაციული ტიპის ქმედებისკენ. ეს კი უდრის
უკუსვლას გარკვეულ ეტაპამდე, ვიდრე სოციალური აკუმულაცია
არ მიაღწევს სათანადო სტადიას, როდესაც შესაძლებელია ახალი

ფორმაციისთვის დამახასიათებელი წარმოების წესის აპრობაცია და ფართო ექსპლოატაცია. IV ს. II ნახ. განხორციელებული სოციალური რეორგანიზაციის სოციალურ-ეკონომიკური რეალიზაციის საწყისია. სწორედ აღნიშნული ქრონოლოგიური შტრიხი უნდა აღიქვას ჩვენთვის ამჟერად საინტერესო „ფორმაციის“ ქვედა ზღვრად კონკრეტულ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში. ასეთი დასკვნა სხვა ფუნდამენტური თეზების კორექტივის სტიმულს ქმნის — მაგ., ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადების პერიპეტეიები — ყოველივე ამას ამჟერად შეგნებულად გვერდს უვუვლით. სოციალური ტრანსფორმაციის პერიოდის არაინფლაციური ხასიათი გამოწვეულია გააზრებული კარდინალური ჩარევით სოციალურ კონიუნქტურაში, უსწრაფესი ნატურალიზაციით და ზომიერი სახელმწიფო სოციალიზმის იდეის განხორციელებით. სოციალური პოლიტიკის ძირითადი ობიექტი სამეფო დომენის უპირატესი კონცენტრაციის ადმინისტრაციული არეალი უნდა ყოფილიყო, პერიფერიებს ის, ალბათ, ნაკლებად შეეხო. ყოველივე ცენტრალიზმის ერთ-ერთი საფუძველი გაზდა. განაპირა საერისთავოების სოციალური კონტრაქტი ირანთან VI ს. აქ ნაკლებად რადიკალური ჩარევისთვის ზელსაყრელი პირობების შექმნას გულისხმობდა, რაც, პირიქით, აღორძინების საფუძვლად ჩამოყალიბდა. პროვინციულმა სტრუქტურულმა მოწესრიგებამ ირანელებთან კავშირი საჭიროდ აღარ მიიჩნია. საძირკველი ჩაეყარა გარდამავალ დეცენტრალიზებულ და ამავე დროს ოლიგარქიულ პოლიტიკურ სისტემას — ქართლის საერისმთავროს. ფართო მასშტაბით რეორგანიზაციას VII ს. II ნახ. — VII ს. ექნებოდა ადგილი. მისი შედეგი ლოკალური სოციალური კონტრაქტების გენეზისია. VIII ს. II ნახ. წარმოების საშუალებების ფეოდალური წარმოების წესისადმი დაქვემდებარების თითქმის აბსოლუტიზაციის ხანაა.

სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების ეკონომიკური ჩავარდნების ნუსხას ასეთი სახე აქვს — კოლხეთი/ლაზიკა — ძვ. წ. II ს. — ახ. წ. I ს. I ნახ., III ს. II ნახ. — IV ს.; არგვეთი — IV ს. (შემდგომ ამისა კონკრეტული შერეული ბაზრის თავდაპირველი პოლიტიკური სტატუსის რესტავრაცია წყვეტს კონვერსიას ამ ასპექტით); ლაზიკა/აფხაზეთი — VII—X სს., ამასთან X ს. თითქოს ოდნავი რეანიმაციაა. ახლა უფრო დეტალურად — პირველად მონიშნული კრიზისი საინტერესოა რიგი შტრიხის გამო: ა) დროითი გან-

ფენილობის სოლიდური ხასიათი, ეს ერთი მხრივ, სხვა მხრივ კი ინფლაციური ტრადიციული ატრიბუტის ეგზისტენცია. ასეთი სინთეზი მეტად სპეციფიურია. ბ) საგარეო ინტენსიური და თითქმის პერმანენტული კონიუნქტურის არარენტაბელური ქმედების უეჭველი არსებობა რაციონალური ევოლუციის განსაზღვრელ ეტაპზე გნოსეოლოგიური პროცესის ნელი ტემპების გამო, მაგრამ დაქვეითების ქვედა ქრონოლოგიური ზღვარის პრინციპული დივერგენცია პოლიტიკური პერიპეტეიების ამავე ტიპის დროით ატრიბუტთან. გ) კოლხური სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსის არაკაპიტალისტური პაბიტუსი. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინება იძლევა საფუძველს დებარესიის სოციალური სუბსტრატის პერცეფციისა, და ეს ერთადერთი შესაძლებელი ახსნაა. განსაზღვრელი ურწყავი სოფლის მეურნეობის ბაზისის მქონე ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის შეფარდებითად სინოტივემ განაპირობა აქ კონკრეტული ატრიბუტიკის მატარებელი სხვა ამავე ტიპის კომპლექსების დიალექტიკის ციკლური ხასიათის შეუძლებლობა. სამაგიეროდ, სოციალური კონტრაქტების სიმრავლე ამ ასპექტით მეტად სიმპტომატურია. ასევე ნიშანდობლივია ეკონომიკური აღორძინება I ს. შუა ზანებიდან, მაინცდამაინც იმ ქრონოლოგიური შტრიხიდან, რაც, ალბათ, მიგრაციული პროცესების ზედა ზღვარია. ერთი კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის შესატყვისი სოციალური კონტრაქტების ინდივიდუალური ქმედება სოციალური აკუმულაციისკენ პროტოფეოდალური სოციალურ-ეკონომიკური შეზღუდულობის გამო არაეფექტური უნდა ყოფილიყო. ყოველივე სოციალური კონფრონტაციის უკიდურესად გამწვავების წყარო გახდებოდა. ინტეგრაციული პროცესების რეალიზაციის აუცილებლობას კი ზელს უშლიდა ცენტრის გამოუკვეთავი ტიპი. სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ბაზაზე არსებულ სოციალურ კომპლექსთან სოციალური კონტრაქტი არ გამოდგა რენტაბელური მისი უნივერსალური ფუნქციების გამო, იგულისხმება პონტო. ჰიპოთეზა სოციალური ჩიხის ლიკვიდაციის პირდაპირი კავშირის შესახებ წელთაღრიცხვების მიჯნაზე დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ჩამოყალიბებულ ცენტრალურ მიგრაციულ ფართო სოციალურ კონტრაქტთან (ლაზები), ჩვენი აზრით, რაციონალურია. ევოლუციის პირველივე ეკონომიკური წელი „რევიოლუციური“ კატეგორიისაა.

I ს. II ნახ. დასავლურქართული დამოუკიდებელი ეკონომიკური ბაზრისთვის ფეოდალიზმის ქვედა ქრონოლოგიური ზღვარია. ევოლუციური პოლიტიკური ინტეგრაცია, რომლის ეგზისტენციის ქრონოლოგიაც ლოგიკურ კორექტივს მოითხოვს, III ს. II ნახ. — IV ს. პერიფერიული სოციალური რეორგანიზაციით და დეცენტრალიზაციის სიმპტომებით იცვლება. იბერიასთან მიმართებაში კონკრეტული პროცესის შეფარდებითი სისწრაფე ნიშანდობლივია — ყოველივე არის შეფარდებითი ეკონომიკური პრიმატის ინდიკატორი. კონკრეტული პროვინციული სოციალური აკუმულაციის იდეის რეალიზაცია შესაძლებელი გახდებოდა მხოლოდ ერთდერითი რეალური კონიუნქტურის პირობებში — ეს არის მეტად თუ ნაკლებად მკაფიოდ გამოხატული ბიზანტიური გარანტია ლოკალური სოციალური პოლიტიკის გატარებისთვის. რაც შეეხება ამ უკანასკნელ მომენტს, უცხოური გარნიზონების დისლოკაციის ფაქტის ტრადიციული აპლიკაცია სპილენძის მიმოქცევასთან შემდეგი სურათის რეკონსტრუქციის საშუალებას იძლევა — აღნიშნული პოლიტიკური შტრახი, ალბათ, სახეზეა IV, VI—VII სს. სინქრონული არგვეთის სინთეზური ბაზარი მეზობელი სოციალური კონტრაქტების მიერ სოციალური რეგალიის რეალიზაციის ბაზისზე აღმოცენებული კრიზისული პროცესებით არის განმსჭვალული.

V—X სს. რეგიონალური ფეოდალიზმის ლოგიკური პოლიტიკური გამოვლინებები — დაშლა, შემდგომი ინტეგრაცია — ყოველივე ამის რეალიზაცია საგარეო კონიუნქტურის რაიმე მეტად თუ ნაკლებად მნიშვნელოვანი ზემოქმედების პირობებში. გარკვეულ წინააღმდეგობაშია VII—X სს. ეკონომიკურ კრიზისთან და აფხაზთა მეფეების რეგალიის თვითმპყრობელურ ტიპთან. გამორიცხულია ნებისმიერი ახსნა, თუ არა შემდეგი — ა) კრიზისის წმინდა კონვერსიული არსი; ბ) კონვერსიის მეთოდური გადაწყვეტა სახელმწიფო სოციალიზმის ისტებლიშმენტის გზით. ფიზიკურ-გეოგრაფიული კონდიციის სპეციფიკის გათვალისწინების საფუძველზე რენტაბელური სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციისთვის განხორციელებული ეკონომიკური პოლიტიკის რეზულტატი თვისებრივად ახალი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კატეგორია იყო, რომელიც მისი დიალექტიკური ბაზისის ანალოგიურ სოციალურ-ეკონომიკურ შინაარსს

ატარებდა. ინტერიერული პოლიტიკური ინტეგრაცია ლოგიკურ აუცილებლობას წარმოადგენდა.

სასოფლო-სამეურნეო ტიპის კონკრეტული აბსოლუტური ეკონომიკური ინტეგრაცია უკვე ქართლის, როგორც მარცვლეული კულტურების ბაზისის, პრიმატით განპირობებული იყო ა) საერთო შემეცნებითი ევოლუციის პარალელურად მიმდინარე სატრანსპორტო საშუალებების განვითარების გაცნობიერებით და ამ პირობებში ადრე არსებული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რევიონების უნივერსალური სპეციალიზაციის კოორდინირებული დაკონკრეტების რენტაბელობით, ბ) განსახილველი დასავლური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კომპლექსის ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატის მხოლოდ ცალმხრივი მსგავსებით სამხრეთ და შუა ევროპულ, სხვადასხვა შემეცნებით ეტაპზე სრულყოფილი დიალექტიკის განმაპირობებელ, ბაზისთან; ასეთ შემთხვევაში აზიური პერიფერიის სარწყავი კომპლექსის უპირატესობა ეკონომიკური აზროვნების ევოლუციის გარკვეულ ეტაპზე აშკარაა.

ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კატეგორიის რევოლუციის და გლობალური სოციალური რეორგანიზაციის განსხვავებული ქრონოლოგიური შტრიხების პრევენტაციას შესაძლებელი, ვთქვათ, ატენის სიონში სტეფანოზ მამფალის ფრესკული წარწერის ემპირიული დამუშავების შედეგად. კონკრეტული ასპექტით საინტერესო უფრო სკრუპულოზური ანალიზი კი რიგი საყურადღებო დებულების კონსტრუქციის საფუძველია — ქართველთა და მეგრელთა ერისთავთა უფლობა გამორიცხავს მეფობის ინსტიტუტის პარალელურ ვერტიკალურ ეგზისტენციას; და არც რაიმე პირობა არ არსებობს მისი გენეზისისთვის. პირიქით, ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რევიონის ადმინისტრაციების ტენდენცია მიმართულია დეცენტრალიზაციიდან სრული დაშლისკენ, და სწორედ ამ უკანასკნელ ეტაპზე უნდა მომხდარიყო მეფობის ნომინალური რეანიმაცია, როგორც რალაც იურიდიული ბაზისისა ქვეცნობიერებაში აღქმული აუცილებელი პერსპექტიული პოლიტიკური ინტეგრაციისთვის. ამიტომ მეფე არჩილის *a priori* ეპიგრაფიკული რესტავრაცია ალოგიკურია. ამასთან ყოველივე არის ინდიკატორი კონვერსიული ორგანიზმის სოციალური რეორგანიზაციის ზოგიერთი ადრეული ცდისა, რასაც არავითარი აზრი ამ სტადიაზე არ ჰქონია — კონკრეტული ობს-

ტრუქციული კონიუნქტურაა სხვადასხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი. ქვეპერიტანულ ნაწილში ასახული ამ ტიპის ექსპერიმენტული შტრიხების უტარიება ხდება XI ს. ლეონტის მიერ დასავლეთის და აღმოსავლეთის პერმანენტული პოლიტიკური ინტეგრაციის ფაქტის რაციონალური ხასიათის მტკიცების მიზნით — ეს პოლიტიკური დემარშია, რაც უფრო რენტაბელურია პრაქტიკული ასპექტით, ვიდრე ფს. მოვსეს ზორენაცის ეთიკური კატეგორიის პიპერბოლიზმი. ნომინალური ერთეულის — მეგრელთა სემანტიკა უდრის სოციალურ კონტრაქტს, რადგან პოლიტიკური ინსტიტუტის ტიპოლოგიური აპლიკაცია რეალიზდება სწორედ კონკრეტულ პოლიტიკურ კატეგორიაში. ლაზური უნიფიცირებული სოციალური კონტრაქტი კი განსახილველი პერიოდისთვის ტრანსფორმირებულია რამდენიმე დერივატად. პატრიკიოსის ინსტიტუტის იურიდიული გენეზისი სხვა არაფერია, თუ არა ინტერიერული პოლიტიკური სიტუაციის ასახვა — სრული დაშლა მონარქიის *de jure* ცენტრის ფიქსაციის გარეშე. ამის მიზეზი უნდა იყოს კონვერსიული პროცესებისადმი სუბორდინირებულ ძირითად ფიზიკურ-გეოგრაფიულ ობიექტად რიონის ხეობის ეკონომიკური პერცეფცია — პროცესები ადეკვატური სოციალური კონტრაქტის მინიმალიზაციის ბაზისია, ყოველივე ეს ხორციელდება ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით განსახილველი ფიზიკური სივრცის მეტროპოლისური ფუნქციების პრეზერვაციის პირობებში. პრიმატული სოციალური კონტრაქტის საკანონმდებლო ინიციატივის და რეგალიის მატარებლის ტრანსპლანტაცია აღმოსავლეთით განხორციელდა პოლიტიკური ცენტრის არქეოპოლისიდან უფრო აღმოსავლეთით ტრანსფორმაციის პირობებში და საერთო ეკონომიკური პერცეფციის ფონზე, რომ კონვერსიული პროცესების მიზანია ეკონომიკური და სოციალური მეტროპოლისის სარწყავი მიწათმოქმედების ზონაში გადატანა. აბსოლუტური სოციალური კონტრაქტი ამ ეტაპზე გამოჩნდება — აღმოსავლეთი ჯერ კიდევ არ არის რეგიონალური ფეოდალიზმის სტადიაში, მაშინ რის წინააღმდეგ უნდა ყოფილიყო ასეთი ფსიქოლოგიურ-შემეცნებითი კონდიცია მიმართული?! ქალაქების, რომელთა შემდგომი სწრაფი ევოლუცია მოგვიანებით მიმდინარეობს?! არა. შიდა ქართლის მეტროპოლისური ტიპის ფუნქციური დატვირთვის რეალიზაციაც განსხვავებული ეკონომიკურ-გეო-

გრაფიული რეგიონის სასარგებლოდ რეგალიური კომპლექსის ნაწილის დისტრიბუციის პირობებში მაინცდამაინც არ უნდა ყოფილიყო გაპარტლევული. ავტოხტონური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგულაცია და ახალი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფორმირება ავტოხტონური საარწყავი და უარწყავი სოფლის მეურნეობების რიგი ხარვეზული ეკონომიკური იმპულსების მაქსიმალურ რედუქციას ისახავდა მიზნად; ადეკვატური არანორმალური სწრაფი ურბანისტული ევოლუციის პერსპექტივა მიწათმფლობელი არისტოკრატიის მასშტაბური სოციალური რეორგანიზაციის მიზეზი იყო. ყოველივე ეს არის უნიფიკაციის სუბსტრატული დიალექტიკური აპლიკაცია. სადაც არსებითი და ბაზისურია ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის გენეზისის ფაქტი. ნუმისმატიკურ მასალებზე დაყრდნობით XI ს. ამ მხრივ ნიშანდობლივი და აქსიომურია. სხვა თეზა ამ ასპექტით კი მცდარია. ფართო სოციალური კონტრაქტი VIII ს. აბსურდია. რაც შეეხება წყაროთმცოდნეობითი ბაზის (ქც) განსაკუთრებულ დაყენებას ამ მიმართულებით — ის გვიანდელი სუბიექტური ინტერპოლაციაა, რომლის რეცეპციის რეალიზაციის აბსოლუტური ხარისხი ქც საწყისი ნაწილს ინფორმაციული ნაკლებობის სინქრონულ პერცეფციას და ამის გამო ლოგიკური ვარაუდის ფენომენის ექსპლოატაციის შესაძლებლობის დაშვებას ემყარება. ნომინალური მიმართება --- ეგრისის /მეგრეთა/ მეგრელთა --- ქართლის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სოციალური კომპლექსის სპეციფიური ტერმინებია დასავლური კომპლექსის თუ სოციალური კონტრაქტის აღმნიშვნელი. ავტოხტონური ნომინალური სტრუქტურის — აფხაზეთი/აფხაზნი რეცეპცია ქართული ენის მიერ ნიშნავს ზანურის ეკონომიკური ფუნქციების სრულ აბსორბციას. ერთი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის გენეზისს. IX ს. მოვლენებთან დაკავშირებით უკვე აღნიშნული უკანასკნელი ტერმინების ხმარება რეტროსპექტივად მიგვაჩნია და ამის მამტიკივებელი მასალაც გავვაჩნია, ამჟერად კი საინტერესოა უფრო სხვა მომენტი — ლაზური სოციალური კონტრაქტის რემინისცენცია ქც უცხოა, ე. ი. აქ ერთ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონთან არ გვაქვს საქმე, ე. ი. აქ სოციალური კონტრაქტი ვერ განხორციელდებოდა. ფეოდალური აქტიური სოციალური კონტრაქტი იფარგლება სწორედ რომ ერთი ეკონომიკური რეგიონით. რას ნიშნავს

ყოველივე ზემოაღნიშნული? რომ განსახილველი ეპიგრაფიკული ძეგლის ტერმინი — მეგრელნი მაინცდამაინც რემინისცენციური სოციალური კონტრაქტის ადეკვატური არ უნდა იყოს, არამედ ერთი ფაქტობრივი სოციალური კომპლექსის, ალბათ, უახლოესის. ეს კი ტაპონიმის გათვალისწინებით მხოლოდ და მხოლოდ მარგვია. იბერიის დიფუზია ამ მიმართულებით მისი საგარეო პოლიტიკის კარდინალური შტრიხია. ასეთია ჩვენი მოსაზრებანი კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით. უფრო სკრუპულოზური კვლევა თემა-ტიკის ფარგლებს სცილდება.

გადავდივართ ლოკალური ემისიების კონკრეტულ მიმოხილვაზე.

პ ა რ თ ლ ი

მომდევნო ჯგუფი ქართული მონეტებისა არის ე. წ. ქართულ-სასანური ვერცხლი. კონკრეტულ ევოლუციურ ტიპოლოგიაში ასახულია ირანული ჰეგემონიის ეტაპობრივი ლიკვიდაცია განსახილველი სოციალური კონტრაქტის ფარგლებში. ამ კატეგორიის უმრავლესობის პროტოტიპი ჰორმიზდ IV (579—590 წწ.) დრაქმებია. სკრუპულოზური ტიპოლოგიური ანალიზი, სხვა ფაქტობრივი (ქრონოლოგიური) დიფერენტების ლოგიკური გააზრება, რეგალიური სიმპტომების პერმანენტულობის აქსიომური პერცეფცია ინტერიერული ტიპოლოგიურ-ატრიბუტული ევოლუციის შემდეგი ჰიპოთეზის სუბსტრატია — ჯგუფის სავარაუდო სტრუქტურა უდრის წარმოდგენილ სქემას: 1. რეგალიის მატარებლის პერსონიფიკაცია, გვერდით ჯვრის გამოსახულება. 2. ჯვარი ორივე მხარეს. 3. ჯვარი საკუთრებეულზე. 4. გურგენის სახელის ილუსტრაცია ლოგატურით —   5. იგივე, ოღონდ დაქარაგმებული —

        <

არსი მდგომარეობის საუკუნეების მიჯნიდან სოციალურ-ეკონომიკური კონდიციის შესაბამისი ბიმეტალისტური ტენდენციების ადეკვატური შესაძლებელი დისტრიბუციული ქაოსის ლიკვიდაციაში, ნომინალის კურსის დაცემაში; თუმცა კონკრეტული დონისძიება სრულებითაც არ იყო აქტუალური. მომდევნო ზანგრძლივი პიატუსი ამ მხრივ მეტად სიმპტომატურია. ფეოდალური ბაზრების აკუმულაციური ხასიათი საკმაოდ აქტიურ პროტოფეოდალურ რეგალიასთან მიმართებაში თითქოს პარადოქსია, მაგრამ სწორედ ეს უკანასკნელი ფენომენია ალოგიკური. ტენდენცია კაპიტალისტური საწყისი არსიდან ფეოდალიზაციისკენ აშკარაა. განხილული ეკონომიკური სემანტიკის დიალექტიკური კომპონენტია აშკარად დაწეული წონა-რემედოში 2,1—3,8 გრ(9). ჯგუფის სუმირებული სტატისტიკაა ≈ 30 ც. № 18. სტეფანოს I. Ar. წ. — 2,9 გრ. d = 28 მმ.

შუბლი: ბიუსტი მარჯვნივ. ფალაური ლეგენდა — ჰორმიზდის სახელი და ეპითეტი. გარშემო — რკალი. კიდზე 4 მთავრული ნიშანი — სჟჟს (სტეფანოს). შემოსაზღვრული ოთხი ნახევარ-მთვარით.

ზურგი: საკურთხეველზე სასანური მონეტებისთვის ჩვეული წმინდა ცეცხლის გამოსახულების მაგივრად აღმართულია ჯვარი.

გარშემო — შეიარაღებული მცველები. თარიღი და ზარაფხანის სახელი არ იკითხება. ორმაგი რკალი.

№ 19. სხვა ემისია. Ar. რემედოში: 2,2—3 გრ. (ტაბ. VII, № 16).

შუბლი: როგორც № 18. ფალაური წარწერები ქრება. ცენტრალური ფიგურის ორივე მხარეს ქართული ლეგენდაა — სჟჟ/ტჟღს ორმაგი რკალი.

ზურგი: როგორც № 18. ფალაურის გარეშე. სამმაგი რკალი.

არაბული ჰეგემონია თბილისის ზარაფხანის ადეკვატური ქმედებით აღინიშნა. აქაური პროდუქცია თავდაპირველად ანონიმური იყო, შემდგომ დირქემებზე ჩნდება აბასიანი ხალიფების სახელი, ადგილობრივი ამირების საჯარო ქმედების ფუნქციურ მეტამორფოზს კი შედეგად მოჰყვა ამ უკანასკნელთა კონკრეტული ასპექტით საინტერესო რეგალიის ნუმიზმატიკური აფიშირება. კლასიფიკაცია ჯგუფის დონეზე მასალიდან ორ კატეგორიას განასხვავებს — I. საოკუპაციო სერიები (ომაიანთა და აბასიანთა ემისიები) — მე-

ტროპოლისური სტატუსის მქონე ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის შესატყვისი სოციალური კონტრაქტის სამონეტო რეგალიის ლოკალური რეალიზაცია. II. ლოკალური არაავტონომიური სოციალური კონტრაქტი არასამრეწველო ეკონომიკური პროფილით და ეკონომიკური ბილინგვიზაციით საკუთარი სავაჭრო კაპიტალისთვის სუბსტრატული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით ახორციელებს ნაწილობრივ სამონეტო რეგალიას — ჯაფარიანი ამირების ევრცხლი სოციალური კუთვნილების ტიპით წინასგან აშკარად განსხვავდება. ტიპოლოგიური რეალიის ტრადიციული პერცეფციის აბსორბცია დროითი ასპექტით უნიფიცირებული ლეგენდური სისტემით არადეტალური ილუსტრაციის საშუალებას გვაძლევს, სუმირებული მონაცემების კომპლექსი კი ასეთია — ანონიმური დირპემი, მოჭრილი 704/705 წწ., უნიკუმი, წ. — 2,8 გრ.; აბასიდური ემისიები, ქრონოლოგიური ჩაჩოები — 825/26—946/7 წწ., რამდენიმე ათეული ცალი, რემედიუმი — 2,7—4,4 გრ. (862/63 წწ. ემისიის წონა სპეციფიურია — 4,4 გრ. ეს დირპემი არ არის); მანსურ ბენ ჯაფარი, 953/54—954/55 წწ., 4 ც., რემედიუმი — 2,8—3,5 გრ.; ჯაფარ ბენ მანსური, 974/75, 976/77—977/78, 980/981 წწ., 7 ც., რემედიუმი — 2,1—3,5 გრ.; ალი ბენ ჯაფარი, 996/97, 1013/14 (?), 1027/28 წწ., 438 ც., რემედიუმი — 0,1—5,2 გრ., დირპემის იდეის სრული ფაქტურული და წონითი დეგრადაცია, ფულის უწყესოდ ჰრის აპრობაცია კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფარგლებში.

№ 20. ჯაფარ ბენ მანსური. დირპემი.

შუბლი: არაბული ლეგენდა — „არ არს ღმერთი გარდა ალაჰისა, არ ჰყავს მას თანაზიარი“. გარშემო — „სახელით ალაჰისა მოჭრილია ეს დირპემი ქალაქ თბილისში, წელსა 364“ (= 974/75 წწ.). ყველაფერი ეს ჩასმულია კიდევ ერთ წრიულ ზედწერილში (ყურანნი, XXX, 4—5).

ზღრგის: არაბული ლეგენდა — „ალაჰს. / მუჰამედი / მოციქულია ალაჰის. / ატ-ტაი ლილლაჰი. / ჯაფარ ბენ მანსური“. წრიული ლეგენდა (ყურანი, IX, 33; LXI, 9).

№ 21. აქვე უნდა შევეხოთ უაღრესად საინტერესო ნუმიზმატიკურ ძეგლებს. გარეგნულად ისინი არაფრით განსხვავდებიან არაბული დირპემებისგან, ოღონდ მათი თავისებურება იმაში მდგომარ-

რეობს, რომ არაბული ზედწერილები დამახინჯებულია და ზოგიერთი არაბული ასო ქართულითაა შეცვლილი⁽¹⁰⁾. არაბული დირჰემების რეგიონალური დიფუზიის ლიმიტირება ქართლის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონით, წონითი დეგენერაციის შეფარდებითი ინდიკატორის ქრონოლოგიური შემოსაზღვრულობა X ს. მიწურულით, კომპლექსის ანალიზის ქრონოლოგიური დედუქციური თეზის (VIII—X სს.) გავრცელება განსახილველ ნუმიზმატიკურ კატეგორიაზე, საერთო პოლიტიკური კონიუნქტურის გათვალისწინება — ყოველივე საფუძველს გვაძლევს იმიტაციების გენეზისი შიდა ქართლის ფაქტობრივი ასპექტით აქტიურ სოციალურ კონტრაქტებს ღაუჯავშირით. ღროით პერსპექტივაში განფენილი სხვადასხვა კატეგორიის მინაბადის კონცენტრაცია განსახილველი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების ჩარჩოში, მინაბადების კარდინალური სოციალურ-ეკონომიკური დივერგენცია ჩვეულებრივი ფალსიფიკაციისგან, ამასთან რეგალიური ატრიბუტიკის დაუფიქსირებლობა, მინაბადების ეგზისტენციის სინქრონიზაცია კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის დიფერენცირებულ კონდიციასთან სოციალური კონტრაქტების ასპექტით (ალექსანდრეს და ლისიმაქეს ტიპის სტატერების იმიტაციები, დირჰემების მინაბადი, კირმანეული, ნუმიზმატიკური კატეგორია ე. წ. „რანკის“ გამოსახულებით, XV და XVII სს. თურქული ახჩების, თაჰმასპ I ბისტების პირდაპირი ადაპტაცია), უმაღლესი საკანონმდებლო რეგალიის სემანტიკური კატეგორიის ნომინალური ატრიბუტის არაერთგვაროვნება (სიმპტომატურია კონდიცია ერთი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული ფენომენის ფარგლებში ერთ სიბრტყეზე მეფის უნიკალური სტატუსის არსებობისა სხვა რეგალიურ კომპლექსთან ერთად — ა) პროკოპისეული ინფორმაცია რეგალიურ დისტრიბუციაზე. ბ) ქართლის საერისმთავროს იურიდიული მეტამორფოზი ქართველთა სამეფოში (რანთა და კახთა მეფის ტიტულის ფორმალური სუბსტრატი მარჯვენა სანაპიროს ალბანეთია). გ) დასავლეთ საქართველო XVI—XVIII სს. დ) სამცხე XV—XVI სს. — ამის მკაფიო ილუსტრაციაა. საინტერესო ნომინალის სემანტიკური დეფინიცია შემდეგ შტრიხებს შეიცავს: 1. კანონმდებელი და კანონს ზემოთ მდგომი მთელი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით ან შეზღუდული ზოგით ერთი ფეოდალური კატეგორიის კონსტიტუციური ნორმით. 2. ეკო-

ნომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ლოკალური სოციალური კონტრაქტის უფალი რეგალიის რეგიონალური აბსოლუტიზაციის გენეტიური ან ტერიტორიული ატრახტით. მეფის ტიტულის აღნიშნული სახით პრეზერვაციის მიზეზი ნებისმიერი სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსის პერსპექტივაში პოლიტიკური ინტეგრაციის აუცილებლობის ქვეცნობიერი გააზრებაა. XV ს. ტრიუმორფიზმი ამ ასპექტით განპირობებულია, ერთი მხრივ, დესტრუქციული ეკონომიკური პროცესებით და, მეორეც, ტერიტორიული და გენეტიური ატრიბუტების ერთმანეთისგან დაშორებით) — ყოველივე ზემოაღნიშნული მინაბაძების ფენომენს ფაქტობრივ სოციალურ კონტრაქტებს მიაწერს, მათგან საემისიო რეგალიის იურიდიული აბსტრაქტიზება სწორედ იმიტაციების კატეგორიის გენეზისის სუბსტრატია. გამონაკლისი ამ კუთხით დავით კურაპალატი, ვამეყი და ყვარყვარეა, ნომინალი ძავესდება ნუმისმატიკურ ძეგლებზე; კონკრეტული იურიდიული იგნორირება მათი განსაკუთრებული პოლიტიკური პოტენციის ილუსტრაციაა. სიმპტომატურია აღმოჩენათა ტოპოგრაფია — თურქული ვერცხლას იმიტაციები ლიხაურიდან, ამაზასპის მინაბაძები ამბროლაურიდან. ეკონომიკური სემანტიკა, როგორც მინიმუმი, დაკავშირებულია სინთეზური სამონეტო ბაზრის არსთან. ყოველივე ამასთან მიმართებაში აუცილებლად საჭიროა განმარტებები: 1. სკვპტუხთა ინსტიტუტის აბსოლუტიზაცია ძვ. წ. II ს. შუა ხანებიდან სოციალური ჩიხის ინდიკატორი და სპეციფიური კონიუნქტურაა. მითრიდატე უმცროსის რესტავრაცია უფრო მილიტარისტული ალიანსია, ვიდრე სოციალური კონტრაქტი. არისტარქეს შემთხვევა ფორმალური და რეალური პერიპეტიების, ანუ პოლიტიკური შტრიხების გათვალისწინების რთული რეალიზაციაა. არიანეს პოლიტიკური კონიუნქტურა, რომაელთა სუბიექტური დეტერმინიზმია. 2. III ს. II ნახ. იბერული კონიუნქტურა უცხოეთიდან სტიმულირებული ეპიზოდური ჰიპოთეტური გაორებაა სოციალური კონტრაქტის. ამაზასპი და ფლავიოს დედე ამ ასპექტით დიალექტიკური ელემენტებია⁽¹⁾ 3. საქართველოს მასშტაბით წარმართული სოციალური კონტრაქტის იურიდიული მეტროპოლისი შიდა ქართლია, რეალური — აფხაზთა სამეფო. 4. ნაირის იურიდიული პოლიტიკური რეგალიის პერსექცია ხორციელდება მხოლოდ ორმეფობის ასპექტით. ლოკალური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის და სოციალური კონტრაქტის იდეა ამ ეტაპზე ხელოვნურია.

სტრუქტურული დეფიციტის შევსების ორი გზის არსებობის პრე-
ზუმციაა შესაძლებელი — ა) სოციალური პეროგატივის დიფუ-
ზია უკვე მსახურეული ფენის ნაწილზე სოციალური ტიპის კონსტი-
ტუციური ნოჰმის შენარჩუნებით, ამ უკანასკნელის პროცენტული
რეგულირება საწარმოო კომპლექსის ხარჯზე — ყოველივე უდრის
არარენტაბელურ სოციალურ სტრუქტურას. ბ) სოციალური ფსი-
ქოლოგიის დიფუზია სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის
სოციალური კომპლექსის მიმართ. საკმაოდ ინტენსიურ ემპირიზმს
ამ ასპექტით შედეგი არ მოპყვლია: I. აღნიშნული ფიზიკურ-გეო-
გრაფიული სუბსტრატის უკვე პროტოკაპიტალისტური სოციალურ-
ეკონომიკური კომპლექსის პრიმატი ვერ განაპირობებდა დასავლეთ
საქართველოს ეკონომიკური სისტემის სინთეზს ბალკანურ-მცირე-
აზიურ მეტროპოლისთან. II. ასევე არც ტრაპეზუნტის სოციალური
ექსპანსია იყო დასაშვები. III. ზემოაღნიშნული ვერტიკალური კონ-
ფრონტაცია აგრეთვე წინააღმდეგობაა ამ ასპექტით. სიმპტომატუ-
რიაა ექვთი საინტერესო შტრიხი — ქართული ნუმიზმატიკის ბიზან-
ტიური ხანის რესტავრაცია ეთნოკულტურული არეალის დასავლურ
კომპლექსში; ულუს და ნარინის ვერცხლი, კირმანეულები ამის ნა-
თელი ილუსტრაციაა. პოლიტიკური კონიუნქტურის იდენტურობა.
ქრონოლოგიური მომენტი რუსულანის დრამის ემიხიის ლოკალი-
ზაციასაც ხაზგასმულ რეგიონში ახდენს. ქართლის სასურსათო ბაზის
სტატუსი დეგრადირდება აქაური სოციალური სტრუქტურის რეგა-
ლიური განტვირთვის პირობებში სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული
კომპლექსის სასარგებლოდ. ეს კი დასავლეთ საქართველოსთვის
უდრის ან რთულ კონვერსიას და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული სტა-
ტუსის რენაიმაციას, ან კი უკვე შემუშავებული პროფილისთვის
სხვა ბაზრის ძიებას. ეკონომიკური სუბორდინაციის ობიექტი და-
სავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის თვით ხდება აქტიური პირველის
მიმართ. მაგრამ, ერთი მხრივ, რეალური კაპიტალისტური ჰაბიტუ-
სის აბსორბცია, ხოლო მეორე მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო კატე-
გორიის ვიწრო პროფილი, ხელს უშლის კონსტრუქციულ ქმედებას
აღნიშნული ასპექტით. აგრარული ტიპის ეკონომიკური ინტეგრაცია
კი ვერ შედგა უცხო ბაზრის რენტაბელური გაჯერების გამო. ამგვა-
რად, ინტერიერული სოციალურ-ეკონომიკური რეორგანიზაცია
საგარეო კონიუნქტურის დესტრუქციული მოქმედების შედეგად

აუცილებელი ხდებოდა და, ალბათ, სახელმწიფოს უმთავრესი საზრუნავი იყო. ფეოდალური ტიპის სოციალური კონტრაქტი, ისიც აღევატური შუა ეტაპისა, ძირითადად ექსტერიორული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული დიფუზიით არ გამოირჩევა. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი სოციალური კონტრაქტის ტრადიციული საზღვარია პროტოფეოდალურ და ფეოდალურ სტადიაზე. აღნიშნული პირველი სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიის სინქრონული სოციალური კონტრაქტის სტრატეგიული მონახაზია წვრილი კოლექტიური საკუთრების ნაწილობრივი ექსპროპრიაცია პერსპექტივაში. რეგიონალური ფეოდალიზმის პერიოდის ფართო სოციალური კონტრაქტი ქალაქების მომავალი ფრონდისტული განწყობალების წინააღმდეგ არის მიმართული, რაც ქვეცნობიერად ფიქსირდებოდა კიდევ. სწორედ ფეოდალიზმის III ეტაპის, გვიანი ფეოდალიზმის ან პროტოკაპიტალიზმის, ურბანისტული ევოლუციის კონტრარგუმენტი უმტკიცესი ცენტრალიზაცია აბსოლუტიზმის სახით. კორპორაციული სოციალური ფსიქოლოგიის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონით ლიმიტირება სოციალური ასპექტით რენტაბელურია, ეკონომიკური მართვის თვალსაზრისითაც ყოველივე მიზანშეწონილია, თუმცა სოციალური კონტრაქტის ლიმიტირებაში უკანასკნელ საკითხს მაინც არაპრიმატული პოზიცია უჭირავს. ფეოდალური პლუტალიზმი სოციალური კონტრაქტებისა ყოველივე ამის ილუსტრაციაა. კაპიტალისტური სოციალური კონტრაქტი ექსპანსიონისტურია გარკვეული ეტაპიდან კაპიტალიზმის სივრცობრივი განვითარების აუცილებელი პირობის გამო. კონკრეტული ტიპის კონტრაქტის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული დეტერმინიზმიც სწორედ სოციალური ან სტრუქტურული ექსტერიორული დიფუზიის განხორციელების აუცილებლობისთვის საჭირო ინტერიორული გადანაწილებითაა განპირობებული. სოციალური კონტრაქტის და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფენომენების ზემოთ წარმოდგენილი დიალექტიკური აპლიკაცია არ არის აბსოლუტური. გარკვეული გადახრაა ამ ასპექტით მაგ., ბალკანურ-ბერძნული, იტალიური, კოლხური ინტერიორული ლოკალური სოციალური კონტრაქტები, არიული დეცენტრალიზაცია. ბერძნული ვიწრო სოციალური კონტრაქტები უდრის განვითარების მაღალ დონეს, ლუმპენიზაციას, სამრეწველო ტიპის სემანტიკური ევოლუციის ლიმიტირებას, სოცია-

ლური დოტაციის ზომიერ პერსპექტივებს, მეტროპოლისური ექსპანსიის განხორციელების არასაჭიროებას — ე. ი. საჭიროა კარბი სოციალური ელემენტის თავიდან მოცილება. იტალიური სოციალური შეუსაბამობა განპირობებულია საღრმისეული ევოლუციის ეტაპით, ზოლო ინტეგრაცია დასავლური ბაზრის და ნედლეულის წყაროს (ესპანეთი, გალია) სრული ექსპლოატაციის გარანტია იყო. იმპერიული ექსპერიმენტის არსი მდგომარეობს შემდგომში: 1. დასავლური ბაზრის გათავისება. 2. შესაბამისად, ბალკანური-იონური ეკონომიკური ექსპანსიის მცირე აზიის პინტერლანდისკენ წარმართვა. შედეგი — რენტაბელური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის გენეზისი, კაპიტალიზაცია და ელინიზაცია. 3. ელინური სოციალისტური რევოლუციების შესაძლებლობის ნეიტრალიზაცია. აღნიშნული ასპექტით პონტოური პროტოკაპიტალისტური მეტროპოლისის ექსტერიერული ფუნქციური დატვირთვის რეალიზაცია ლოკალური სოციალურ-ეკონომიკური ტიპის შეზღუდულობის გამო შეუძლებელი აღმოჩნდა. ელინური სოციალური ოლიგარქიის სოციალური კონტრაქტი ნობილიტეტთან იყო სასურველი და, ამავდროს, პასიური — არასრული აღმინისტრაციული რეგალიით. რატომ იყო მოსალოდნელი მძაფრი სოციალისტური კატაკლიზმები, რატომ ვერ მოხერხდა ყოველივე ამის ელინური გადაწყვეტა, რა კონცეფციები გააჩნდა ახალ მეტროპოლისის სოციალური კონტრაქტის ქმედითი ტიპის რეანიმაციის შემდგომ? ა) რადიკალური სოციალისტური ტრანსფორმაცია, პრინციპული ანტონიმი სახელმწიფო სოციალიზმისა, ამ ეტაპზე არარეალური კონცეფცია. სოციალ-დემოკრატიული ტიპის ზანგრძლივი აკუმულაცია კაპიტალიზმის ევოლუციის უკანასკნელი ნომინალია ამოუწურავი პერსპექტივებით. კაპიტალიზმის არაპერმანენტული სოციალური ქაოსი ქმნის სოციალისტური ტიპის რეფორმაციის არათანმიმდევრული და არაპერმანენტული გატარების შესაძლებლობას. შიშველი კაპიტალიზმის ტირანული ეტაპისთვის (ამასთან დაკავშირებით მეტად საინტერესოა ციკლური დიალექტიკის პირველი ეტაპის კაპიტალიზმის ტირანული პოლიტიკური ზედნაშენის ასევე ციკლური ხასიათი. თანამედროვე სქემა ასეთია: შიშველი კაპიტალიზმი = ტირანია → დემოკრატია; სოციალ-დემოკრატია; დასაშვებია დემოკრატიული საფეხურის იგნორირება. გარკვეული დივერგენციაა ძველი კანონზომიერება: ში-

შველი კაპიტალიზმი = ტირანია → დემოკრატია → ტირანია. ორგანიზაციული და მწარმოებლური ფუნქციების სინთეზი არ გამოდგარენტაბელური. აგრარული ტიპის წვრილ მესაკუთრეთა ფენა, დემოკრატიის ბერკეტი, არ არის პერმანენტული კატეგორია) დამახასიათებელი ორგანიზაციული ფუნქციების მატარებელთა ვიწრო კორპორაციის პროცენტული წილის მაქსიმალური დავიწროება მაქსიმალური წმინდა მოგებისთვის გამორიცხავდა ლოკალური სოციალური ბაზისის გაფართოების შესაძლებლობას და უპირატესობას აძლევდა სოციალური კონტრაქტის მიერ პოლიტიკური რეგალიის დათმობას. ბ) საკითხის ელინისტური რეალიზაცია ვერ მოხერხდა; მას ხელს უშლიდა, მაგ., პონტოს კომპლექსის პროტოკაპიტალისტური სახე. გ) აღნიშნული პროცესების შედეგად წარმოქმნილი მეტროპოლისის სიღრმისეული ევოლუციის კონცეფციებით ახალი სოციალური კონტრაქტის ბაზად იქცა. ციკლური დიალექტიკის I ეტაპის სტაგნაცია დასავლეთში, ლათინური ცივილიზაციის ეკონომიკური ბაზის დეზინტეგრაცია, მეტროპოლისის დეგრადაცია კაპიტალისტური იდეის დუალისტურ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ გამოვლენას ბოლოს უღებს. თეზა ცხელი სარწყავი მიწათმოქმედების სარტყლიდან ზომიერ განედებზე ევოლუციის ტემპების ასპექტით პრიმატის გადანაცვლების შესახებ აქსიომურია. თბილი ძირითადად ჟრწყავი პერსპექტივების კლიმატურ-სამეურნეო კატეგორია კი ევოლუციური მაქსიმალიზაციის სუბსტრატია — კაპიტალიზაცია ყოველივეს ლოგიკური რეზულტატია, რისი მიღწევაც გულისხმობს კონკრეტულ ფიზიკურ-გეოგრაფიულ ფარგლებში წინამორბედი ფორმაციების სწრაფ ცვლას. და მათ დაუხვეწავ ჰაბიტუსს. კონკრეტული სოციალურ-ეკონომიკური უპირატესობა საფუძველია აგრარული ფუნქციების უმეტესი ნაწილის ტრანსფორმაციისა სხვა მიმართულებით, რასაც ხელსაყრელი კონიუნქტურის პირობებში შედეგად მოსდევს სამრეწველო მეტროპოლისის მიერ სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის აბსორბცია-სინთეზი. იტალიამ სიღრმისეული ევოლუციის შემდგომ გაღია-ესპანეთ-ლიბიაზე მოახდინა აქცენტირება, რიგ შემთხვევაში სრული რომანიზაციის რეზულტატით. ზომიერი სარტყლის შორეული პერსპექტივების ლოგიკა სამრეწველო დეცენტრალიზაციის საფუძველია. იტალიის სასოფლო-სამეურნეო დეგენერაცია უკვე პროტოკაპიტალისტური ყაიდის

იყო. ელინიზაციის ყველაზე რენტაბელური ობიექტი გარკვეული ეტაპიდან მცირე აზიაა. ჩამოყალიბებული მეტროპოლისის უპირატესად სამრეწველო ტიპი და ეკონომიკური კატეგორიის ექსპანსიონისტური ტენდენციები აძლიერებს კონფესიონალურ სეპარატიზმს სირიასა და ეგვიპტეში. იუსტინიანეს მედიტერანული დიფუზიის მცდელობაც წმინდა კაპიტალისტური მოვლენაა. მარცხი ამ ასპექტით კვლავ და კვლავ ზომიერი სარტყლის მომავალი პრიმატის ლოგიკითაა განპირობებული, ეკონომიკური პერსპექტივების შეფარდებითი ქვეცნობიერი დაფიქსირებაა. რეალურად კი უფრო კონკრეტული გაცნობიერებული შტრიხების გამო აგრარული ბაზის და ნედლეულის წყაროს კონვერსია, თვით მეტროპოლისის ინტელექტუალური დაკნინება ხორციელდება გერმანელების, არაბების, თურქების და სხვ. მიერ. პერაკლეს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა — სოციალური კატეგორიის დუალიზაცია სამხედრო და ეკონომიკური ფუნქციების ასპექტით, ბასილის მიერ საიმპერატორო დომენის აბსოლუტიზაცია — გარკვეულწილად სახელმწიფო სოციალიზმი, მანუილის აქტიური დასავლური პოლიტიკა სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის პრეზერვაციის ცდებია. იტალიის ციკლური დიალექტიკის მეორე კაპიტალიზმის ქრონოლოგიურ-პერსპექტიული სიახლოვის ინდიკატორია აქაური სავაჭრო კაპიტალის განსაკუთრებული პრეტენზიების გენეზისი ბიზანტიურ ბაზარზე. იმპერიის თურქული რესტავრაცია ამ პროცესების წინააღმდეგ მიმართული რეაქცია იყო. ზომიერი სარტყლის კაპიტალისტური მეტროპოლისების სამხრეთული ეკონომიკური ექსპანსია საერთო პროგრესის საფუძველია, ის გამართლებულია ნებისმიერი ეკონომიკური წლის ფარგლებში. სხვა ფიზიკურ-გეოგრაფიული კონდიციის შესატყვისი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების ლოკალური მსხვილი სამრეწველო კომპლექსის მიმართ გამოკვეთილი პროტექციონიზმის განხორციელება არ უნდა იყოს რენტაბელური. საერთო ჯამში, ყოველივეს აუცილებელი უნივერსალური სტაგნაცია მოსდევს შედეგად. რაც შეეხება კოლხურ სოციალურ კონტრაქტებს, მათზე ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი. ზოლო პროტოფეოდალური სოციალურ-ეკონომიკური ეტაპისთვის განსაკუთრებით მაღალი საწარმოო კონდიცია არის პართული დეცენტრალიზაციის საფუძველი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საწარმოო ზრდის ტემპების პრიმატის

ჩრდილოეთისკენ გადანაცვლების რენტაბელური კავკასიური რეა-
ლიზაცია ოსმალურმა და ირანულმა საგარეო კონიუნქტურამ ჩაშა-
ლა. ყოველივე აღნიშნულთან დაკავშირებით შესაძლებელია რამდე-
ნიმე თეზის დამატება — 1. იტალიური პროტოკაპიტალიზმი გულის-
ხმობდა აგრეთვე ცენტრების ჩრდილოეთისკენ გადანაცვლებას.
კაპიტალიზმის ციკლური რესტავრაციის შიდა რეგიონალური მეტრო-
პოლისი უკვე ჩრდილოეთია. ამასთან დაკავშირებით სიმპტომატუ-
რია თუნდაც პოლიტიკური ცენტრის რავენაში ტრანსფორმაცია
იმპერიის ეგზისტენციის ბოლო ეტაპზე, ბიზანტიური კაპიტალისტუ-
რი მეტროპოლისის განსაკუთრებით აგრესიული დამოკიდებულება
კონკრეტული მხარისადმი. განსაკუთრებით პერსპექტიული ზომიერი
გეოგრაფიული კატეგორიის სოციალურ-ეკონომიკური სახე ძირითა-
დად უფრო სრულყოფილი და აბსოლუტურია, სწორედ ამიტომ
იტალიური პროტოკაპიტალისტური შემეცნებითი კონდიციის უპი-
რატესობის ემპირიული მომენტი რომაულ-იტალიკურ კაპიტალიზმზე
ლოგიკურია. აქვე მიგვაჩნია მიზანშეწონილად შემდეგი აქსიომის
ფიქსაცია — ჩრდილოური პროტოკაპიტალიზმი (გვიანი ფეოდალიზ-
მი) და კაპიტალიზმი შემეცნებითი კატეგორიების სიღრმით და სე-
მანტიკური მრავალფეროვნებით უპირატესია სამხრეთულ პირველ
ციკლზე. შემდგომი განსხვავება, სხვადასხვა ტიპის „ენერგიის“
აპრობაცია და ექსპლოატაცია ჩვეულებრივი ევოლუციის შედეგია.
სამხრეთული აგრო-სამრეწველო კომპლექსების გვიანი ფეოდალიზ-
მის შეფარდებითი გვიანი ლიკვიდაცია განვითარებული სამრეწვე-
ლო ერთეულების კონტროლის პირობებში ამ კატეგორიის კაპიტა-
ლიზმის ასევე უპირატესობის საფუძველია. 2. ოსმალური ექსპერი-
მენტი იმპერიის რესტავრაციისა სწორედ დასავლური წარმოების
წესის რეანიმაციის ცდაა, რაც ევროპული ეკონომიკური სტრუქტუ-
რების ევოლუციის ტემპების გათვალისწინების საფუძველზე არა-
რაობად იქცა. 3. დიალექტიკის ტემპების პრიმატის ჩრდილოეთის-
კენ გადანაცვლების ტენდენციის გაცნობიერების გარკვეული ასახ-
ვაა იმპერიული მეტროპოლისის იდეის ფიზიკურ-გეოგრაფიული
ტრანსფორმაციის შესაძლებლობის ის ილუზია, რაც მეტ-ნაკლებად
გამოკვეთილი სახით ქართულ ეთნოკულტურაში არსებობდა XIII—
XV სს. (ზოგიერთ პირდაპირ მამტიციებელ საბუთთან ერთად მეტად
სიმპტომატურია ონომასტიკონში დაფიქსირებული სიახლენი —

კონსტანტინე, ალექსანდრე — ნუთუ ყოველივე ამას არ ჰქონდა რალაც პოლიტიკური სემანტიკა?!).

ციკლური დიალექტიკის, ერთი შეხედვით, შემოსაზღვრულობა და სპეციფიკური ფიზიკურ-გეოგრაფიული განსაზღვრულობა ბათილდება ევოლუციის იდეის ცალკეული სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიების იდენტურობით განსხვავებულ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონებში. და არც ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების თვალსაზრისით დიფერენციაცია არის პრინციპული. რეალურად ყოველივე წარმოადგენს ევოლუციის იდეის დიალექტიკურ აპლიკაციას ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ აბსტრაქტულ კატეგორიასთან. ევოლუციური იდეის უნიკალური ეგზისტენცია, სინონიმური მიმართება შემეცნებით თვისებრივ აკუმულაციასთან გვაძლევს საფუძველს წმინდა სახის გონებასთან ერთად ყოველივეს სუბსტანციად პერცეფციისა. საკუთრივ ნებისმიერ, ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი დუალისტური სინთეზია ეკონომიკური იდეის და კონკრეტული ფიზიკურ-გეოგრაფიული კონდიციისა, რაც მატერიის კატეგორიის ერთ-ერთი პირობითი კომპონენტია. სემანტიკები ანუ კატეგორიები (ნომინალები) ოთხ განსხვავებულ ტიპს განეკუთვნება: I. წმინდა ფიზიკური (ფიზიკურ-გეოგრაფიული გარემო, ელემენტარ-მაგნიტური ველები, კონკრეტულ გარემოში მოქმედების აღმნიშვნელი ნომინალები); II. პასიური სოციალური (სოციალური ელემენტის მიერ შექმნილი სახმარი ღირებულებები); III. აქტიური სოციალური (ანიმაციური ელემენტი ემპირიული აპარატის მეტ-ნაკლები სისრულით: სოციალური კომპლექსი, ფაუნა; სოციალურ-ეკონომიკური ერთეულები (პუნქტები), გაცნობიერებული ან ქვეცნობიერი ქმედების, ფსიქოლოგიური კონდიციის აღმნიშვნელი ნომინალები). II და III დუალისტური ტიპების ეგზისტენცია პურიტანულ მატერიალურ სამყაროში პერმანენტული დუალიზმის არგუმენტია თითქოსდა. მაგრამ ობიექტური შტრიხების დიალექტიკა ზორციელდება დროში. რიგი მსგავსებების მიუხედავად, პერმანენტულად არაევოლუციური კონდიციის გამო ის იდეური კატეგორიის ანტონიზია. დროის მიმართ ინდიფერენტულია მატერია — ისიც ინერტულია. ცვლილებები პურიტანულ მატერიალურ სამყაროში მეტაფიზიკური ტიპის მოძრაობის კატეგორიისაა. მოძრაობა — მატერიის თვისებაა, შემეცნებითი ინიციატივა — იდეის ატრიბუტია,

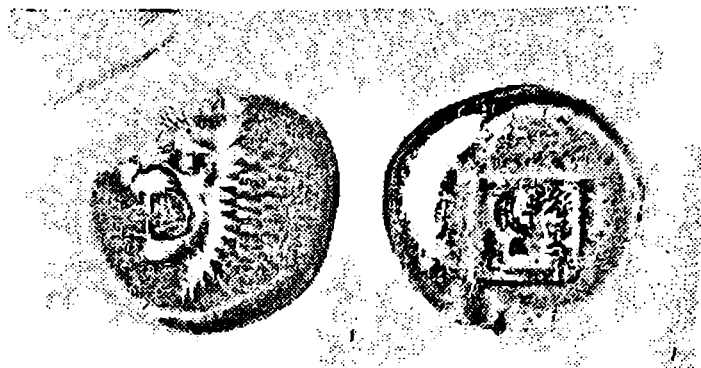
ლოვანი რკალით გარშემოვლებული სამსტრიქონიანი წარწერაა —
ԾՇԻԸ / ԴԴԶԴՆ / ԺԸՆ — „და ნოველისიმოსი“.

კონკრეტული ემისიის პრეზერვაციის ხარისხი 12 ცალით განისაზღვრება.

№ 25. ბაგრატ IV. Ar. II ემისია (28 ც.) რემედიუმი — 1,2—2,2 გრ. (ტაბ. VII-I, № 20). ზემოთ აღწერილისგან იმით განსხვავდება, რომ სათანადო ადგილას „ნოველისიმოსის“ ტიტული შეცვლილია „სევასტოსით“⁽¹⁴⁾.

ტ ა ბ უ ლ ე ბ ი*

* მონეტები ილუსტრირებულია ორნაირად — ნატურალური ზომის დაცვით, ანდა რამდენჯერმე გადიდებული.

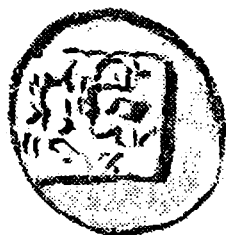
-1

-2

-3

5

6

—7

--8

8

—9

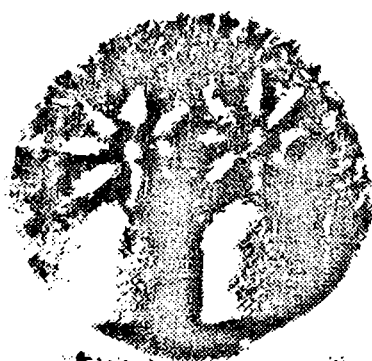
9

1.

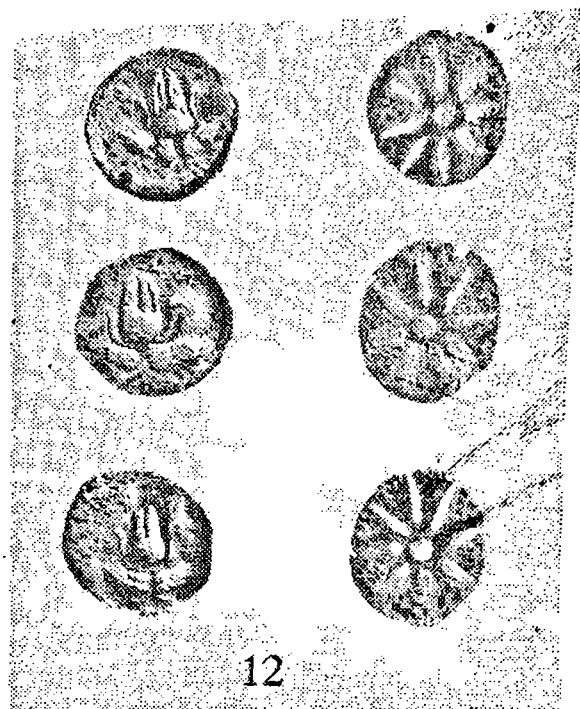
10

11

12

13
13

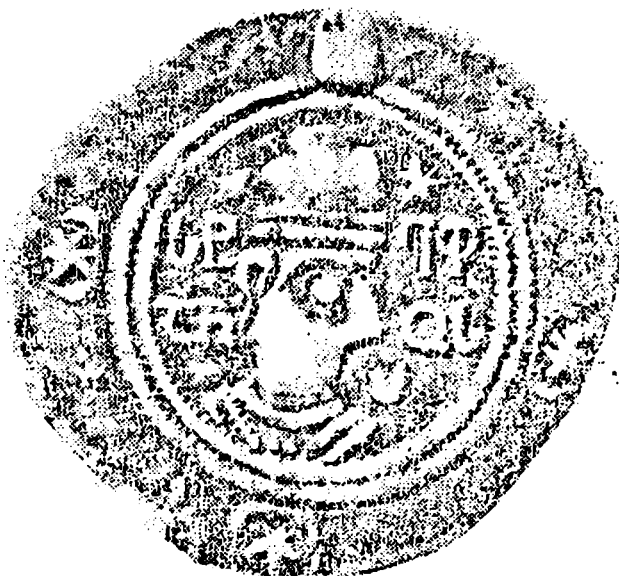

14

148

17

18

19

20

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი

(1) აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი ბერძენთა საკოლონიზაციო მოძრაობის ობიექტი ძვ. წ. VI—III სს. გახდა. პირველ ეტაპზე ამ მიმართებაში აქტიურ როლს მიღეტი, შემდგომ კი ათენი ასრულებდა; სხვა რომელიმე მეტროპოლისის დადგენა მეტად ძნელია, თუმცა ის, როგორც ობიექტური რეალობა, ალბათ, არსებობდა. ამავე დროს ცნობები 1. ფაზისის ოიკისტის თემისტაგორას, რომელიც *a priori* კოლონისტთა საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაკადის მეთაურად უნდა ჩაითვალოს, 2. ფაზისის და გიენოსის ელინურობის, 3. ფაზისელთა პოლიტიკის — სახელმწიფო წყობილების შესახებ; ფაზისში აპოლონ-პეგემონის კულტის არსებობის ფაქტი; ძვ. წ. V—IV სს. უცხოური ნუმიზმატიკური ძეგლების კონცენტრაცია ზღვისპირა ზოლში, რაც თითქოს აქაური ქალაქების მიერ მთელი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის საგარეო ვაჭრობის მონოპოლიზირებაზე უნდა მიუთითებდეს; აგრეთვე სხვა ნაკლებად კატეგორიული არგუმენტი, კერძოდ, კოლხეთში ძვ. წ. VI—III სს. განხორციელებული სამონეტო სერიის — სპეციალურ ლიტერატურაში კოლხურ თეთრად წოდებულის — ბერძნული სტილისტიკა და ნაწილობრივ ტიპოლოგია — ყველაფერი ეს ახალშენთაგან უდიდესის მაინც, ფაზისის, პოლისურ ტიპზე უნდა მიუთითებდეს. საკითხის ასე დაყენების წინააღმდეგ არსებული კონტრარგუმენტების — 1. ფაზისის კოლხთა სავაჭრო აღვილად მოხსენიება ძვ. წ. I ს. პირველი ნახევრისათვის (დოსკუტრიაც იმავე კუთხით არის განხილული). 2. თვით ქალაქების ეთნიკური თვალსაზრისით შერეული ტიპი, რაც კარგად იკითხება არქეოლოგიური მასალის მიხედვით. 3. მათი არაბერძნული „ქვეყანა“ (Χώρα). 4. დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მოჭრილი ნუმიზმატიკური ძეგლების ტიპოლოგიის წმინდა კოლხურად ინტერპრეტაცია. 5. ფაზისის და სხვა ჩვენთვის საინტერესო.

დ. თ. დუნდუა

რესო ქალაქთა სამრეწველო პოტენციალის შესახებ ინფორმაციის ფაქტობრივად არარსებობა — სხვა ამ პრობლემასთან დაკავშირებულ მასალასთან — ამასთან, პირველი რიგის არგუმენტაცია უნდა შეივსოს სხვა საინტერესო მონაცემებით: ქ. ც. საუბარია ზღვისპირა ეგრისის განსაკუთრებულ პოლიტიკურ კავშირებზე ბერძნულ სამყაროსთან, ამავე კატეგორიის ინფორმაციას შეიცავს ეშერაში ნაპოვნნი ძვ. წ. III ს. დათარიღებული ეპიგრაფიკული ძეგლიც; ძვ. წ. 105—90 წწ. დიოსკურია სპილენძის საქალაქო მონეტებს კრის; არისტარქე კოლხის დრაქმებზე თიხეს — პოლისური ღვთაების — ტიპოლოგიის მოთავსებაც მეტად სიმპტომატურია — შეჯერების საფუძველზე კოლხეთის სანაპირო ზოლის ბერძნული ახალშენების ისტორია შესაძლოა ასეთი სახით იქნეს წარმოდგენილი: სამოსახლოთაგან უმნიშვნელოვანესნი მაინც პოლისური ტიპის ორგანიზმებს წარმოადგენდნენ თვითმმართველობით, მეტროპოლისიდან გადმოტანილი კულტით და საკუთარი ეკონომიკური ბაზით — ამ უკანასკნელში იგულისხმება, უპირველეს ყოვლისა, ვაჭრობა პინტერლანდთან, ქალაქების ეკონომიკის საფუძველი. აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ახალშენებმა ხელთ იგდეს კოლხეთის საგარეო ვაჭრობის მონოპოლია; ფაზისელთა კომერციის წინსვლაში უდიდეს როლს ვერცხლის საბადო ასრულებდა, რომელსაც ქალაქი ფლობდა და რომელიც იქცა ბაზად ვერცხლის ფართო მასშტაბის სამონეტო ემისიებისათვის — სწორედ ამ ფულის საშუალებით ჰდებოდა კოლხური ნედლეულის და სხვა საქონლის ამოქაჩვაც და გატანა დასავლეთის ბაზარზე. ქალაქები აკონტროლებდნენ მცირე მოცულობის სასოფლო-სამეურნეო დანამატს — „ქვეყანას“ (χώρα). სადაც, სხვათა შორის, ბერძნული კულტურული რადიაცია თითქმის არ შეიმჩნევა — ყოველივე ამის ერთ-ერთი მიზეზია ფაზისის წმინდა სავაჭრო და არა სამრეწველო ხასიათი; იგივე მიზეზი განაპირობებდა კოლხეთის სანაპიროზე არსებული ბერძნული ქალაქების სხვა რეგიონის პოლისებთან შედარებით სუსტ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პოტენციალს.

ეთნიკური თვალსაზრისით ქალაქები შერეული ტიპის იყო. თუ რა უფლებებით სარგებლობდა აქაური კოლხური მოსახლეობა, ძნელი სათქმელია. სამეურნეო ცხოვრებაში ის მჭიდროდ იქნებოდა დაკავშირებული ბერძნულ ნაწილთან:

ძვ. წ. IV—III სს. კოლხეთში საერთო ეკონომიკური აღმავლობით აღინიშნა. ქვეყნის საწარმოო ევოლუციის ტემპები შიდა რაიონებში უფრო რენტაბელური იყო, ვიდრე ზღვისპირა ქალაქებში, ამ უკანასკნელთა სპეციფიური სამეურნეო პროფილის და შეზღუდული სოციალური სივრცის გამო. ძვ. წ. IV ს. მთელი დასავლეთ საქართველო კოლხთა ეგიდის ქვეშ გაერთიანდა. მართალია, ის მალე დაიშალა ცალკეულ „სამთავროებად“, მაგრამ ყოველივე ამას ძალთა ახლად წარმოქმნილი თანაფარდობა არ შეუტკლია. ბერძნულ პოლისებს აშკარა საფრთხე ემუქრებოდა სკეპტუხიების მხრიდან და ისინიც „ელინისტური“ ხანის დასაწყისიდან აქტიურად ეძიებდნენ მოკავშირეებს კოლხთა წინააღმდეგ. ძვ. წ. III—II სს. ახალშენები ადგილობრივმა ხელისუფლებმა დაიქვემდებარეს. ამ მხრივ მეტად სიმპტომატურია ძვ. წ. III ს. კოლხური თეთრის ემისიის შეწყვეტის ფაქტი — ფაზისი (?) სამონეტო რეგალიას კარგავს. წმინდა ეკონომიკური თვალსაზრისითაც ამ მონეტის (?) მნიშვნელობა კნინდება მას შემდგომ, რაც კოლხეთში იწყება ინტენსიური შემოტანა ალექსანდრესა და ლისიმაქეს სახელით მოჭრილი თუ ტიპის სტატერების, რომელთა ფართო მიმოქცევა ქვეყნის შიდა რაიონებში ქალაქთა საგარეო-სავაჭრო მონოპოლიის მოსპობის მაჩვენებელია. ბერძნული მოსახლეობა თავდაპირველად, ალბათ, აქტიურად უჭერდა მხარს მითრიდატე ევპატორის პოლიტიკას დასავლეთ საქართველოში, მეფის ხელისუფლების საყრდენი სოციალური ფენის ფუნქციას ასრულებდა. სწორედ კოლხეთის ისტორიის „მითრიდატულ“ ხანაში იღებს დიოსკურია ფორმალურ ავტონომიას და სპილენძის საქალაქო მონეტების ემისიის რეგალიას, თუმცა ზღვისპირა ცენტრებმა ძველი სავაჭრო პრივილეგიები ვერ აღიდგინა. გარკვეული ფავორით სარგებლობდნენ ისინი არისტარქეს მმართველობის (ძვ. წ. 63—49 (?)) ხანაშიც. მეტად საინტერესოა ამ მხრივ მისი, ალბათ, ფაზისში მოჭრილი მონეტა, რომლის ზურგზეც წმინდა ბერძნული ქალაქების მფარველი ღვთაების — თიხეს გამოსახულებაა მოთავსებული.

ეკონომიკური კრიზისის, რაც კოლხეთში ძვ. წ. II ს. იწყება, და მძაფრი პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო წელთაღრიცხვების მიჯნაზე მთელი დასავლეთ საქართველოს მასშტაბით საქალაქო ცხოვრება უკიდურესად კნინდება. ზღვისპირა ზოლში მისი აღორძინება I—II სს-დან, ერთი მხრივ, განპირობებულია საერთო სო-

ციალური სტაბილიზაციით, მეორე მხრივ, აქ რომაული გარნიზონების გაჩენის ფაქტით, რომელთა მომსახურების აუცილებლობა ქმნიდა ცალკე სტიმულს საქალაქო ცხოვრების განვითარებისათვის. ამ ეტაპზე პოლისური ორგანიზაციის არსებობაზე ლაპარაკიც ზედმეტია.

(2) ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა. ვინ იყო აქუსილონი? ისტორიულ-პოლიტიკური ძიებანი. კრ. II, თბ., 1993, გვ. 9—11.

(3) მითრიდატული ხანის კოლხეთის სამონეტო ბაზრის დანაწევრება შემადგენელ კომპონენტებად ზოგი კატეგორიის კვლევის ობიექტთა წრიდან გამორიცხვით უნდა დაიწყოს. ქვემოთ აღინიშნება ის ობსტრუქციული კონიუნქტურა, რაც ხელს უშლის სპილენძის ნუმიზმატიკური ძეგლების დასავლეთ საქართველოში სახმარ ღირებულებად პერცეფციას.

რაც შეეხება ეკონომიკის ევოლუციის ზოგადი სქემის მოხაზვის საკითხს, ერთი კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მიერ სხვა ტიპოლოგიურად იდენტური სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენის ექსპლოატაციის შედეგს *a priori* უპირისპირდება შემდეგი თანაფარდობა — ვერცხლის ტრიალის ორჯერ თუ სამჯერ ინტენსიფიკაცია ძვ. წ. I ს. I ნახ. — ეს, ერთი შეხედვით, საპირისპირო ინდიკატორია, მაგრამ რიგ სპეციფიურ მომენტთან აღნიშნული მონაცემების კოორდინაცია სულ სხვა დასკვნის გაკეთების საფუძველს გვაძლევს — დაბალი სინჯის და წონის ლისიმაქეს ტიპის სტატერების ემისიის გააქტიურების ეკონომიკური არსი პონტოური ვერცხლის ექსპანსიის შედეგად საქონელბრუნვის მოცულობის შემცირების ბაზაზე აღმოცენებული აშკარა ინფლაციური პროცესების სოციალური ეფექტის დაძლევაში მდგომარეობს. პირიქით, თუ დავუშვებთ ეკონომიკის აღმავალ ზაზს, იმიტაციების ფაქტურა დიდ დისონანსს შეიტანს საერთო სურათში. ე. ი. ყოველ შემთხვევაში, ნუმიზმატიკური მასალის ლოგიკური გააზრება საინტერესო პერიოდის კოლხეთის ეკონომიკის არასახარბიელო კონდიციაზე მიუთითებს. აღნიშნულ სუბსტრატზე აღმოცენდება სხვა შეფასებებიც.

ძვ. წ. I ს. II ნახ. სამონეტო მიმოქცევასთან დაკავშირებით შესაძლებელია შემდეგი დებულების კონსტრუქცია: რიგი მეთოდური მომენტის გათვალისწინების საფუძველზე მიღებული რე-

ზულტატი ევპატორის ხანასთან მიმართებაში დაახლოებით 1/3-ით შემცირებულ ვერცხლის მიმოქცევას და იმიტაციების (ალექსანდრეს და ლისიმაქეს ტიპის სტატერების მინაბადები) ემისიის გვეთვრად შეეცვებოდა მოცულობას შეესაბამება. უკანასკნელი რაოდენობრივი ემპირიზმი თითქოსდა სიმპტომატური უნდა ყოფილიყო, რომ არა ერთი მნიშვნელოვანი ნიუანსი — იმიტაციური სტატერის წონის ეტაპობრივი დეგრადაცია, რაც განსაკუთრებით სწრაფ პროცესად სწორედ განსაზღვრულ პერიოდში იქცა. ზემოთ ჩვენ შევეცადეთ გაგვეჩვენა აღნიშნული იმიტაციების ეკონომიკური ფუნქცია. მისი რაციონალური ტიპი აშკარად სახელმწიფოებრივ ემისიაზე მიუთითებს, ხოლო იურიდიული რეგალიის დაუფიქსირებლობა — სამეფო ზელისუფლების, მის მიერ მთელი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით, თავისი რეალური სემანტიკის დაკარგვის მიჯნაზე ყოფნას. აქედან გამომდინარე, ჩვენთვის საინტერესო პრობლემა სხვადასხვა სოციალური კონტრაქტის საერთო-ეკონომიკური ორგანიზების რეგალიის მატერიალიზაციაა. არავითარ შემთხვევაში მსგავსი პოლიტიკური კონიუნქტურის ვერსია არ უნდა გავრცელდეს ა) ლოტოსისგამოსახულებიანი მონეტების (დაწვრ. იხ. ქვემოთ) ზოგიერთი საინტერესო ასპექტის ატრიბუციაზე. მითრიდატე უმცროსის მმართველობა სამეფო ავტორიტეტის ინტერიერული რეანიმაციაა, განპირობებული, ერთი მხრივ, სამხედრო ტიპის დიქტატორული მმართველობის აუცილებლობით. ხოლო მეორე, თვით ევპატორის მხრიდან, რომლის სასარგებლოდაც კოლხეთის მეფის ზოგიერთი რეგალია იზღუდება. ლოკალური ზარაფხანების ზავგასმული აქტიურობა ევპატორის ხანაში შემდეგი მიზეზებით იყო განპირობებული: 1. ეს არის გარკვეულ პოლიტიკური დემაში სექტუხთა მხრიდან. 2. ევპატორის ლოიალურობა განხორციელებული ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართ: მისი უდიდესი სოციალური აუცილებლობის და რენტაბელურობის გამო. ბ) არისტარქეს დეკლარაციის ტიპი ფორმალურად მაინც რომაული საკანონმდებლო ზელისუფლების უზენაესობის აღიარებაზე მეტყველებს (იხ. ქვემოთ) და აგრეთვე ეს საუკეთესო გამოსავალი იყო კოლხეთის ტერიტორიაზე უმაღლესი ავტორიტეტის ზელისუფლების დეტერმინიზმისთვის. ამ კატეგორიის იმიტაციების ემისიისთვის რაიმე ობიექტური მიზეზის აარსებობა ნორმალური

ევოლუციის პროცესს დაქვემდებარებულ ქართლის ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში, სწორედ აქ გვევარაუდებიან მცირე მასშტაბის არაოფიციალური ზარაფხანების არსებობას. ეკონომიკური კრიზისის და ინფლაციური მომენტების შემდგომი გაღრმავება აშკარად სახეზეა.

ახ. წ. I ს. I ნახ. საგარეო ვაჭრობის თითქმის სრული მოშლის პირობებში, და ასეთი დასკვნის გაკეთებას კონკრეტულ ეტაპზე ხელს ვერ შეუშლის პერიოდის არქეოლოგიური შესწავლის დაბალი ხარისხი, გარკვეულწილად თვისებრივი ინდიკატორებით დაძლეული, ადგილობრივი სოციალური კონტრაქტების ზოგადეკონომიკური პოლიტიკის მიზანი კონკრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფულადი მიმოქცევის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების. პერმანენტული გადაწყვეტა იყო. ამით აიხსნება ავტოხტონური ემისიების საოცარი აქტიურობა, სინჯადობის და წონის თვალსაზრისით რაიმე რადიკალური ცვლილებების გარეშე. აქვე დავძენთ, რომ პროტოფეოდალური ტიპის ინფლაცია მისი კაპიტალისტური ანალოგიისაგან განსხვავდება ბრუნვაში არსებული მეტალის საერთო წონის თანდათანობითი შემცირებით. ამ მოვლენის მიზეზი გასაგებია, და ფულის საქონელთან ქმედების სხვადასხვა მასშტაბთან არის დაკავშირებული. მაღალი ხარისხის ოქროს სამონეტო აკუმულაციების აბსორბციას ავტოხტონურ ემისიებსა და სახელმწიფოს მიერ წარმართულ საგარეო-ეკონომიკურ აქციებში კრიზისის დასაწყისშივე ექნებოდა ადგილი.

ლოკალური ინფლაციური ემისიების შეწყვეტის და ფცხოვრის ვალუტის მეტად თუ ნაკლებად ნორმალური დენის ფაქტი ეკონომიკის აღმავალ ხაზზე ტრანსფორმაციის ნათელი ილუსტრაციაა. ყოველივე ეს კი აშკარაა 50-იან წლებში.

(4) სპეციალისტების დაკვირვებით კოლხეთის სამონეტო ბაზრისათვის მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე სპილენძის მონეტების ცირკულაცია დამახასიათებელი არ არის. საკმარისია აღინიშნოს, რომ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე (სანაპირო ზოლის გამოკლებით) ჯერჯერობით არ აღმოჩენილა ძვ. წ. VI — ახ. წ. IV სს. სპილენძის მონეტების არც ერთი განძი. მეტიც, აქ საერთოდ არ აღმოჩენილა სპილენძის არც ერთი მონეტა, დათარიღებული მითრიდატე VI ევპატორის მეფობის წინარე ხანებით. და აი, ასეთი ვი-

თარებაში კოლხეთის ერთ-ერთი კონკრეტული პუნქტი, კერძოდ, ვანი, გვაძლევს კონკრეტული ისტორიული ეპოქის (მითრიდატე VI ევპატორის 'შეფობის სინქრონულ') ორასამდე სპილენძის მონეტას (პონტოს ქალაქების და ვანში (?) მოჭრილი). თუ არა მითრიდატეს მეციხოვნეთა დგომით, ამ ფაქტს, გ. ღუნდუას განცხადებით, სხვა-ნაირად ვერ ავხსნით¹.

(5). აქ არ შევიტანეთ ე.წ. სავლავის მონეტა; მხარს ვუჭერთ თეზას მისი ბოსფორული წარმომავლობის შესახებ და სწორედ ამიტომ კონკრეტული პრეზენტაცია არ მიგვაჩნია მიზანშეწონილად².

(6). ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. ღუნდუა, კოლხეთისა და პონტოს სამეფოს ურთიერთობის ისტორიიდან. თბილისის უნივერსიტეტის შრომები (სერია: ისტორია, არქეოლოგია, ხელოვნებათმცოდნეობა, ეთნოგრაფია), 283, თბ., 1989, გვ. 66—75. დიოსკურიის სპილენძის საქალაქო მონეტების აღმოჩენათა ტოპოგრაფიის ნუსხა იხ. თ. ღუნდუას მონოგრაფიაში — „კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო 'ნუმისმატიკური' მასალების მიხედვით“, თბ., 1993.

დაბოლოს, რატომ მაინცდამაინც დიოსკურიაში ხორციელდება საქალაქო სპილენძის ემისია; რა შეიძლება ითქვას ამ ასპექტით ფაზისთან დაკავშირებით? მონეტის ემისიის კვაზი-რევალია მუნიციპალური რევალიის ერთი კატეგორიაა, ქალაქი მას იღებს გარკვეული სოციალური პრივილეგიისთვის და იმ არახელსაყრელი ვითარების მცირე მასშტაბით მაინც ლიკვიდაციისთვის, რაც გამოიწვია პონტოურმა სავალუტო ექსპანსიამ. ამავე დროს კოლხეთის შიდა ბაზარს ეს მეტალი არ სჭირდება. ამიტომ, ალბათ, ყველა ზღვისპირა ქალაქი იღებს ფორმალურ ავტონომიას, მონეტას კი მხოლოდ ერთ-ერთი მათგანი ჰრის. მეტროპოლისი დაახლოებით ასეთივე „უფლებას“ ანიჭებს ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთს ქალაქებს. შეიძლება გამოითქვას ფრთხილი ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ საქმე გვაქვს ბოსფორის სპილენძით მომარაგების საქმეში

¹ Дундуа Г. Ф. Монетное дело и монетное обращение в Грузии в античную эпоху (VI в. до н. э. — IV в. н. э.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, Тб., 1982, гл. 28.

² Дундуа Г. Ф., Нумизматика античной Грузии, Тб., 1987, гл. 102—105.

ხელოვნურად შექმნილ გართულებასთან, გარკვეულ დეცენტრალიზაციასთან და რეგიონული დამოკიდებულების სტრუქტურის ჩამოყალიბებასთან. ამას პოლიტიკური მიზნები ჰქონდა. ემისიის ცენტრად დიოსკურიის შერჩევა განპირობებული იყო ტრანსპორტირებისთვის საჭირო ხარჯების შეფარდებითი ხელსაყრელობით.

(7). კოლხეთში მითრიდატე უმცროსის გამეფებასთან და შემდეგში მისი სიკვდილით დასჯასთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრებები აქვთ გამოთქმული გ. დუნდუასა და გ. ლორთქიფანიძეს. მათი თვალსაზრისით: 1. კოლხეთში მითრიდატე-უმცროსის რეზიდენცია იყო ვანი; 2. მან აქ განახორციელა სპილენძის ანონიმური მონეტების უკნინესი ნომინალის ემისია და 3. ხანძარს კვალი, რომელიც ასე გამოკვეთილად დადასტურებული ვანში ძვ. წ. I ს. დასაწყისის ფენაში, შედეგია შამა-შვილის კოლიზიებისა, მათ შორის უშუალო სამხედრო შეტაკებისა¹.

(8) მასზე იხ. В. Ф. Гайдукевич. Боспорское царство, М., 1949, გვ. 342..

(9). აქედან დრავმა მხოლოდ ევოლუციის I საფეხურის ნომინალური ეგზისტენციის ფორმაა, შემდგომ კონკრეტული ასპექტით საქმე გვაქვს თვისებრივ ცვლილებასთან.

(10). საკითხთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა, X—XII სს. ქართული მონეტები და საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. თბილისის უნივერსიტეტის შრომები (სერია: ისტორია...), 310, თბ., 1992, გვ. 18—30.

(11). ქართლის სამეფოს მეფეთა რიგის დადგენის პრობლემა სპეციფიური და აქტუალურია, მიუხედავად ქართული ისტორიოგრაფიის პერმანენტული ინტერესისა ამ ასპექტით. კონკრეტული საკითხის პურიტანული ეგზისტენცია გამორიცხულია, პოლემიკის დიალექტიკური თემატიკაა — ა) ქართლის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხი. ბ) აღნიშნული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური პაბიტუსი. გ) მქ ქრონოლოგიური შტრიხების კრიტიკული ანალიზი; და აქედან გამომდინარე, ძალაუვნებურად, სუბიექტური სინთეზის აუცილებლობის რეალიზაცია

¹ გ. დუნდუა, იკრებოდა თუ არა მონეტა ვანში? მაცნე (ისტორიის... სერია), 1974, № 2; გ. დუნდუა, გ. ლორთქიფანიძე, მონეტები ვანიდან, ვანი III, თბ., 1977; ახ. აგრეთვე თ. დუნდუა, დასახ. ნაშრომები.

ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების თარიღთან მიმართებაში. დ) თვით მქ ისტორიული ქრონიკის დათარიღება, მისი მიმართების ლოგიკური გააზრება ქც. ე) პროტოფეოდალური აბსოლუტიზმის შეზღუდული ტიპის ფიქსაცია და ანალიზი, აბსოლუტური გენეტიური ასპექტით სტაბილური ტირანიის დეტერმინიზმი, ტირანიის არსის გააზრება, ფეოდალური და კაპიტალისტური ტირანიები, პოლიტიკური მმართველობის ტიპის ზედნაშენური დიალექტიკური აპლიკაცია სოციალურ-ეკონომიკურ ბაზისთან — პირველი რგოლის მიმართ ემპირიზმი, როგორც საფუძველი არსებითი კატეგორიის თეზისათვის. ძირითადი პრინციპების¹ ქეშმარიტებად პერცეფცია გვაძლევს საფუძველს რიგი შტრიხის დაკონკრეტების და განვითარების, აგრეთვე სინთეზური კატეგორიის ოპერაციისთვის. შესაძლებლად მივიჩნიეთ სუბიექტური თეზების სტრუქტურული კომპლექსის სქემატური ილუსტრაცია. პრიმიტიული ფორმალური პრეზენტაცია უკეთესი პერცეფციის ბაზისია.

1. პოლიტიკური ტიპის ისტორიულ-გეოგრაფიული ტერმინოლოგიური კომპლექსი — ამიერ და იმიერ — ერთი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ფარგლებში ორი აქტიური სოციალური კონტრაქტის ქმედების მადასტურებელია. ამავე დროს დიდი მცხეთის ფუნქციური დეცენტრალიზაციის ცდა ორ ეკონომიკურ ერთეულად არის ობიექტური რეალიების არასწორი ასახვა, ზოლო აკროპოლისისადმი სწრაფვა სიმპტომატურია (შდრ.: Xenoph., Anab., V, 4, 15). მტკვრის სამხრეთით მდებარე სოციალური კონტრაქტი ზოგიერთი რეგალიური გარანტიებით გუგარქის საპიტიაზშოა. სრული რეგალიური კომპლექსის მატარებელი სამხრეთული სოციალური კონტრაქტის ფუნქციონირება კი IV ს. II ნახ. ეპიზოდური კონიუნქტურაა. ამაზასპის ობსტრუქციული სოციალური ელემენტის ეგზისტენციის ფაქტი და არა ტერიტორიული დიფუზიის ტიპი (ქც, I, გვ. 57) გასათვალისწინებელია პოლიტიკური პროტოტიპის ასპექტით. ყოველივე ზემოაღნიშნულ ბაზისური შტრიხის

¹ გ. მელიქიშვილი, ქართლის მეფეთა სიგეში არსებული ხარვეზის შესახებ, მაცნე, 1978, № 3; დ. აბაშიძე, ქართლის (იბერიის) პოლიტიკური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, მნათობი, 1987, № 9; მისივე, ორმეფობა ძველ ქართლში, ცისკარი, 1988, № 11.

სინთეზური ვარიანტი გაზდა საფუძველი ქვე დუალისტური პოლიტიკური კონიუნქტურისა. კავშირი — ამიერ და იმიერ — ალბათ, კარგავს პრაქტიკულ დეტერმინისტულ სემანტიკას IV ს. შემდგომ. აქვე ყურადღებას გავამახვილებთ რიგ სიმპტომატურ მომენტებზე: როკმა „მცხეთაჲ გაიშორა“ (მქ, გვ. 321), ის აკროპოლისისკენ მიისწრაფვის, სიაში კი არმაზელი მეფენი პირველ რიგში იხსენიებიან (მქ, გვ. 321), ყოველივე მათი რეგალიური პრიმატის რემინისცენციაა. რეგალიური პრეროგატივის არაოლიგარქიული დისტრიბუცია (მაგ., ორმეფობა, ტეტრარქია) არის პოლიტიკური მეთოდი: ა) სოციალური კონტრაქტის გენეზისისთვის (მაგ., ფერდინანდის და იზაბელას ინდივიდუალური სოციალური ალიანსი). ბ) გარდამავალი საფეხური იმპერიის პირობებში ცენტრიდანული ლოკალური სოციალური კონტრაქტების ფორმირებისკენ (ტეტრარქია). აგივე უნდა განხორციელდეს ანალოგიური პროცესებით განმსჭვალულ კონკრეტულ ფეოდალურ ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში (ქართლის საერისმთავროს ფსევდო ოლიგარქიული დეცენტრალიზმი), რაც კაპიტალისტური კონკრეტული მეტროპოლისის დიქტატორული საკანონმდებლო ინიციატივისთვის მიუღებელია. გ) წმინდა გენეტიური და კონსტიტუციური პერსპექტივების რეალიზაციისთვის (თამარი და დავითი, უნიკალური მონეტა ასომთავრული დაქარაგმებული ლეგენდით — **ⴌⴓⴗ** — ამ უკანასკნელის შეზღუდული საკანონმდებლო რეგალიის ინდიკატორია!). ე. ი. ფეოდალური ცნობიერების სტადიაზე ორმეფობა ადეკვატურია ან ცენტრისკენული ან ცენტრიდანული ქმედების. პროტო-ფეოდალიზმი კი თავისი უეიწროესი ინტეგრაციული სოციალური კონტრაქტით ძირითადად გამოირჩევა დეცენტრალიზაციისკენ ტენდენციას, ყოველივე შეიძლება გარედან იყოს მხოლოდ და მხოლოდ ინსპირირებული. შაშასადამე, განსახილველი შემეცნებითი კონდიციის ეტაპზე ორმეფობა შესაძლებელია განიმარტოს როგორც კორპორაციული ზავი; კონფრონტაციული ორმეფობა ფეოდალურ სტადიაზე ეს არის ბრძოლა ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ. შიდაპოლიტიკური კონფლიქტის თეზა ფეოდალიზმის დროს ქიშკრავს, ყოველივე კაპიტალიზმის ფენომენია, რენტაბელუ-

1 აღნიშნულ ნუმიზმატიკურ ძეგლთან დაკავშირებით იხ. დ. კაკანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969, გვ. 76.

ჩი სოციალური კონტრაქტისთვის გარანტირებული სოციალური ფაქტორის პირობებში. კონკრეტულ შემთხვევაში საქმე უნდა გვექონდეს შიდაკორპორაციულ ქიშთან — სასახლის გადატრიალებებთან სეფეწულების მონაწილეობით, რაც გამოწვეული იყო სამეფო დომენის ფლობის კონსტიტუციურად დაუხვეწავი კოლექტიური წესით.

2. უფრო კონკრეტული მიდგომა დასახელებული თემის ქრონოლოგიურ ნიუანსებთან უნდა დავიწყოთ ემპირიული შენიშვნით — მქ თარიღების აპოკრიფული ხასიათის მტკიცების აბსოლუტიზაცია მაინცდამაინც არ უნდა იყოს შართებული, მით უმეტეს, რომ კონკრეტული კუთხით საინტერესო ქართული და ბერძნული ინფორმაციების ინტერიერული რადიკალური კონფრაგაციის ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადების თარიღის დადგენასთან დაკავშირებული სინთეზური ოპერაციის განხორციელების საშუალებას არ გვაძლევს. კონსტანტინეს თემა და „პინდოთა“ ქრონოლოგიური დიფერენტი შეუთავსებელია. და თუ საკუთრივ მქ ქრონოლოგიურ შტრიხებს გავითვალისწინებთ დამატებით მასალად, მაშინ კონსტანტინე-კონსტანციუსის ონომასტიკური პრობლემიდან მეორე მათგანის ავთენტური პერცეფცია უფრო რაციონალურია. თუმცა ყოველივე დამატებით ლოგიკურ მსჯელობას საჭიროებს. ხაზგასმული ქრონოლოგიური გაუგებრობა პარადოქსულია, და ამავე დროს მეტად სიმპტომატური თანადროული ბიზანტიური მწერლობისთვის. ყველაფერი ეს იდეოლოგიური ფალსიფიკაციის შთაბეჭდილებას ტოვებს. არიანელი კონსტანციუსის პროზელიტური ინიციატივის დამცრობა და ამავე დროს ზოგადი ქრონოლოგიური პერსპექტივის თითქმის პრეზერვაცია — ეს არის ბიზანტიური ინფორმაციის ატრიბუტი. ქართლის ისტორიული და კონფესიონალური აზროვნება აღნიშნული თემის რეცეპტორია, ხოლო იდეის არაორიგინალური ტიპის გამოვლინება მისი მექანიკური ლიგატურა, ალბათ, ძირითადად რეალურ ქრონოლოგიასთან¹. ნინოს ჰაბიტუსის შექმნაში რიფსიზიანელთა თემატიკის მონაწილეობა უკვე სხვა კატეგორიის გავლენაა. კონ-

¹ საკითხის გარშემო პოლემიკისთვის იხ. შაგ., ნ. ლომოური, ნარკვევები ქართლის (იბერიის) სამეფოს ისტორიიდან, თბ., 1975, გვ. 45—82.

კრეტული მექანიზმი ასეთი სახით გვესახება — აგათანგელოსის რეცენზიები → ფს. მოვსეს ზორენაცი → ქართული მონოფიზიტური კონფესიონალური სოციალური ელემენტის ცნობიერება (VII ს. ათიანი წლები!). ამ შტრიხის შემდგომი კონსერვაცია განპირობებული იყო ავტოხტონური ისტორიული აზროვნების სპეციფიური ტიპის გამო ინფორმაციული დეფიციტით და კონკრეტული ინფორმაციის არაკონფორტაციული ხასიათით.

3. და თუ ყველაფერი ასეა, მაშინ არავითარი საფუძველი არ არსებობს მქ კონკრეტული ქრონოლოგიური ზისტემის იგნორირებისთვის¹. ე. ი. ძვ. წ. 136 წ. მეტად თუ ნაკლებად რეალური ქრონოლოგიური შტრიხია. თუკი ჩვენ შევძლებთ ცვლილების რაციონალურობის მტკიცებას, მაშინ რაციონალურია თვით მისი ბაზისი და ბევრი სხვა მონაცემიც იმავე ასპექტით. საუკუნე პირდაპირი გენეტიური ზაზის შემთხვევაში იძლევა მაქსიმუმ ექვსი ბასილევსის წმინდა თეორიულ შესაძლებლობას, მინიმუმ კი — ორის. რეალობა სადღაც შუაშია. ფაქტობრივი მასალა შემდეგი სქემის კონსტრუქციის შესაძლებლობას გვაძლევს:

II ფარნავაზული დინასტია (არშაკილდული მიპრანიდული?)	III ფარნავაზული დინასტია (არჩაშესილდური?)	IV ფარნავაზული დინასტია (კოლხური)
ძვ. წ. 11 ს. 1. პირიან 2. ფარნავაზობ 3. პირიან 4. არსუკ 5. 6. 7.	არსოკ არიკ ბრატმან	ქართამ² როკ ქარძამ და ბრატმან

იქნებ ასეთი სიმპიდროვის პირობებში 30-იან წლებზე ყურადღების შეჩერება უფრო რაციონალურია?! და კიდევ ერთი — Memn., XV, 30, 4. შიხედვით ორმეფობის ზედა ქრონოლოგიური ზღვარი ჩვემსკენ მაქსიმალური გადმოწევით ძვ. წ. 89 წ. რაღაც ნახევარსაუკუნოვანმა პერიოდმა უნდა დაიტოოს 5 თუ 6 წყვილი მეფე უწყვეტი გენეტიური ბაზისით! აბსურდია. ისლა დაგვრჩენია, გამოვრიცხოთ პოლიტიკური მაიორატი, და სამეფო ოჯახის პრი-

¹ შდრ.: გ. მელიქიშვილი, დსაბ. ნაშრ., გვ. 55—56.

² ქართამის და ბრატმანის ასაკობრივ შეუსატყვისობას კორპორაციაში შესვლისათვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს.

მატის კონსტიტუციური ნორმა; საკანონმდებლო რეგალია მოძრაობს არა თაობიდან თაობაზე, არამედ ერთი თაობის ფარგლებში. ყოველივე გარკვეულწილად სტრახონისეული პოლიტიკური მეთოდის რეანიმაციის შთაბეჭდილებას ტოვებს. კონკრეტული პოლიტიკური კონიუნქტურის კარდინალური მიზეზი ზემოთ უკვე აღინიშნა. მაგრამ კონსტიტუციური ცირკულაციის არსი ცალკე მსჯელობის საგანია. ნიშანდობლივია რეგალიის ინტერიერული კლანური დიფუზიის დუალისტური ხასიათი. ყოველივე ეს შიდაკორპორაციული ზავის გარანტიაა. დაბოლოს, ერთი ემპირიული ნიუანსი ამ ასპექტით. მქ სია მირიანამდე 26 მეფეს ასახელებს. სხვა პასაჟი კი მის რიგით ნომრად 36 სევამს (მქ, გვ. 353). ცხრა უმკველი ბასილევსი — არტოკე, ფარნავაზი, მითრიდატე, ფარსმანე, მითრიდატე, ზარევი (ფარსმანე?), მითრიდატე, ფარსმანე, ხსეფარნუგი — საკითხის სრული რეალიზაციის შთაბეჭდილებას გვიქმნის.

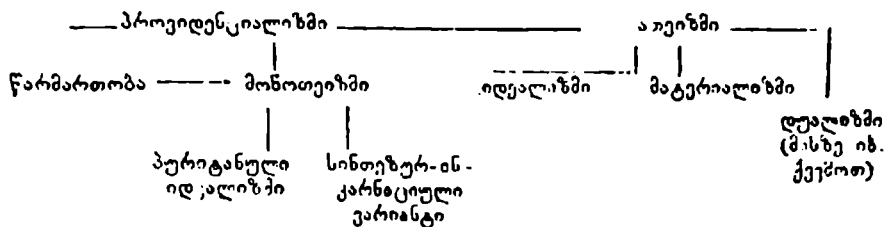
საკითხის დიალექტიკური დერივაცებია: ა) ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადების თარიღი. ბ) ბაზილიკური ტიპის გენეზისის საკითხი. გ) მქ და ქც რიგი პრობლემები. დ) ქართლის პოლიტიკური ისტორიის შტრიხების დაზუსტება. ე) სოციალური კონტრაქტის ტიპი — სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიის დიფერენტი.

ვიდრე შევეხებოდეთ აღნიშნულ საკითხებს, კიდევ ერთი ჰიპოთეზის კონსტრუქციის შესაძლებლობა არსებობს. თაობათა ცვლის კანონზომიერების პერცეფცია რეგალიური კომპეტენციის დროში მოძრაობის ბაზისად ჩვენ უარყავით. ქც გენეტიური პოლიტიკური კონიუნქტურა ფალსიფიკაციაა და მისი სუბსტრატია პერმანენტული ორმეფობის შესახებ ინფორმაციის არსებითი საფუძვლის გაცნობიერების შეუძლებლობა. ერთი კონკრეტული თაობისადმი რაციონალური ინტერესის კონტროვერსა წყვილების რაოდენობასთან და რომელიმე ტანდემის ფუნქციონირების ერთბაშად გაწყვეტის ფაქტთან უნდა აიხსნას შემდეგი გარემოებით — კონსტიტუციური რეგალიური დიფუზიის პრინციპი დროითი ასპექტით ლიმიტირებულია. სოციალური კონტრაქტის ინტერაქტული სტრუქტურული ერთეულის — სეფეწულთა კორპორაციის — სოციალური დისტრიბუციის პრინციპის კოლექტიურობა დიოკლეტიანეს გლობალური სახელმწიფო სოციალიზმის მსგავსი პოლიტი-

კური გამოვლინებებით ზასიათდება (ე. ი. ძალაუფლების იურიდიული არაგენეტიური ტრანსფორმაცია).

ყოველივე ზემოაღნიშნულის შემდგომ უკიდურესი ნიპილიზმი მქ ქრონოლოგიური ტიპის ინფორმაციის მიმართ არ მიგვაჩნია მიზანშეწონილად. და, ალბათ, რევიზიას საჭიროებს იბერიაში ქრისტიანობის სახელმწიფო საჩუქმუნოებად გამოცხადების მიღებული თარიღიც. ქრისტიანობა რთული წმინდა შემეცნებითი და პასიური სოციალისტური კონცეფციების სინთეზია. იმპერიული სოციალური კონტრაქტის მიერ მისი გათავისება, ნაწილობრივ, ქვეცნობიერი აქტია. ყოველივე ამის მიზანია სოციალური კონფორტაციის შესაძლებელი იდეოლოგიის ალოგიკური დიფუზია ანტაგონისტურ დიალექტიკურ სოციალურ სტრუქტურაზე და თეორიის კლასობრივი შინაარსის ფაქტობრივი დენონსაცია. რელიგიური პარტიული სოციალური კონტრაქტი მოიშალა სტრუქტურული ფუნქციის სოციალური სუბსტრატის მკაცრი არაკონსტიტუციური სოციალური დეტერმინიზმის გაქრობასთან ერთად. პარალელურად მიმდინარეობს სოციალური კონტრაქტის სტრუქტურული მოწესრიგება. კომპლექსური მიდგომა აქტუალური პრობლემისადმი სპობს სოციალისტური გადატრიალების პერსპექტივას. ხოლო აღნიშნული მოსალოდნელი პროცესის წარმმართველი ძალის ფუნქციის შესაძლებელი რეალიზაცია ჯარის მიერ არ იყო ფიქცია. ე. ი. ქრისტიანობის პირველადი პოლიტიკურ-კონფესიონალური სოციალური პლაცდარმი უდრის კაპიტალისტური შემეცნებითი კომპლექსის სოციალური ბაზისის ნაწილს. დიფუზია შიდაკლასობრივი ასპექტით პორიზონტალურია, შემდეგი საფეხური უკვე საწარმოო კომპლექსის მწარმოებლური სფეროდან ორგანიზაციულისკენ მიმართული ფერტიკალური მოძრაობაა. იუდეური სოციალიზმი, განპირობებული აქაური პროტოკაპიტალისტური საზოგადოების კრიზისით, მარცხდება ანტირომაულ ნაციონალ-სოციალიზმთან ბრძოლაში, სამაგიეროდ იღებმა ფეხი მოიკიდა წმინდა კაპიტალისტური მეტროპოლისების ნაყოფიერ სოციალურ ნიადაგზე. სუბსტანციური კატეგორიის და პროვიდენციული კატეგორიის ტიპის მიხედვით, სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტით დეტერმინირებული თეზების — იდეალიზმი, მატერიალიზმი, რელიგიური ასპექტით მკაცრი პურიტანული იდეალიზმი ან სინთეზური ვარიანტი მატე-

რიალიზაციის ელემენტებით — შეფარდებითი დროითი დისტრ-
ბუცია ასეთნაირად გვესახება:

ერთი მხრივ, ელიზმის ტრანსფორმაცია ქრისტიანობაში თვისებ-
რივი პროგრესია, მეორე მხრივ კი, პლატონიზმის დეგრადაცია კა-
პიტალიზმის I ციკლის სოციალურ-ეკონომიკური არასრულყოფი-
ლების გარკვეული ინდიკატორია. არაციკლური იმპულსების მატა-
რებელი ფიზიკურ-გეოგრაფიული ბაზისის შემცველი კონკრეტული
კვლევის ობიექტის მიერ მონოთეიზმის რეცეპცია უკვე სპეციფი-
ურია, ფეოდალურია (ფორმაციული ქრონოლოგიური შტრიხების
შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი). და ყოველივე არის სოცია-
ლური კონტრაქტის პრევენცია თვისებრივად ახალი წარმოების
წესის ექსპლოატაციის პირობებში წარმოების იერარქიის ქვედა
სფეროში პროვიდენციულ-სოციალისტური ტიპის სოციალური
კონტრაქტის გენეზისის წინააღმდეგ. წმინდა სოციალური რეორგა-
ნიზაცია (იხ. შემდეგ) სინქრონული და ძირითადი ღონისძიებაა.
ქრისტიანობის და ფეოდალიზმის ილუსტრირებული დიალექტიკუ-
რი აპლიკაცია არ არის აბსოლუტური სივრცობრივი დიფუზიის
ასპექტი. არსობრივი ან ეთიკური ტიპოლოგიური ანალოგიების
ეგზისტენცია კონკრეტული პროზელიტიზმის იგნორირების საფუ-
ძველია. ფეოდალიზაცია უნდა ერწყმოდეს ეთიკის კუთხით გაუ-
მართავ, პრიმიტიულ პანთეონს. აღნიშნული კავშირი ამ შემთხვე-
ვაში შესაძლებელია. კოსმოგონიური ტიპის კონკრეტული სემანტი-
კური სიანხლის რეცეპცია ქართლის IV ს. II ნახ. ცნობიერების
კონდიციის დედუქციური პერცეფციის შედეგად სწორედ ამ სიბრ-
ტყეზეა საფარაუდებელი. ამრიგად, ქრისტიანობის ადაპტაცია კონ-
კრეტული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ან ეკონომიკურ-
გეოგრაფიული რეგიონების ადეკვატური უნიკალური სოციალური
კონტრაქტის გნოსეოლოგიურ-სოციალური ქმედების შესაბამისია.
საგარეო-პოლიტიკური კონიუნქტურა ანუ ექსტერიორული პროზე-

ლიტიზმი უდრის ურთიერთობას ეკონომიკურ მეტროპოლისს და დომინიონს შორის. ამ ასპექტით იბერიის ეკონომიკური და პოლიტიკური პოზიცია დივერგენციულია. მითრიაზმის და ქრისტიანობის კონფრონტაციული სოციალური მიმართება ეთიკური ტიპოლოგიური მსგავსების საფუძველზე ერთი რომელიმე (ვთქვათ, იმპერიული) სოციალური კონტრაქტის ქმედების არეალში აშკარაა. ასევე სახეზეა ირანული მეტროპოლისის სოციალური დიფუზიის უნარის რეანიმაცია. ქრისტიანობა ლოკალური სოციალური კონტრაქტისთვის შესაძლებელი მითრიაისტულ-სოციალური დემაგოგიის წინააღმდეგ მიმართული მეტ-ნაკლებად გაცნობიერებული აქტია (V ს. I ნახ. სიტუაცია ამ კუთხით სიმპტომატურია). ეს კი სწორედ IV ს. II ნახ. კონიუნქტურაა.

ტრაიანეს დროს ტრაპეზუნტში მითრას კულტის გამოჩენა ნიშნავს, რომ კონკრეტული $\chi\alpha\pi\alpha$ ახორციელებს მწარმოებლური ფუნქციების შემეცნებითი ბაზისის სინთეზს ქრისტიანობის გნოსეოლოგიურ-ეთიკურ კონცეფციასთან. მითრიაზმის იდეოლოგიური არსი მდგომარეობს ყოველივე აღნიშნულისადმი კონფრონტაციულ მიმართებაში. იმპერიაში მითრიაზმი უნივერსალური ხდება მხოლოდ III ს. ეს არის ხანა სოციალისტური ტენდენციების ფსიქოლოგიური დიფუზიისა. ასეთ ვითარებაში მითრიაზმი ობსტრუქციული იდეოლოგიური კონიუნქტურაა, მისი მიზანია ქრისტიანობის ასპექტით მინიმალიზმი ან აბსოლუტური პრევენცია. მეთოდის ემპირიული აპრობაციის რეზულტატია მხოლოდ და მხოლოდ ქრისტიანიზაციის ტემპების შეფარდებითი მოდერაცია. I ციკლის ლიმიტირებული გნოსეოლოგიური პოტენციალის გაცნობიერება, ეფექტური იდეური სისტემის შემუშავების აუცილებლობა მზარდი სოციალისტური ტენდენციების საპირისპიროდ — ყოველივე არის ის კომპლექსური ბაზისური სისტემა, რასაც შედეგად მოჰყვა ქრისტიანობის აბსოლუტიზაციის მთელი სოციალური კონტრაქტის მასშტაბით. თვით იმპერიული მითრიაზმი მაინცდამაინც პერმანენტული ფენომენი არ ყოფილა. უფრო ადრეული და სტაბილურია პონტოური ლოკალური მითრიაზმი¹. ლოკალურ სოციალურ კონ-

¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. მაგ., გ. დუნდუა. სამონეტო მიმოქცევა და სავაპრო-ეკონომიკური ურთიერთობანი ბიჭვინტაში ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით ძვ. წ. II — ახ. წ. IV სს. დიდი პიტიუნტი. I, თბ., 1975, გვ. 280—

ტრაქტში ავტობიოგრაფიული ელემენტების მასობრივი შედგენა გარკვეული არასტაბილურობის ილუზიას ქმნის. ზედა ფენების მოჩვენებითი კრიზისი ქვედა ფენების ქრისტიანულ-სტრუქტურული აკუმულაციის საფუძველია. ზემოთ წარმოდგენილი ინდექსური ტიპის მსჯელობის შემდგომ მითრიაზში კონკრეტულ შემთხვევაში ტრადიციული ანტონიმია. მაგრამ აქ სპეციფიურ მომენტთან გვაქვს საქმე. დასავლური კომპლექსის კონკრეტული პერიფერია ერთ-ერთი პიონერთაგანია ამ კულტის ანტიქრისტიანული ექსპლორაციის კუთხით. ქართული ეთნოკულტურის შესწავლას ასპექტით მაინცდამაინც სიმპტომატურია კონკრეტული იდეოლოგიური შტრიხის აფიშირება კვაზიავტონომიურ ფულზე. მითრას სინკრეტიზაცია სევერუსის ზანაში მისი ტრადიციული ფუნქციის დენონსაციაა. აქედან მოყოლებული ლოკალური სოციალური კონტრაქტი ფსიქოლოგიურად მზად არის ქრისტიანობისთვის. მაგრამ ის ფაქტი, რომ ლოკალური სოციალური კონტრაქტი ლოკალურია მხოლოდ და მხოლოდ ტრადიციული გაგებით და რეალურად, ალბათ, უკვე ნაწილია ბალკანურ-მცირეაზიური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კატეგორიის თვისებრივად ახალი ფენომენის ადეკვატური სოციალური კომპლექსისა, აჩვენებს შემდგომ სწრაფ გნოსეოლოგიურ-სოციალურ წინსვლას. იუდეის და პონტოს მაგალითი კიდევ ერთი არგუმენტია იმ უკვე დედუქციური თეზისთვის, რომ სოციალიზმი კაპიტალისტური ეკუმენის არცთუ ისე დაწინაურებულ რეგიონში განსაკუთრებით ხელსაყრელ პირობებს პოულობს. სოციალურ-ეკონომიკური და კონფესიონალური მიმართება — ფეოდალიზმი და ქრისტიანობა — შემდგომ დაზუსტებას საჭიროებს. ქართლის შემეცნებითი კომპლექსის მიერ ქრისტიანობის სოციალური თუ გნოსეოლოგიური ეფექტის აპრობაცია თვით ქრისტიანობის შედაკლასობრივი თუ ვერტიკალური დიფუზიის ასპექტით (და არა წმინდა გნოსეოლოგიური) არ არის ევოლუციური. ახსნის პიპოთეტური ვარიანტია სოციალური კონტრაქტის განსაკუთრებით ვიწრო ხასიათი. საჭირო ხდებოდა ქრისტიანობის სოციალისტური არსის ამსოლუტური პრევენცია. დივერგენციული ევოლუციური ვარიანტია ლაზიკის კონფესიონალური მეტამორფოზი. ჩვენ შევეც-

429; მისივე. ერთხელ კიდევ ტრაპეზუნტის მონეტების იკონოგრაფიის შესახებ. დიდი პიტუნტი, 11, თბ., 1977, გვ. 343—346.

დებით ვამტკიცოთ ფეოდალური რევოლუციის რალაც კონკრეტული ეკონომიკური წლის კუთვნილება I ს. II ნახ. ზოლო მითრიაზმის სიმპტომატური ტრანსპლანტაციის ფაქტი ტრაპეზუნტიდან სწორედ რომ ინდიკატორია ქრისტიანობის სოციალური სუბსტრატის პროცენტული მოცულობის ეტაპობრივი აკუმულაციის, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, განსახილველი სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის ჩარჩოებში სოციალური კონტრაქტის მეტ-ნაკლებად განსხვავებული პროცენტული მდგომარეობა, ზოლო კონკრეტულ შემთხვევაში. შეფარდებითი უპირატესობა, რაც, საერთო ჯამში, განპირობებულია სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციის რეალიზაციის ასპექტით არსებული ხარისხობრივი არაერთგვაროვნებით, იყო საფუძველი ქრისტიანობის ან ადაპტაციის, ან ტრანსფორმაციის ზემოაღწერილი ევოლუციური სქემის.

ქართლისთვის სწორედ რომ სიმპტომატურია ნინოს მისია მაინცდამაინც IV ს. II ნახ. ანდრიას და ნინოს კონტროვერსა¹ კი შემდეგ ლოგიკურ ახსნას ექვემდებარება. ბერძნული და ქართული წყაროთმცოდნეობითი ბაზისის სტრუქტურული ელემენტების შეჯერება და გააზრება ანდრიას ანაბაზისს როგორც ლაზიკაში, ასევე ქართლში საფსებით რეალურ შტრიხად წარმოაჩენს. მაგრამ უფრო სკრუპულოზური ანალიზის პირობებში გარკვეული სკეპსისი აშკარად საფუძვლიანია. ქართლი ანდრიას მიმართ ინდიფერენტულია, საქართველო კი — აქტიური. ამავე დროს, პრინციპში, ეს პრობლემა ეგრისს არ ეხება. იბერიის ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში მიჰოსელის არამეტროპოლისური, პროვინციული ხასიათი დამაფიქრებელია — ეს არის ფრთხილი დაკავშირების ცდა კონკრეტული მოციქულის და კონკრეტული ქვეყნის (კლარჯეთის იგნორირების ფაქტი შემდგომ იქნება ახსნილი). ამავე დროს ავტონტონური პროტოფეოდალური სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსისთვის აუცილებელი ვერტე რეცეპციაზე (და ამის მიზეზია სტრაბონისეული III გენოსის გარდამავალი ტიპი) გამორიცხავს თუნდაც ასეთი მისიის რეალობის შემთხვევაშიც კი კონკრეტული ინფორმაციის შეღწევას ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ცნო-

¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. მაგ., И. А. Джавахишвили. Проповедническая деятельность Ап. Андрея и Св. Нины в Грузии. Журнал министерства народного просвещения, гв. 77—113.

ბიერების სტრუქტურაში. ე. ი. ანდრიას და ქართლის მიმართების წარმოდგენილი ვარიანტი აპოკრიფული ინფორმაციული კავშირია. ზანური ცნობიერების სემანტიკური კატეგორიების ტიპოლოგიურ-სტილისტური და ფონეტიკურ-სტრუქტურული ქართიზაცია (XI ს. ამაზე დაწვრილებით ქვემოთ) დასავლური სოციალური კომპლექსის ლოკალური მატერიალური სუბსტრატის შესაბამისი პირველადი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ადევნატური ისტორიული მეხსიერების ქვეცნობიერ დეგენერაციას იწვევს, რაც, რა თქმა უნდა, აბსოლუტური არ არის. კონკრეტული ასპექტით შემდეგი დებულებების კონსტრუქციაა შესაძლებელი:

1. ანდრიას ლაზური ეოდაჟი რეალურია¹.
2. ინიკიტა პაფლაგონიელთან პონტოს აღმოსავლეთ სანაპიროს იგნორირება სიმპტომატურია. მისი იბერები უნდა განისაზღვროს სწორედ იმ კუთხით, რაც ფიქსირებულია შემდეგ ფრაზაში: „ქართლად ფრიადი ქვეყანაა აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა უამი შეიწირვის და ლოცვაა ყოველი აღესრულების“². ამავე ჭრილში განიხილება ეპიფანე კონსტანტინოპოლელის ნომინალური შტრიხებიც. ლაზური ეკლესიის გადახრის აღმოსავლური ალტერნატივის აქცენტირება, რაც ეკონომიკური კატეგორიის კონვერსიული პროცესების პარალელურად ხდებოდა და, საერთო ჯამში, ზედნაშენური ჩასიათის იყო, საეკლესიო ცნობიერების სინთეზს იწვევდა, რის შედეგადაც ფიზიკურ-გეოგრაფიული ასპექტით თვისებრივად სახეცვლილი იბერიული ეკლესიის კუთვნილებაში გადადიოდა ანდრიას ლაზიაში ყოფნასთან დაკავშირებული პერსპექტიული ავტოკეფალური რეგალია. ამ რეგალიის მატარებელი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის საეკლესიო თავისუფლება ბიზანტიური დიფუზიური პოტენციალით ბათილდებოდა. ამასთან დაკავშირებით, სიმპტომატურია მხოლოდ და მხოლოდ იშვიათი არა-ავტოხტონური მინიშნებანი. VII ს. მოყოლებული ციკლური დიალექტიკის კაპიტალიზმის I ეტაპის გაცნობიერებული კრიზისული კონდიცია და სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსის აგრაროზაცია

¹ წყაროთმცოდნეობითი ბაზისისთვის იხ. ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომები, ტ. IV, ნაკვ. I, თბ., 1911, გვ. 57—59; კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1980, გვ. 448.

² გიორგი მერჩულე, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, გვ. 290.

იგივეა, რაც დივერგენციული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების სოციალური სტრუქტურის პოლიტიკური რეგალიის დაუფლებისკენ მისწრაფებას მკაცრი ლიმიტირება. მილიტარისტული ალიანსის აუცილებლობის რეალიზაციის კონფესიონალური შეთოდის (ქრისტიანობის ამ ასპექტით პოლიტიკური პროზელიტიზმი) ეგზისტენციის დაშვება ალოგიკურია. ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონში მეტროპოლისისადმი დაქვემდებარებული საეკლესიო სტრუქტურის ნაწილის არსებობა უდრის სოციალური ფუნქციების არარენტაბელურ დისტრიბუციას სხვა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სოციალურ კომპლექსზე, რაც იწვევს საქონელბრუნვის მოცულობის არახელსაყრელ შემცირებას. ქართლის პოლიტიკური ლოგიკური ინდიფერენტულობა დოგმატური კატაკლიზმებისადმი აქსიოზურ დებულებად მიგვაჩნია. ირანის პერსპექტიული მონოფიზიტური რევოლუცია კი მას არ აწყობს, ქალკედონიტური რეაქცია კონკრეტული პროცესის სიმპტომებზე ლოგიკურია. სოციალური დემაგოგია საეკლესიო პრიმატის ქვეშ ავტონტონური სოციალური კონტრაქტის წინააღმდეგ მიმართულ მძლავრ იარაღად იქცეოდა. ქართლის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ადეკვატური საეკლესიო სტრუქტურის პოლიტიკური ასპექტით წყვეტილი ტიპი რეალურად ავტონომიური პერსპექტივები არის სწორედ პირველი *de facto* ავტოკეფალია. ბიზანტიის კავკასიური პოლიტიკის მოდერაციის და დეჰალიზაციის რეზულტატია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის *de jure* ფიქსაცია; ამავე ასპექტით ზორციელდება ანდრიას ლაზური მიმოსვლის ქართული ადაპტაცია.

3. დასავლეთ საქართველოში სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიის რევოლუციური ცვლილების ფაქტის (I ს. II ნახ. დეტალური არგუმენტაცია იხ. ქვემოთ) დედუქციურ თეზად ქცევა და ანდრიას ლაზური ანაბაზისის შესახებ პიპოთეზის მისით განმსჭვალვა გვაძლევს საფუძველს პირველი ქრისტიანული თემების გაჩენა ძირითადად იძულების გარეეკონომიკური ფორმის დიფუზიზმადმი სუბორდინირებული სოციალური ბაზისის ფარგლებში აქ ვივარაუდოთ I ს. 50-იანი წლებიდან. შემდეგი დიალექტიკური სემანტიკების კონსტატაცია მიგვაჩნია შესაძლებლად: I. კაპიტალიზმი და ქრისტიანიზაცია. II. ფეოდალიზმი და ქრისტიანობა. ა) ფეოდალური „რევოლუცია“ და ქრისტიანიზაცია. ბ) ფეოდალური „რე-

ვოლუცია“ და ქრისტიანული „რევოლუცია“. აგრეთვე უნდა დაფიქსირდეს შემდეგი კავშირი — ქრისტიანიზაცია და მითრიაზმის ინტენსიური ექსპლოატაცია. აქვე უნდა დავძინოთ, რომ იბერიული მითრიაზმის ფუნქციური დატვირთვა ქარდინალურად განსხვავებულია. ავტოხტონური პანთეონის ამ ასპექტით ირანიზაცია იცვლება ზანური სინკრეტიზმის რეცეპციით.

4. ანდრიას სამცხეში ქმედების მაქსიმალურად აპოკრიფული პასაჟიდან რაციონალური მარცვლის აბსტრაქტიზების საშუალებაც არსებობს — მაგ., ინფორმაცია წარმართულ სატაძრო მეურნეობაზე; ამასთან ა) სამცხის მთავართა კატეგორიის ალოგიური რიცხობრივი გაფართოება, ამ ფუნქციის მატარებლის სპეციფიური მიმართება აწყურთან და მისი მღვდრობითა სქესი (ქც. I, გვ. 39—40), ტერმინის სემანტიკური აპლიკაცია წარმართულ იერარქთან. ბ) აწყურის პიპოთეტური იდენტიფიკაცია ლევკოთეასთან¹, თვით ლეთაების და რიტუალური სტრუქტურის ადეკვატური ტიპი (Plut., Camil., 5) — როგორც უკვე წარმოდგენილი თეზის არგუმენტებია, ასევე მათ კომპეტენციაშია ანტიკური ისტორიის რიგი კარდინალური საკითხის დაზუსტება.

დავუბრუნდეთ კვლავ ლაზიკის კონფესიონალური ევოლუციის საკითხს. თვით რეგიონალური ფეოდალიზმის ეტაპზეც კი ავტოხტონური სოციალური კონტრაქტის მანიპულაცია ქრისტიანობის სოციალ-გნოსეოლოგიური ფაქტით არასტაბილურია. ე. ი. მაშინაც, როცა ქვედა ფენების ექსპლოატაციის ძირითადი ტიპოლოგიური ერთეულის თითქმის აბსოლუტიზაცია საკმაოდ სახიფათო სტიმულს ქმნის სოციალისტური იდეების სუბსტრატის მოცულობის ზრდისთვის. კონფესიონალური ინდენტერმინიზმი კარდინალური ობსტრუქციული კონდიციაა, მიმართული შიდა ავტოხტონურ ბაზარზე საეკლესიო-მეტროპოლისური ჩარევის საწინააღმდეგოდ.

არჩიული მითრიაზმის პრეზერვაციაც სოციალურ სტრუქტურაში სოციალური კონტრაქტის განსაკუთრებული ხვედრითი წილის ინდიკატორია. ფეოდალიზმის აბსოლუტიზაციის სოციალური პერცეფცია სოციალური კომპლექსის ანტაგონისტური დიალექტიკური

¹ გ. ქეიშვილი, ლევკოთეას სამლოცველოს ადგილმდებარეობის საკითხისათვის, თბილისის უნივერსიტეტის შრომები (სერია: ისტორია...), 310, თბ., 1992, გვ. 35—47.

მხარეების ქრისტიანულ ტენდენციებს საოცრად აძლიერებდა. ისლამური კონვერსია მახლობელი აღმოსავლეთის სარწყავი მიწათმოქმედების ზონის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონებისთვის სუბტროპიკული ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატის კაპიტალისტური მეტროპოლისური ტენდენციების წინააღმდეგ მიმართული ფსევდო ნაციონალ-სოციალისტურ იდეათა კომპლექსის რეცეპციის ფაქტია. შემდგომ კი I ციკლის კრიზისი, კონფლიქტი იტალიურ და მცირეაზიურ მეტროპოლისებს შორის ამ უკანასკნელის კონფესიონალური ტრანსფორმაციით დასრულდა. ისლამი პოტენციური სასურსათო ბაზის და ნედლეულის წყაროს შტრიხების შემცველი ეკონომიკური კომპლექსის აქტიური თავდაცვის იდეის სოციალური და გნოსეოლოგიური მისტიფიკაციაა. წმინდა გნოსეოლოგიური გააზრებაც მას პრიმიტიულ პროვიდენციულ იდეალიზმად წარმოადგენს. ქრისტიანობის კონფესიონალურ-ფილოსოფიური შეფარდებითი დახვეწილობის რეალური არსი მდგომარეობს კონკრეტული სემანტიკის სტრუქტურული ერთეულის ფარგლებში სამყაროს სუბსტანციური პერცეფციის არასრულყოფილი დიალისტური პრინციპის დაშვებაში.

სხვა დიალექტიკურ ლოგიკურ ჰიპოთეზად არის მიჩნეული ქრისტიანობის ადაპტაციის და ავტოხტონური დამწერლობის გენეზისის სინქრონულობა, მიზეზ-შედეგობრივი აპლიკაცია¹. ანბანის ფუნქციონირება წმინდა ეკონომიკური კატეგორიაა. წილენის აკლდამის წარწერის² ეთნოკულტურული გამოხატულებაც კონკრეტული ასპექტით საინტერესო ანტითეზის კონსტრუქციის ბაზისია. ეკონომიკური ტიპის ინფორმაციის დაფიქსირების თვისებრივად ახალი მეთოდის აპრობაციისთვის ხელსაყრელი ეკონომიკური დიაგრამა სწორედ V ს. I ნახ. მოდის. დებულების ინდუქციური მიმართება ფაქტობრივ მასალასთან სიმპტომატურია.

IV ს. II ნახ. რენიმიაციის აუცილებელი ევოლუციური ტიპი და ეკონომიკური დიაგრამის რენტაბელური კურსი საწარმოო წესის თვისებრივი ცვლილების სრული სწრაფი შეფარდებითი რეალიზა-

¹ თ. გამყრელიძე, წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა, თბ., 1989, გვ. 181—187.

² იხ. მცხეთა, VI, გვ. 199—202; თ. ყაუხჩიშვილი, წილენის აკლდამის ბერძნული წარწერა, მაცნე (ისტორიის... სერია), 1982, № 2.

ციის საშუალებას არ იძლევა. აღნიშნული ქრონოლოგიური შტრიხის პერცეფცია, როგორც *terminus post quem* ავტობიოგრაფიული საეკლესიო არქიტექტურის დიალექტიკისთვის, სწორედ მის შესატყვისად ხდის პრიმიტიულ დარბაზულ ტიპს¹. V ს. II ნახ. უკვე გამოკვეთილი ფეოდალური პრიმატი კი მეტად ნიშანდობლივია ბაზილიკური ტიპის ადაპტაციის ასპექტით.

მჭ ისტორიული ქრონიკის კატეგორია, მჭ და ქც უშუალო მიმართება ზეპირ ტრადიციასთან, სქემის და ფართო ჩარატიული ტილოს დროითი ატრიბუტიკის უზნიშვნელო დივერგენცია (ანალოგიური აპლიკაციისთვის იხ. მაგ., VII ს. (?) ანონიმის და ფს. მოესეს ხორენაცის თხზულებების ქრონოლოგიური შტრიხები), პირველი მათგანის ფარგლებში VII ს. დამდევის ისტორიული პერიპეტებების აშკარა აღრევა². ქც თავდაპირველი რედაქციის გენეზისის ზედა ქრონოლოგიური ზღვრის მაინცდამაინც VIII ს. II ნახ. დაზუსტება, იმავე პერიოდის ადეკვატური შემეცნებითი ევოლუციის რეანიმაციის ფაქტი — ყოველივე ზემოაღნიშნული დროის განსაზღვრულ მონაკვეთს ქართული ისტორიული აზროვნების საწყისი ეტაპის სტატუსს ანიჭებს; თეზა რამდენიმე თითქმის სინქრონული ანონიმის შესახებ რაციონალურად მიგვაჩნია³.

დაფუძრუნდეთ კვლავ „ანტიკური“ ხანის იბერიის პოლიტიკური ისტორიის საკითხების მიმოხილვას. შიდაკორპორაციული კონკრეტული ოჯახის რეგალიური პრიმატის კონსტიტუციური აქტის სტაბილური პრეზერვაციის თითქმის აბსოლუტიზაციასთან გვაქვს საქმე ნიბისმიერი ხანგრძლივი ციკლის ფარგლებში, გარდა ბ. წ. II ს. არის აქ რაიმე ლოგიკა?! სოციალ-ეკონომიკური ფაქტორის დივერ-

¹ მაგ., მცხეთა, VI, გვ. 199—202.

² საკითხთან დაკავშირებით იხ. მაგ., Н. Чубиннашвили. Хандиси, Тб., 1972, გვ. 70; მ. ჩხიკვაძე, წილკნის ტაძარი, საბჭოთა ხელოვნება, 1967, № 4, გვ. 58—60; ნ. ანდელაძე, წილკნის ტაძრის შესახებ, საბჭოთა ხელოვნება, 1984, № 9, გვ. 67—74; ბ. მკედლიშვილი, ზ. კიკნაძე, თ. შირვაშვილი, „ამან აღაშენა ეკლესია წილკნისა“, ახალგაზრდა კომუნისტი, 4. II. 1984.

³ შდრ.: გ. დუნდუა, ე. წ. ქართულ-სასანური მონეტების პრობლემა და ადრეფეოდალური ხანის საქართველოს ისტორიის საკითხები, მაცნე (ისტორია... სერია), თბ., 1976, № 1, გვ. 97—109; № 3, გვ. 45—53.

⁴ შდრ.: მაგ., Очерки истории Грузии, т. I, Тб., 1989, გვ. 20.

გენციული დროითი ეგზისტენცია გამორიცხულია, პროტოფეოდალიზმი უდრის კოლექტურ სოციალურ მფლობელობას, ეს კი პერმანენტულ კონფრონტაციაშია საოჯახო პრიმატის იურიდიულ მუხლთან. ე. ი. მხოლოდ და მხოლოდ სოციალური კონტრაქტის ცენტრალური სტრუქტურული სოციალური ელემენტის პოლიტიკურ ფსიქოლოგიაზე საგარეო კონიუნქტურის ინტენსიური ზემოქმედების პრეზუმფცია თუ არის შესაძლებელი და ბუნებრივი პოლიტიკური პაბიტუსის მისით კორექტირება. მონარქიის კონსტიტუციური მათორატის აშკარა პრიმატი სეფეწულთა სოციალურ რეგალიასთან მიმართებაში სახეზეა ძვ. წ. III ს., ახ. წ. I—II სს. — აღნიშნული ქრონოლოგიური შტრახები შეესაბამება ხელსაყრელი პოლიტიკური კონიუნქტურის რეალიზაციას ინტენსიური პოლიტიკური დიფუზიის გზით, ან, უფრო სწორედ, სომხური სოციალური ელემენტის პოლიტიკური რეგალიის აბსტრაჰირებას ქართლის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სამხრეთ ნაწილისგან. ხსეფარწუგის პიპოთეტური უზურპაცია და შიდაკორპორაციული ზავის დარღვევა შესაძლოა იყოს ანტონინე პიუსის დროის სტაბილიზაციის ლოგიკური შედეგი. ძვ. წ. II ს. კი სარწყავი ზონის შეფარდებითად სამხრეთული რეგიონების ფიზიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატის ეკონომიკური იმპულსების უპირატესობა სრულად გამოვლინდა არმენიის და პართიის მასშტაბით სირიის პროტოკაპიტალისტური არარენტაბელური მეტროპოლისის პოლიტიკური ავტორიტეტს დენონსაციის მერე — სირიის სრული უუნარობა მცირეაზიური სოციალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში ადმინისტრაციული სოციალური ელემენტის ლიმიტირებული ექსტერიტორიული დიფუზიის გამო იყო მიზეზი პანელინური სოციალური კონტრაქტის ასეთი გადაწყვეტის შეუძლებლობისა, ამავე დროს მეტროპოლისის ფიზიკურ-გეოგრაფიული უახლოესი პერსპექტივები კაპიტალიზაციას მაინცდამაინც არ ითვალისწინებდა, ზოლო სოციალურ-ეკონომიკური დივერგენცია ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების სინთეზის ასპექტით ობსტრუქციული კონიუნქტურაა; ვერც პოლიტიკური ფუნქციების განხორციელება ვერ მოხერხდა პროტოფეოდალურ აზიაზე სიღრმისეული ევოლუციისთვის საჭირო ლოკალური სოციალური ელემენტის ადგილობრივი დასაქმების აუცილებლობის გამო. არმენული სოციალური კონტრაქტის ლიბერა-

ლიზაცია და სრული რეგალიით მისი აღჭურვა, ქართლთან მიმართებაში მცირეოდენი მეტროპოლისური სოციალურ-ეკონომიკური უპირატესობა, პროტოფეოდალიზმისთვის რენტაბელური ექსპანსიონისტური პოლიტიკის მეთოდის ექსპლოატაცია ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სასაქონლო ბრუნვის გაზრდისთვის — აღნიშნული სამი საფუძვლის პერცეფცია როგორც ბაზისის ობიექტური პერსპექტიული კონიუნქტურის უცილობელი განხორციელებისთვის, სპობს კორპორაციული კომპრომისის მიზეზს. საგარეო პოლიტიკური დიქტატი კი ახდენს პეგემონი ოჯახის ზუსტ ფიქსაციას. პართიის გეგმებზე ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი. შემდგომ ამისა, სახეზეა საკანონმდებლო რეგალიის არსებობის გარდამავალი ვარიანტი — დროითი ასპექტით განსაზღვრული თაობის ფარგლებში მოძრავი დუალისტური რეგალია. ძვ. წ. II—I სს. მიჯნა ელინისტური სამყაროსთვის პოლიტიკური და სოციალური პეგემონის ძიების ხანაა; ყოველივეს ითვალისწინებს ფარნავაზიანთა არასტაბილური სოციალური ბაზისის ადეკვატური პოლიტიკური იმპულსები. რა როლს შეასრულებს რომაულ-ელინისტურ კონფორტაცი-აში გეოპოლიტიკური ასპექტით იბერიისთვის იმეამად ყველაზე უფრო სახიფათო ძალა — არმენია; ის ჩაებმება ბრძოლაში, თუ პართიის მსგავს პოზიციას დაიკავებს, სხვა სიტყვებით, განსხვავებული ტიპის დიფუზია თუ შეტევა ჩრდილოეთით?! გაურკვეველი საერთაშორისო ვითარება სეფეწულთა სოციალურ კონტრაქტს შიდაკორპორაციულ ოფიციალურ ზავს ადებინებს ზემოაღნიშნული კონსტიტუციური ცვლილების ფორმით. მითრადატული ომები და რომაული საფრთხე კი ძველი პოლიტიკური მეთოდის რესტავრაციის და საერთო სტაბილიზაციის საფუძველია. ანალოგიური სიტუაცია შემდგომაც შეიმჩნევა -- ფლავიუსების ქმედების გააქტიურება კავკასიაში გარკვეულ ყურადღებას მოითხოვდა. ამ ასპექტით სიმპტომატურია აგრეთვე III ს. — სეპტიმიუს სევერუსის სამხედრო ამბიციების და შემდგომ არაული პოლიტიკური რენესანსის ზანა. ამაზასპის ლიკვიდაციის ინციდენტი უდრის სოციალური კონტრაქტის საგარეო ინიციატივის მხოლოდ დროებით პარალიზებას. დროის მონაკვეთი — III ს. 60-იანი — IV ს. 60-იანი წწ. — ერთმანეთის ჩამომავალ 6 მეფეს იტევს. ასეთ ვითარებაში ხომ არ არის უფრო რაციონალური მძიან III ზეობა საყდაც ბოლოს-

კენ ვივარაუდოთ?! კიდევ ერთი საკითხი — პრობლემა ანუ ბერძენთა ანტიიურიანი საზღვრო კავშირის თვალსაზრისით განსაკუთრებული პოზიცია განაპირობებდა ქვეპერმანენტულ ელინოფილურ ტენდენციებს; ასეთი ფსიქოლოგიური განწყობილება ობიექტური რეალობის შესახებ ინფორმაციის ლოკალური კომპლექსიდან აგდებას ყველაფერ იმას, რაც ოდნავ მინიშნებას მაინც შეიცავს კონფრონტაციულ პერიპეტეებს. ამასთან, ის ავტოხტონური საისტორიო ტრადიციის ფიქსაციის ქრონოლოგიის ასპექტით ალტერნატიული შტრიხებიდან — VIII, XI სს. — პირველ მათგანს ანიჭებს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. არმენოფილური განწყობილებაც (არა ფაქტობრივი მასალის დამახინჯება, რაც ფს. მოვსეს ზოგენაციის უკრიტიკო რეცეპციის შედეგია) უფრო VIII ს. II ნახ. ანტიარაბული ბრძოლის ასახვაა.

თუკი შევაჯამებთ ყოველივე აღნიშნულს, შეიძლება დავასკვნათ, რომ პერსპექტიული ექსპანსია ან თავდაცვა მონარქისტული პურიტანული ნორმების პრეზერვაციის საფუძველია. ყოველივე სიმპტომატურია — ქართული ეთნოკულტურული ევოლუციის პროცესში საწყისი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონების თვისებრივი სინთეზის ეკონომიკური რეზულტატის ფეოდალიზმის II ეტაპის ადეკვატური მონარქიის რეალური ბუნება ცენტრალისტური იმპერატივით კორექტირდება; მიზეზი ერთია — აქტიური თავდაცვის ან შეტევის აუცილებლობა. ამ ასპექტით პოლიტიკური ინდაფერენტიზმი ოლიგარქიული დეცენტრალიზმის ინტენსიური გამოვლინებით ხასიათდება.

რეგალიის მატარებელი ოჯახის პრიმატის *de facto* ან *de jure* დარღვევისთვის აუცილებელი პერმანენტული ფაქტორი — სოციალურ-ეკონომიკური კონდიცია ინტერიერული ასპექტით სპეციფიურია, ან შეფარდებითი სოციალურ-ეკონომიკური პროტოტიპია. უფრო ზუსტად — საკანონმდებლო პრეროგატივის დროითი ასპექტით დაკონსერვებული აღნიშნული ფორმა შეესაბამება ა) პროტოფეოდალიზმს მწარმოებლური კომპლექსის სოციალური სტრუქტურის მასშტაბით უეჭროესი სოციალური კონტრაქტით და დაუნაწევრებელი სოციალური ბაზისით. ბ) შიდაკლასობრივი კონფრონტაცია დასაშვებია მხოლოდ და მხოლოდ შემეცნებითი ევოლუციის იმ სტადიაზე, რომლის ადეკვატური ეკონომიკური სტრუქტურის

საორგანიზაციო ფუნქციების შესატყვისი სოციალური ელემენტის პროცენტული ინდიკატორი არ არის სოციალური კატაგორიების სტიმულირების საფუძველი. იმპერიის დივერგენციის ბაზისი მონარქიის იდეისგან მისი კაპიტალისტური სუბსტრატია. პალეოლოგთა და კომუნისტთა სტაბილური დინასტიების ეგზისტენციის ფაქტი მცირეაზიური კაპიტალისტური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის პროტოკაპიტალისტური დეგრადაციის მაჩვენებელია, რაც, ალბათ, მიღწეულ იქნა *via* სახელმწიფო სოციალიზმი. საბოლოო ჯამში, ადმინისტრირების ევოლუციის შემდეგი სქემის პრეზენტაციაა შესაძლებელი — ა) პროტოფეოდალიზმი — პრიმიტიული აბსოლუტიზმი. ბ) ფეოდალიზმის I და II სტადია — დეცენტრალიზებული მონარქია. გ) პროტოკაპიტალიზმი/გვიანი ფეოდალიზმი — ანტიბიურგერული აბსოლუტიზმი. დ) კაპიტალიზმი — იმპერია (დიქტატურა); დემოკრატია.

(12). ეს უნიკალური მონეტა რიგ მნიშვნელოვან საკითხს აყენებს მეცნიერების წინაშე, რომელთა შორის ამჯერად წინა პლანზე უნდა წამოვწიოთ ერთი: სად და როდის განხორციელდა მისი ემისია? ყოველივე ამასთან დაკავშირებით იხ. თ. დუნდუა. X—XII სს. ქართული მონეტები... სამონეტო ემისიის რეალიზაციის პიპოტეტური წელია 980, ხოლო ადგილი — უფლისციხე.

(13). სამონეტო ემისიის განხორციელების პიპოტეტური დროა 979 წ. იხ. თ. დუნდუა. X—XII სს. ქართული მონეტები...

(14). მართებულად გვეჩვენება მონეტების დათარიღება 1055/6—1060 წლებით. — I ემისია; და 1060—1072 წწ. — II ემისია. არგუმენტაციისთვის იხ. თ. დუნდუა. X—XII სს. ქართული მონეტები... სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, თითქოს ბაგრატ IV სპილენძის მონეტაც მოჭრა¹. ჩვენთვის ამჯერად ძნელია ამ უაღრესად საინტერესო მონეტის ატრიბუცია გავიზიაროთ ან არ გავიზიაროთ. საკითხი სადისკუსიოა და შემდგომ ჩაღრმავებულ კვლევას მოითხოვს, ამიტომ ჰას ფაქტობრივად ღიად ვტოვებთ, თუმცა თან ვურთავთ მცირე კომენტარს — ისლამის რეცეპცია საკანონმდებლო რეგალიისგან აბსტრაქტიზებული განსხვავებული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის სოციალური კონ-

¹ დ. კაპანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969, გვ. 62—63, № 50, ტაბ. IV, №№ 50, 50ა.

ტრაქტის მიერ აუცილებელია, ღონისძიება სიუზერენის მხრიდან გარკვეული და ეფექტური პრევენციისაა ფსევდო ქრისტიანული, რეალურად კი პურიტანული ლოკალური სტრუქტურული სისტემის პრეზერვაციისა. ქრისტიანული კონფესიის არაკონსტიტუციური ეგზისტენცია უღრის საკმაოდ შორს წასულ გაუცხოებას უფლებრივი კომპლექსისგან. „ხოლო აღსაბათნა მიერთო სულტანსა. მიუძღუნა ძღუენი ღიღი, დაუტევა სჯულა, დაიცუთა წინა. აღუთქუა ხარაჯა“ (ქც, I, გვ. 309) — კონკრეტული არაპერმანენტული და, ამავ დროს, ალოგიური კონდიცია და ქმედება მაინც მოითხოვდა სწრაფ კონტრღონისძიებას. რანთა და კახთა მეფის კონფესიონალური მეტამორფოზი მეტად თუ. ნაკლებად სერიოზული დაწოლის არარსებობის პირობებში განხორციელდა. რა არის ეს, არაპერსპექტიული მანიპულაცია რეგალიის ნაწილობრივი ტრანსფორმაციით, რა სფეროს შეეხო ის?! ინტერიერული საგარეო პოლიტიკა აბსურდია, მაშინ ჰიპოთეზის სახით შესაძლოა ავტობტონური საბაჟო რეგალიისადმი პოსესიური მიმართების პრეროგატივის სელჩუკთა სოციალური კონტრაქტის კომპეტენციად პერცეფცია. ზოლო მისი ბაზისური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონები ვერცხლის დეფიციტს განიცდის — ეს ერთი მხრივ. მეორე მხრივ კი, სპილენძის უწყესოდ ქრის წესის აპრობაცია განსახილველი ანუმიზმატიკური ძეგლების იურიდიულ ატრიბუციას სწორედ ამ ბაგრატს უკავშირებს — ალი ბენ ჯაფარის ექსპერიმენტი უკვე მომხდარი ფაქტია. I და II ჰიპოთეზების ლიგატურა პირობითად სინთეზური დებულება ბაგრატ აფხაზთა და ქართველთა მეფის მიერ განხორციელებული ექსტრემალური ღონისძიების შესახებ — მისი ეკონომიკური სემანტიკა უღრის ლოკალური ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ადეკვატური სავალუტო ფონდის დაცვის პოლიტიკას. აქ სწორედ უწყესოდ ნაჭედი საკრედიტო ფული იგულისხმება. სტანდარტული მოდელი სპილენძის სასაქონლო ღირებულებით მიმოიქცევა. ასეთ შემთხვევაში ბაზისური (საკრედიტო) ნომინალის და მისი ფრაქციის ემისიას ადგილი ექნებოდა საყდრად 1069—1072 წწ. კილიკ ერთხელ ხაზს ვუსვამთ ყოველივე ზემოაღნიშნულის ზედაპირულ და უმეტესწილად ლოგიკურ ტიპს.

ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის და ეთნიკური კომპლექსის პირობითი სტრუქტურული დანაწევრების XI—XII სს. პერ-

ცეფცია (იხ. მაგ., მატიაწე ქაროლისაჲში და ჯავითის ისტორიკოს-თან) *de facto* და *de jure* სოციალური კონტრაქტების და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული სუბსტრატების რემინისცენციაა. აჲ ას-პექტით საინტერესო ფსევდო სემანტიკური დიალექტიკური სის-ტემა გარკვეულწილად ასეთი სახით წარმოგვიდგება — აფხაზეთი და აფხაზნი, ქართლი — ქართველნი და მესხნი (!), კახეთი და კახნი. ა) კახეთის, ქართლის და აფხაზეთის წმინდა აღმინისტრაციული კატეგორიების ნომინალური აბსტრაპირება ქართლის (საქართვე-ლოს) ეკონომიკურ-გეოგრაფიული კომპლექსიდან. ბ) ეთნიკური ერთეულის და ფაქტობრივად უნიკალური სოციალური კონტრაქ-ტის პორიზონტალური დიფერენციაცია. გ) ქართველთა და მესხთა მეტად სიმპტომატური დიფერგენციული ფიქსაცია ერთ სიბრტყეზე. დ) ტრადიციული ტიტულატურის — შეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა — სტრუქტურულ-ნომინალური სპეციფიკა და შეპ-დგომი ტიპოლოგიური აბსოლუტური ტრანსფორმაცია — ყოველი-ვე ინდიკატორია სოციალური კონტრაქტის იდეალური ფუნქციო-ნირების ორგანიზების პროცესის განსაზღვრული ხანგრძლივობისა (ბაგრატ III — დავით IV). ხოლო დიალექტიკური მიმართება — ქართველნი და მესხნი (იხ. მაგ., ქც, I, გვ. 289, 333) — უკვე ქარ-თველთა მეფობის ფაქტობრივი რეგალიური რეალიზაციის დაპი-რისპირებაა სტატუსის წმინდა იდეურ ასპექტთან. ნომინალური რეცეპციის პირობად კონკრეტული ფონეტიკურ-სტრუქტურული ერთეულის — ქართლის — კონკრეტული სოციალური სემანტიკა და ადეკვატური რეგალიური კონიუნქტურა აღნიშნული ფიზიკურ-გეოგრაფიული ბაზისის პერიფერიისადმი აქტიურ რეალურ რეგა-ლიურ ქმედებას გულისხმობს. ბაგრატ IV უფლებათა სრული კომ-პლექსის კონსტიტუციური გაუცხოება მესხეთის პირობითად და-შვებული სოციალური კომპლექსის ეკონომიკური ბაზისიდან ფაქ-ტია და ლოგიკურად მოითხოვს I ემისიის ქრონოლოგიური შტრი-ხების კორექტირებას — 1055 წ. უმჯობესი ვარიანტია.

დაბოლოს, დუალიზაციის დიალექტიკის ზოგიერთი ქრონოლო-გიური შტრიხის შესახებ — ბაგრატ IV ბიზანტიური დიპლომატიუ-რი ვოიაჟის სემანტიკა ასე თუ ისე უკვე გასაგები უნდა იყოს, აქ ლიპარიტის საკითხი მეორეხარისხოვანია. ბიზანტია ზონალური პერსპექტიული კონფრონტაციის მიჯნაზეა, სადაც საქართველოს

შეიძლო მეტად სიმპტომატური როლის თამაში. ეს პიპოთეტური კონსტრუქცია უფრო რეალურ ქრონოლოგიურ დეტერმინიზმს შეესაბამება. მიღებული რეკონსტრუქცია — [შემდგომად] (ქც, I, გვ. 303) — კარდინალურად ეწინააღმდეგება საერთო კონტექსტს — აქ საუბარია ერთ კონკრეტულ წელზე და არა რაღაც მეტად თუნაკლებად დროის ხანგრძლივ მონაკვეთზე. თუ ინფორმაციის პერცეფცია ამ უკანასკნელი კომენტარის ანალოგიურია, მაშინ ტექსტში თეოდორასაც¹ უნდა მოეძებნოს ადგილი, რაც რესტავრაციას ხელოვნურ და ალოგიურ ქმედებად აქცევს; ე. ი. ყოველივე მტდარია. ვინმე მიხეაღის დალეკვა ქართულ ისტორიულ აზროვნებაში (ქც, I, გვ. 303) სიმპტომატურია: ის ან კეისარია, რაც გამორიცხულია, ან ფრთხილი პიპოთეზის სახით შეიძლება ითქვას შემდეგი — ქართული თეოლოგიისთვის კარგად ცნობილი ფილოსოფოსი და სახელმწიფო ფუნქციონერი მიქელ ფსელოსი². გარდა ამისა, ფრაზა — „...მოითხოვა გუარანდუზტ ბაგრატ ბერძენთა მეფისაგან, და გამოგზავნა ბერძენთა მეფე მან (ხაზი ჩვენია — თ. დ.) დიდითა დიდებითა...“ (ქც, I, გვ. 304) — ბაგრატის ემიგრაციის ზედა ქრონოლოგიურ ზღვრად 1054 წ. აჩენს. თუ ყოველივე ამას დავურთავთ ინდუქციურ შტრიხებს — ა) ლიპარიტის დაბრუნებას ბაგრატის მომენტალური რეაქცია მოჰყვა, მოვლენები სწრაფად განვითარდა (ქც, I, გვ. 303). ბ) მეფემ ბიზანტიაში სამი წელი დაჰყო (ქც, I, გვ. 303) — შესაძლებლად მიგვაჩნია შემდეგი დებულებების კონსტატაცია — 1. ბაგრატ IV კონსტანტინოპოლშია 1051—1054 წწ. 2. I სამონეტო ემისია თარიღდება ზუსტად 1055 წ. 3. ლიპარიტიც ამავე წელს შეიპყრეს მესხმა აზნაურებმა.

II ემისიის ამავე კუთხით განხილვის დროს სიმპტომატურია ალფ-არსლანის მიერ ქართლის (ტერმინი ქართლი უდრის —

¹ კონკრეტული პერიოდისთვის იხ. მაგ., *История Византии*, т. 2. М., 1967, გვ. 262—278.

² მასზე იხ. *The chronographia of Michael Psellus. Translated from the Greek by E. R. A. Sewter. First published in 1953. L.*

წინასიტყვაობა; მეტად ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ იმპერატორთან კონფლიქტს ადგილი ჰქონია მონომახის ზეობის საღდაც ბოლოსკენ — გვ. 3. აგრეთვე Psellus, VI, 191—203, გვ. 191—198; გეორგიკა, ტ. VI, თბ., 1966, გვ. 1—8.

ა) ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონს (იბერია). ბ) *de jure* სოციალური კონტრაქტის პირობით პრეზერვაციას და მის ადევნებელ ფიზიკურ-გეოგრაფიულ სუბსტრატს (მინუს კახეთი). გ) შიდა ქართლს — ერთი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის მასშტაბით უნიკალური სოციალური კონტრაქტის სტრუქტურული რესტავრაციის იურიდიულ პლაცდარმს და ეკონომიკური სპეციალიზაციის ასპექტით განსაკუთრებული მნიშვნელობის ბაზის. კონკრეტულ შემთხვევაში საჭირო ვარიანტია ბ) — „... სამწუხაროდ აღივსო ყოველი (ხაზი ჩვენია — თ. დ.) ქართლი...“ (ქ.ც. I, გვ. 309); ხოლო ყოველსა (ხაზი ჩვენია — თ. დ.) ქართლსა შინა დადგა ლაშქარი...“ (იქვე)) 1068 წ. ხანმოკლე ოკუპაცია. პოლიტიკური დოტაციის სოციალური სუპერსტრატის პროცენტული ზრდა ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონის ნორმალური საქონელბრუნვის შემცირების ხარჯზე ზღებოდა, დისტრიბუციული გაუგებრობა კი ახალ ემისიას საჭიროებდა — ცთვლით, რომ 1068 წ. (უფრო სწორად, 1068/69 წწ. (ქ.ც. I, გვ. 309) — ამასთან აქ დაცული დეტალური თარიღი ქრონოლოგიურ მომენტებთან დაკავშირებული გარკვეული სუბიექტური დებულების პრეზენტაციის საბაზად აღვიქვით, კერძოდ, მართებული არ უნდა იყოს ქართული ისტორიოგრაფიისთვის აქსიომური წყაროთმცოდნეობით ბაზისში დაცული დროითი ატრიბუტიკის მექანიკური ადაპტაციის ტენდენცია. რაციონალურად მივიჩნიეთ კონკრეტული პრეტენზიის ილუსტრაცია მეტად თუ ნაკლებად პოპულარულ ქრონოლოგიურ შტრიხებზე. მაგ., რა შეიძლება ითქვას დიდგორის ბრძოლის ან დავით IV გარდაცვალების თარიღთან დაკავშირებით — 1121 წ. 12.VIII და 1125 წ. 24.I? ის, რომ იულიუსის კალენდრის ექსპლოატაციის შემთხვევაში ოთხსაუკუნოვანი ციკლი იძლევა 3 დღე-ღამის ჩამორჩენას, XII ს. კი ცდომილება უდრის ექვს ერთეულს, ე. ი. 12 VIII — 18 VIII; რაც შეეხება II განსახილველ თარიღს, აქ სწორია 30.I. წარმოდგენილი წესი, ჩვენი აზრით, უნივერსალური უნდა გახდეს) მაინცდამაინც წმინდა ჰიპოთეტური მომენტი არ უნდა იყოს. დავითის ლუმიწმატიკური აბრევიატურაც შემთხვევითი არ არის. ქართლის ადევნებელი იდეაში მეტროპოლისური სოციალური ჯამი არასტაბილური სოციალური კონტრაქტის სტადიაშია დასავლელ სოციალურ პარტნიორთან და ასეთი სიტუაცია გრძელ-

დება ვიდრე 1099 (აქ ქართლის წინას ანალოგიურ სემანტიკასთან გვაქვს საქმე — ყოველივე ამის ინდიკატორია: რეგალიის დიფუზიის ეტაპობრივი ტიპი — „და იყო მაშინ საზღვარი სამეფოსა მთა მცირე ლიხთა...“ (ქც, I, გვ. 324); თრიალეთის სტრატეგიული პოზიციის პრაქტიკული რეალიზაცია (ქც, I, გვ. 325); „ამას ჟამსა გამოვიდეს ფრანგნი, აღიდეს იერუსალემი და ანტიოქია... და არ-ლარა მისცა სულტანსა ხარაჯა, და თურქნი ვერღარა დაიზამთრებ-დეს ქართლს“ (ქც, I, გვ. 325—326); და აგრეთვე ინფორმაცია ტაოს მხარეში ნომადური ტიპის მეურნეობის ეგზისტენციისთვის შესაბამისი პირობების არსებობის შესახებ (ქც, I, გვ. 333)). ვლადიმერის ტიპის შესატყვისი სერიის საინტერესო ნაწილიც უფრო თამამი მიდგომის შემთხვევაში სწორედ 1089—1099 წწ. უნდა დათარიღდეს.

პ რ ო გ რ ა მ ა

(ს პ ე ც ე უ რ ს ი)

საქართველო და დასავლეთი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით (ძვ. წ. VI ს. — 1453 წ.)

1. შესავალი ლექცია.

დასავლეთი და აღმოსავლეთი — ფიზიკურ-გეოგრაფიული და სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენი. ქართული ეთნოკულტურული ევოლუციის ტრადიციული გზა-კონტაქტები ორივე მათგანთან. სპეცულის მიზანი — განვითარების ერთი ასპექტის. დასავლეთთან ურთიერთმიმართებათა შტრიხების ნუმიზმატიკურ ძეგლებზე ასახვის საკითხის მიმოხილვა, საქართველოს ისტორიის რიგი საკითხების გადაჭრა; მეთოდიაზე ყურადღების გამახვილება.

ნუმიზმატიკა — საგანი. მონეტა. როგორც ისტორიული წყარო. ქართული ნუმიზმატიკის ძირითადი ტერმინოლოგია, პირობითი ნიშნები, მონეტის აღწერის სტილი (წესი).

ლიტერატურა:

დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

გ. ლ ე ნ დ უ ა, რას მოგვითხრობენ ძველებური მონეტები, თბ., 1968.

А. Н. Зограф, Античные монеты, М.-Л., 1951.

Л. Н. Казамаинова, Введение в античную нумизматику. М., 1969.

2. კოლხური თეთრის პრობლემა. კოლხეთის სამონეტო მიმოქცევა ძვ. წ. VI—IV სს.

პრობლემის სირთულე — კავშირი ისტორიის რიგ საკითხებთან.

მასალის ექსკურსი: ა) ტეტრადრაქმა — ატრიბუცია, ნომინალბ-
თან დაკავშირებით არსებული გაუგებრობა, დათარიღება. ბ) დი-
დრაქმა. I ტიპი — აღწერა, ატრიბუცია, შისი კავშირი მილეტურ
ნუმისმატიკასთან, ნომინალთან დაკავშირებული გაუგებრობა, და-
თარიღება. გ) დიდრაქმა. II ტიპი — აღწერა, ატრიბუცია, დათარი-
ღება. დ) დიდრაქმა. III ტიპი — აღწერა, დათარიღება. ე) დრაქ-
მა — აღწერა, ატრიბუცია, დათარიღება. ვ) I ტიპის ჰემიდრაქმა —
ატრიბუცია, დათარიღება. ზ) II ტიპის ჰემიდრაქმა — აღწერა, აღ-
მოჩენათა ტოპოგრაფია, დათარიღება. თ) ჰემიტეტარტემორიონები
ფიქვნარიდან.

კოლხური თეთრი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ბერძნუ-
ლი კოლონიზაციის პრობლემა, ორი მოსაზრება ამასთან დაკავში-
რებით — არგუმენტაცია. ტიპოლოგიის სემანტიკის დადგენა —
გზა მონეტების გენეზისის პრობლემის გადასაწყვეტად. II ტიპის
ჰემიდრაქმები და ასოების სემანტიკის გახსნის ორი ჰიპოთეზა. მა-
გისტრატები. ნომინალური სისტემის კვლევა. კოლხური თეთრი და
ძველკოლხური პანთეონი — ტრიომორფული ჰეკატა.

სამონეტო მიმოქცევა ალექსანდრემდე — კავშირი 1. მცირე
აზიასთან — კიზიკინები, სინოპური და ამისოს დრაქმები. 2. ათენ-
თან (ძველი სტილის ტეტრადრაქმები). 3. ჩრდილოეთ შავიზღვის-
პირეთთან — ა) პანტიკაპეონი, ბ) ქერსონესი, გ) ოლბია, დ) ნიმ-
ფეონი.

ლიტერატურა:

Г. Ф. Дундуа. Нумизматика античной Грузии, Тб., 1987.
დ. კახანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, თბ., 1969.

3. ალექსანდრეს და ლისიმაქეს სახელით მოჭრილი სტატერების
მიმოქცევა. ლისიმაქეს და ალექსანდრეს ტიპის სტატერების ქართუ-
ლი მინაბადები.

აღმოჩენათა ტოპოგრაფია; შემოსვლის გზების დადგენის სი-
რთულე (სინოპე); იბერიაში ალექსანდრეს სტატერების ბრუნვის
პრობლემა; ალექსანდრეს მონეტების მიმოქცევის ქრონოლოგიური
ჩარჩოების დადგენა — ემისიების ხანგრძლივობა. ტიტულის —
ΒΑΣΙΛΕΥΣ — გენეზისის ანალიზი. ლისიმაქეს სახელით მოჭრილი
მონეტები — ინტერლოკალური მონეტა. სხვა ოქროს ფული კოლ-

ხეთის სამონეტო მიმოქცევაში — ბოსფორი, სიცილია, პონტო. მინაბადები: ისტორიოგრაფია, აღწერა. მათთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები—1. ტერმინოლოგია. 2. ქრონოლოგია. 3. იურიდიული ბუნება. 4. ზარაფხანების ლოკალიზაცია. 5. გავრცელების არეალი.

აქის სტატერი. „მითრიდატული“ ხანის ემისიები.

ლიტერატურა

Г. Ф. Дундуа, Нумизматика античной Грузии, ТБ., 1987.

დ. კ ა პ ა ნ ა ძ ე, ქართული ნუმისმატიკა, თბ., 1969.

4. კოლხეთი და იბერია ძვ. წ. II—I სს. (სამონეტო საქმე და ფულადი მიმოქცევის საკითხები).

ა) ე. წ. სავლაცის მონეტა.

ორი კონცეფცია ამ ფულის გენეზისთან დაკავშირებით. ტიპების აღწერა. ლეგენდის რეკონსტრუქცია. მსჯელობა ტიპოლოგიურ პარალელებზე.

ბ) დიოსკურიის სპილენძის საქალაქო მონეტები.

მონაცემები. დათარიღება. ევპატორის მიერ კოლხეთის ანექსიის თარიღის დაზუსტება.

გ) ვანის ანონიმური მონეტები.

აღწერა და აღმოჩენათა ტოპოგრაფია. რვაქიმიანი ვარსკვლავი და სატრაპთა სამონეტო საქმე. დათარიღება. მითრიდატე უმცროსი და კოლხეთი. ლოტოსის ტიპოლოგია და დემეტრას კულტი სურინში.

დ) არისტარქე კოლხის დრაქმა.

ისტორიული ფონი. აღწერილობა. ტიპოლოგიის სემანტიკის გახსნა — პომპეუსი — ჰელიოსი, თიხე. ზარაფხანის დაძვების პერიპეტიები. ტიპის ზოგადი შეფასება.

ე) დიოსკურიის სამონეტო მიმოქცევა ძვ. წ. III—I სს.

ვ) ვანის ნაქალაქარი ნუმისმატიკური მასალების მიხედვით. კოლხეთის პოლიტიკური ისტორიის ზოგიერთი მომენტი.

ზ) იბერიის სავაჭრო-ეკონომიკური კონტაქტები ძვ. წ. III—I სს.

თ) ტრანსკავკასიური გზის პრობლემა და ნუმისმატიკური მასალა

- Г. Ф. Дундуа, Нумизматика античной Грузии, ТБ., 1987.
 დ. კაკანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.
 თ. დუნდუა, სოფელ ალაიანის ისტორიიდან ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით. მასალები საქართველოს სოფლების ისტორიისათვის, თბ., 1987, ნაკვ. III.
 მისივე, Взаимоотношения Ибернии с Понтийским царством по нумизматическим материалам, მაცნე (ისტორიის... სერია), 1988, № 1.

5. სამონეტო მიმოქცევა I—III სს.

ა) ისტორიული კოლხეთი. ნუმიზმატიკური რეგიონები.

I. ბიჭვინთის ნაქალაქარი — ფულის მიმოქცევა ზღვისპირეთში. მისი შემოსვლის პოლიტიკური და ეკონომიკური არხები. კავშირი მცირეაზიურ ცენტრებთან. ტრაპეზუნტის განსაკუთრებული როლი ამ ასპექტში.

ტრაპეზუნტის სპილენძის საქალაქო ნუმიზმატიკა (მონეტები „მითრას“ გამოსახულებით) — ტიპოლოგიის სისტემატიზაცია. ტრაპეზუნტული „მითრას“ იკონოგრაფიის უნიკალობა. მისი სემანტიკური და ტიპოლოგიური ევოლუცია. „კლასიკური“ სახე. ცნობები ტრაპეზუნტის „ბარბარიზაციის“ შესახებ. პარალელური მასალის დაძებნა დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს განთხარ ძეგლებში. ტრაპეზუნტული „მითრას“ შინაარსობრივი და იკონოგრაფიული დიალექტიკა. წმინდა გიორგის სახე.

ცენტრალური კოლხეთის სამონეტო მიმოქცევა. ეკის და სეფიეთის განძები

II. არგვეთის სამონეტო ბაზრის მსგავსება იბერიასთან. ქართლის დასავლური ექსპანსია.

ბ) იბერიის ეკონომიკა I—III სს.

ავგუსტეს დენარები და ე. წ. გოტარზეს დრაქმები ქართლის სამონეტო მიმოქცევაში. რომაული მონეტების იბერიული მინაბადები (პროტოტიპი: ავგუსტე; III ს. II ნახ. რომაული ოქრო).

- გ. დუნდუა, სამონეტო მიმოქცევა და სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობანი ბიჭვინთაში ნუმიზმატიკური მასალების მი-

ხედვით ძვ. წ. II — ახ. წ. IV სს. დიდი პიტიუნტი I. თბ., 1975.

მისივე, საქართველოს სამონეტო განძები, თბ., 1979.

Г. Ф. Дундуа, Т. Г. Дундуа, Античные монеты, найденные Живальской и Эрпийской археологическими экспедициями. Душетская научная конференция (аннотации).

К. В. Голенико, Денежное обращение Колхиды в римское время, Л., 1964.

დ. კაპანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

6. იბერია, ლაზიკა და ბიზანტია IV—VII სს.

ა) დასავლეთ საქართველო.

რომაული სპილენძი ზღვისპირა ცენტრებში (ბიჭვინთა, სებასტოპოლისი) — მისი პოლიტიკური ასპექტი, პინტერლანდის სამონეტო მიმოქცევა. არგვეთის სპეციფიურობა.

ბ) ქართლი.

იბერია და რომი IV ს. ბიზანტიური სოლიდი და სასანური ვერცხლი — კონკურენცია ქართლის ბაზარზე. ბიზანტიური ფულის მიმოქცევის პოლიტიკური ნიუანსები. ქართულ-სასანური დრამების ქრისტიანული დიფერენტები — ქართლი და ბიზანტია VI—VII სს მიჯნაზე. ქართულ-სასანური ვერცხლი (მოკლე ექსკურსი). პერაკლეს ლაშქრობა. ქართლი და ბიზანტია VII სს.

ლიტერატურა

И. А. Пухишвили, Взаимоотношения Восточно-Римской империи с Западной Грузией в IV—XII вв. (по нумизматическим данным).

საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი. 1987.

И. Л. Джалагани, Монетное дело и денежное обращение Грузии V—XIII вв.

სალოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი. 1981.

მისივე, Иностранная монета в денежном обращении Грузии V—XIII вв., ТБ., 1979.

გ. დუნდუა, წ. ქართულ-სასანური მონეტების პრობლემა და ადრეფეოდალური ხანის საქართველოს ისტორიის საკითხები, მაცნე (ისტორიის... სერია). 1976. №№1, 3.

დ. კაპანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

7. ქართული ეთნოკულტურა VIII—X სს. (სამონეტო საქმე და ფულადი ბაზარი).

ა) დასავლეთ საქართველო — ბიზანტიური ფულის სრული უპირატესობა აღნიშნულ რეგიონში VIII—IX სს. — იმპერიასთან ურთიერთობები; არაბული მონეტების შემოჭრა ქართლიდან (მაგ., წებელდის განძი); დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს სამონეტო ბაზრების სტრუქტურული მსგავსება — ერთი ეკონომიკურ-გეოგრაფიული რეგიონი.

ბ) არაბული მონეტა აღმოსავლეთ საქართველოში. თბილური დრამები (ომაიანები, აბასიანები, ჯაფარიანები). ბიზანტიური ანონიმური სპილენძი აღმოსავლეთ საქართველოში.

გ) ბაგრატ III ღირქემი (?). დათარიღება. ემისიის ცენტრი.

დ) დავით III კურაპალატის მილიარისი. ქართული ნუმიზმატიკის „ბიზანტიური“ ხანის დასაწყისი. აღწერა, დათარიღება. ლეგენდის ანალიზი. აღმოჩენათა ტოპოგრაფია.

ლიტერატურა

И. А. Джалагания, Иноземная монета в денежном...
ТБ., 1979.

დ. კაკანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

Р. В. Кебуладзе, В. М. Потин, Монеты Давида Кура-
палата в кладях западноевропейских депариев, Мцен,
1970, № 2

8. ქართულ-ბიზანტიური მონეტები

ეპოქის დახასიათება. XI ს. ბიზანტიური ოქრო ქართულ ბაზარზე. ვლადიკლავის ლეთისმშობლის ტიპის გენეზისი. ბაგრატ IV მონეტები — აღწერა. ტიტულატურა. დათარიღების ცდა. ურთიერთობა ბიზანტიასთან და ლიპარიტთან. ბაგრატ IV (?) სპილენძის მონეტა.

გიორგი II. ნუმიზმატიკური ძეგლების კლასიფიკაცია. გიორგი II—კესაროსი.

დავით IV—ვლადიკლავის ტიპები. მათი ქრონოლოგია. ბიზანტიური ტიტულების რეკონსტრუქცია.

სამონეტო რეფორმის „მონახაზი“ ვერცხლის კრიზისის არსი. მისი ქრონოლოგიური ჩარჩოები. მონეტა სულთან ბარქიარუქის

სახელით. ქართული ნუმიზმატიკის „ბიზანტიური“ პერიოდის ფაქტობრივი დასასრული.

ბრიტანეთის მუზეუმის უნიკუმი. დავითი — „სომეხთა მეფე“. მონეტის დათარიღების ცდა. ქართულ-ბიზანტიური მონეტები და საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხი.

ლიტერატურა:

И. А. Джалагания. Иноземная монета в денежном...

დ. კაპანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

თ. დუნდუა, X—XII სს. ქართული მონეტები და საქართველო
ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, თბილისის უნივერსიტეტის
შრომები, სერია (ისტორია...), 310, თბ., 1992.

9. ქართული ნუმიზმატიკის „სპილენძის“ ხანა (კავშირები დასავლეთთან).

„ვერცხლის“ კრიზისი და საქართველო. საქართველოს „სპილენძის“ ნუმიზმატიკის ზოგადი მიმოხილვა (დემეტრე I, გიორგი III, თამარი, ლაშა, რუსუდანი). დასავლეთთან ურთიერთობის პოლიტიკური ასპექტები. ტრაპიზონის სამეფო. ლაშა გიორგის მონეტა მეფის გამოსახულებით — ტიპოლოგიური პარალელები ბიზანტიურ ძეგლებთან. რუსუდანის „ბოტინიატი“ და „ვერცხლის“ კრიზისის დასასრული საქართველოში.

ლიტერატურა:

დ. კაპანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

ი. ჭალაღანიძე, ავტორეფერატი.

10. XII—XV სს. დასავლურქართული მონეტები (დასავლეთ საქართველო და ტრაპიზონის სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით).

მონღოლთა ჰეგემონია, ქვეყნის ორად გათიშვა. იმერეთში ფულის მოჭრის ტენდენციების წარმოქმნა. დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს განსხვავებული სამონეტო ბაზრები (ამ უკანასკნელის სამონეტო საქმის მოკლე ექსკურსი აღნიშნულ ხანაში). ულუს და ნარინის მონეტა.

ტრაპიზონული ასპრების ქართული მინაბაძები. — კირმანეულები. კორმანეულის ეტიმოლოგია, აღწერილობა. ორიგინალური ტრაპიზონული ასპრები დასავლეთ საქართველოს სამონეტო მიმოქცევაში.

საკითხის ისტორიოგრაფია. ზოგადი ქრონოლოგიური ჩარჩოების დადგენა. იურიდიული ბუნების გარკვევა ქართულწარწერიანი კირმანეულები — ვამიყ I მონეტა. წონის ეტაპობრივი დეგრადაცია.

1453 წ. — კონსტანტინოპოლის დაცემა; 1461 წ. — თურქების მიერ ტრაპიზონის სამეფოს დაკავება. განვლილი საკითხების შეჯამება.

ლიტერატურა

თ. აბრამიშვილი, XIII—XIV სს. დასავლურ-ქართული ფული, თბ., 1959.

მისივე, საქართველოს სახ. მუზეუმის დასავლურ-ქართული ფულის (კირმანეულის) კატალოგი.

ბ. დუნდუა, სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის XV ს. საქართველოში, თბ., 1964.

დ. კაპანაძე, ქართული ნუმიზმატიკა, თბ., 1969.

T. DUNDUA

GEORGIA AND THE WEST ACCORDING TO THE NUMISMATIC MATERIAL

(Summary)

Present work is an attempt of reanimation and also specification of the theory of cyclic development. The subject of our research is a strict socio-economic and physico-geographical definition of the capitalistic world (the West), a dialectical relation of the West and the Georgian ethnoculture. A certain attention is paid to more concret items.

Comprehension of the vast empiric material gives us the foundation for representation the following general structure of the cognitive evolution (the cyclic dialectics): 1) primitive communism, 2) I transitional stage (protofeudalism, protocapitalism), 3) anthropocapitalism, 4) II transitional stage (feudalism, protocapitalism), 5) "power" capitalism, 6) industrial communism. Such semantic categories like Hellenism, Romanism, capitalisation, protocapitalism must be considered as parallel ones. Antiquity is to be realized as ascending consciousness of the first capitalistic cycle, and its time attributes are the following — e. g. for Greece the 6 th. c. B. C. — the 4 th. c. A. D., and for Italy the 5 th. c. B. C. — the 4 th. c. A. D. Our attitude towards the Balkan-Asia Minor metropolis (Byzantium) is very special, and its evolutionary scheme is partly following: capitalism (I cycle)— 1) the Ancient period, 2) Post-Ancient period (the 4 th.—the 7th cc.), 3) permanent crisis of capitalism (the 7 th.—the 11 th. cc.), 4) state socialism (the 11 th — the 12 th. cc.). Next stage is

protocapitalism—a tendency towards maximum agrarian conversion and destruction of Fronde (Zealots).

Particular classification of the dialectical existence of the concrete active capitalistic (the West) and the passive feudal (Georgian ethnoculture) subjects is based on a complete consideration of the empiric material—1) a supplementary perception of Colchis by the West, pure economic methods of realization (the 6th—the 1st. cc. B. C.); 2) analogical perception, economic and political ways of realization (the 1st c. B. C.—the 4th. c. A. D.); 3) analogical perception, the existence of mechanically maintained Byzantine imperialism (the 4th.—the 6th. cc); 4) subtropical capitalism and subtropical feudalism, crisis application (the 7th—the 10th. cc.); Towards Iberia—1) Transcaucasian transit perspectives (the 3rd. c. B. C.—the 3rd. c. A. D.), 2) a genesis of the Imperial dualism, Kartli (Iberia)—economic curator of the Eastern Black Sea littoral and parent state basis of conversional processes (the 7th.—the 10th. cc.); towards Georgia—1) economic supplement, the object of a monetary expansion, tendency towards an universalization de jure of the empire de jure (the 11th. c.); 2) a genesis of the dualistic empire de jure—diarchy de jure (David IV); 3) crusaders and Georgia, coordination against Byzantium (the 13th. c.); 4) „the king of the Greeks“—Georgian reception, Trapesus, Turkic reaction—epilogue of the relation with the first cycle of capitalism (the 13th.—the 15th. cc).

And finally, these close economic links are well reflected on the local money issues. The concrete material is observed here as well.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ა	3
თ ა ვ ი I. ქართული ეთნოკულტურა და დასავლეთი. პოლიტიკური მიმართულებანი	4
თ ა ვ ი II. ქართული ეთნოკულტურის სოციალურ-ეკონომიკური ევოლუციის საკითხისათვის (ნუმისმატიკური მასალების მიხედვით)	35
ტ ა ბ უ ლ ე ბ ი	72
შ ე ნ ი შ ე ნ ე ბ ი	81
პ რ ო გ რ ა მ ა	113
რეზიუმე ინგლისურ ენაზე	121

Тедо Георгиевич Дундуа

**ГРУЗИЯ И ЗАПАД
ПО НУМИЗМАТИЧЕСКИМ МАТЕРИАЛАМ**

(на грузинском языке)

Издательство Тбилисского университета
Тбилиси 1995

გამომცემლობის რედაქტორი ლამარა ბახტაძე
მხატვარი ანატოლი ზუაძე
მხატვრული რედაქტორი იზა ჩიქვინიძე
ტექნიკური რედაქტორი თამარ ფირცხელაძე
კორექტორი ნელი ელიზბარაშვილი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 23.01.95. საბეჭდო ჭალაღლი 60×84¹/₁₆
პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 7,75. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 5,92
ტირაჟი 500. შეკვეთის № 297.
ფასი სახელშეკრულებო

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი, 380028, ი. ჭაუჭავაძის პროსპექტი, 14

სააქციო საზოგადოება „ქეგელი“
თბილისი, 380060, ვაჟა-ფშაველას 29ა